

KOROŠKI

fužinar

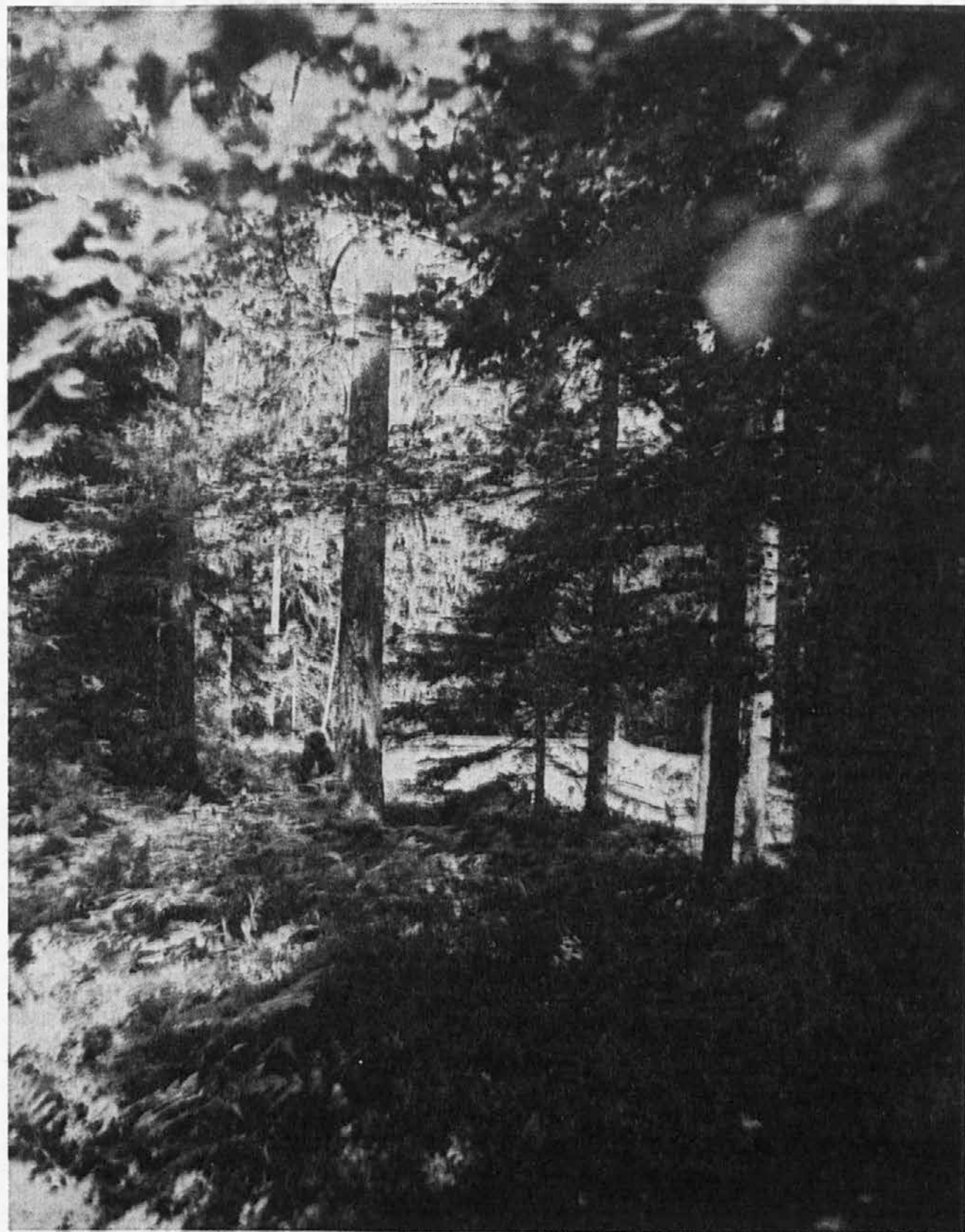
RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXXI

Ravne na Koroškem, 25. avgusta 1981

Št. 3

HOTULJSKI
GASILCI
ČETRTE
DO ŠESTI
NA
SVETU



V gozdu

J. Rodič, A. Rodič, J. Gradišnik, A. Kokalj,
I. Pungartnik, M. Ošlak

RAZISKAVE IN RAZVOJ TEHNOLOGIJE V PRVEM LETU OBRATOVANJA KOVAŠKE LINIJE V ŽELEZARNI RAVNE

UVOD

Novo kovaško linijo v železarni Ravne s strojem SXP 40 smo že predstavili, zato je ni treba podrobneje opisovati in se lahko omejimo samo na naslednje tehnične podatke:

— največje dimenzije vložka: $\varnothing$ 430 mm ali kv. 350 mm,

— dimenzijski program kovanja paličastega jekla: $\varnothing$ in kv. 200 mm do 80 mm, ploščato maksimalne širine 300 mm, debeline 50 mm in razmerja širine in debeline 6:1,

— debelostenske cevi od $\varnothing$ 300 mm/ $\varnothing$ 200 mm do $\varnothing$ 100 mm/ $\varnothing$ 60 mm,

— največja dolžina izkovkov 10 m,

— stroj ima 4 kladiva s silo 8 MN na kladivo in število udarcev je 270 na minuto,

— stroj omogoča NC — krmiljeno programsko kovanje fazonskih izkovkov.

Kovaški stroj se z vsemi svojimi značilnostmi bistveno razlikuje od klasičnega kovanja. Predstavlja glavni in najpomembnejši agregat celotne kovaške linije, ki zahteva za normalno proizvodnjo optimalne tehnološke pogoje in usklajen proizvodni ritem od dohoda ingotov iz jeklarne, mimo ogrevanja, kovanja, ohlajanja in toplotne obdelave do adjustaže. Prav v to kompleksno problematiko so usmerjene raziskave, od katerih želimo vsaj najpomembnejše na kratko predstaviti.

V primerjavi s konvencionalnimi postopki vroče predelave je najpomembnejše znatno omejeno prosto širjenje. Tega namreč s stiskanjem med dvema orodjema ni mogoče preprečiti in zaradi prečnih nateznih napetosti nastajajo ali pa se širijo napake na površini. Že pri kovanju na strojih s štirimi kladivi je prosto širjenje zelo omejeno, pri najnovejših strojih z osmimi kladivi v sklopu kovaško valjavskih linij pa prosto širjenje praktično sploh ni več mogoče. Površina je med predelavo izpostavljena v prečni smeri tlačnim obremenitvam in material je prisiljen teči samo v vzdolžni smeri. Pod temi tlačnimi napetostmi med predelavo ne morejo nastajati nove razpoke na površini, že nastale razpoke pa se ne širijo. Razvoj zadnjih dveh desetletij je prinesel obilo pomembnih izkušenj, s katerimi so v primerjavi s prvimi kovaškimi stroji izredno intenzivirali predelavo po vsem preseku. Prav predelava po vsem preseku, ki je predstavljala v začetku šibko točko kovaških strojev, je z novim raz-

vojem postala glavna prednost. Današnja posebna tehnologija s kovanjem na kovaškem stroju se zelo približuje razmeram pri deformacijah s stiskalnicami, vendar ob pomembnih prednostih, od katerih naj omenimo le eno. Mnogo manjše so tiste obremenitve površine, ki pri konvencionalnih postopkih preprečujejo intenzivnejše deformacije na začetku kovanja ingota.

Kovaški stroji so prav za proizvodnjo specialnih jekel najbolj pomembni, ker omogočajo intenzivno direktno predelavo ingotov do končnih dimenzij v eni vročini. Nastanek dolgih kovanih izdelkov postaja pri klasičnih postopkih problem zaradi toplotnih izgub s sevanjem, kar zahteva ponovno gretje. Diskontinuirno ogrevanje in kovanje povzroča nerešljive ali težko rešljive probleme. Dogrevanje in predvsem lokalno gretje z obračanjem odkovkov ima zelo kvarne posledice na enakomernost kakovosti.

Novejši kovaški stroji z velikimi silami udarcev in veliko hitrostjo kovanja omogočajo, da toplotne izgube zaradi sevanja nadomeščamo z nastajajočo toploto zaradi predelave in se s tem približamo pogojem t. i. »izotermalnega« kovanja. Značilnost je torej kovanje v eni vročini in v ozkem temperaturnem območju, kar predstavlja velike kakovostne prednosti.

Dimenzije so zelo točne, dodatki za obdelavo so mnogo manjši in izpleni so bistveno večji. Vse to ob istočasno manjši porabi energije prinaša velike ekonomske učinke.

RAZVOJ PROIZVODNJE IN PROIZVODNI PROGRAM

(do konca prvega polletja 1981)

Od slovesne otvoritve tega pomembnega obrata 29. novembra 1980 dalje vodi proizvodnjo, razvoj tehnologije in raziskave team strokovnjakov iz proizvodnje, fazne kontrole kakovosti in metalurških raziskav. Tako teamsko raziskovalno-razvojno delo, ki neprekinjeno spremlja in izpopolnjuje tehnologijo za napredek produktivnosti, zagotavljanje kakovosti in optimiranje ekonomike proizvodnje v danih pogojih je že v prvem polletju obratovanja dalo odlične rezultate in spodbude za nadaljnji razvoj.

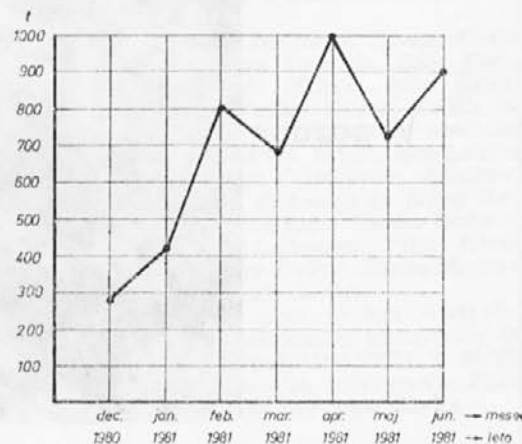
Posadko kovaškega stroja so v štirinajstih dneh izsolali v železarni Ravne strokovnjaki firme GFM. Kakor kaže slika 1, je prva poizkusna proizvodnja trajala

praktično le dva meseca, saj dosegamo že od februarja 1981 dalje v petmesečnem obdobju povprečno približno 85 % nominalne mesečne proizvodnje, ki je v investicijskem projektu pri mešanem proizvodnem programu in dvoizmenskem delu načrtovana z 12.000 tonami letno.

Uveden je že celoten program proizvodnje — od okroglih, kvadratnih in ploščatih palic, od programirano kovanih fazonskih odkovkov (vagonskih osi in valjev) in debelostenskih cevi z različnimi zunanjimi merami.

V proizvodnjo smo doslej že vključili 25 vrst jekel od malolegiranih konstrukcijskih do močno legiranih posebnih, ventilskih, nerjavnih, ognjeodpornih, orodnih in brzo-reznih jekel. Ob tem smo z raziskavami že zbrali toliko spoznanj, da smo za celoten proizvodni program določili začetno sprejemljivo tehnologijo, ki jo stalno izpopolnjujemo s fazno kontrolo, kompleksnimi raziskavami in sistemom povratnih informacij za izboljšave.

Dosežena proizvodnja je posebno pomembna, če upoštevamo, da še niso zagotovljene ustrezne proizvodne razmere. Kapacitete ogrevanja še niso dokončno urejene, naprave za kontrolirano ohlajanje jekla po kovanju sploh še ne delujejo, za toplotno obdelavo in adjustažo, ki predstavljata znano ozko grlo v proizvodnji kovačnice, ni nikakršnih dodatnih kapacitet, največji problem pa predstavlja vložek za kovaški stroj. Zaradi kasnitve investicij pri modernizaciji jeklarne še ni na razpolago optimalnih formatov ingotov in se pač uporabljajo obstoječi, lažji in po obliki manj ugodni ingoti, ki niso ustrezno prilagojeni karakteristikam kovaške linije (krožne peči in stroja).



Slika 1: Proizvodnja kovaške linije SXP 40

Za GFM stroj SXP 40 so predvideni posebni formati konvencionalnih ingotov, težki od 1100 do 375 kg, osmerokotni s konusom 8–10 % in z nizko glavo in načrtovanim izplenom 80 %.

Poleg konvencionalnih ingotov se uporabljajo v primeru posebnih kakovostnih zahtev še EPŽ ingoti od $\varnothing$ 430 mm — težki 1200 kg — do $\varnothing$ 220 mm — težki 300 kg. Glede na karakteristike strojevanja EPŽ ingotov in značilnosti predelave ingotov s kovaškim strojem je za kakovost izdelanega jekla kombinacija EPŽ — kovaški stroj danes najboljša možna tehnološka rešitev. Žal pa se ta lahko uporablja le za specialne primere in najvišje kakovostne zahteve, ker kapacitete obeh agregatov skoraj niso primerljive. Celoletno proizvodnjo ene EPŽ naprave z navedenim dimenzijskim območjem EPŽ ingotov predela kovaški stroj v dobrem mesecu.

Največja možna redukcija pri kovanju cevnih iz malolegiranih konstrukcijskih jekel je 5 : 1 v enem vtiku. Za najzahtevnejše izdelke intenzivno osvajamo izdelavo votlih EPŽ ingotov.

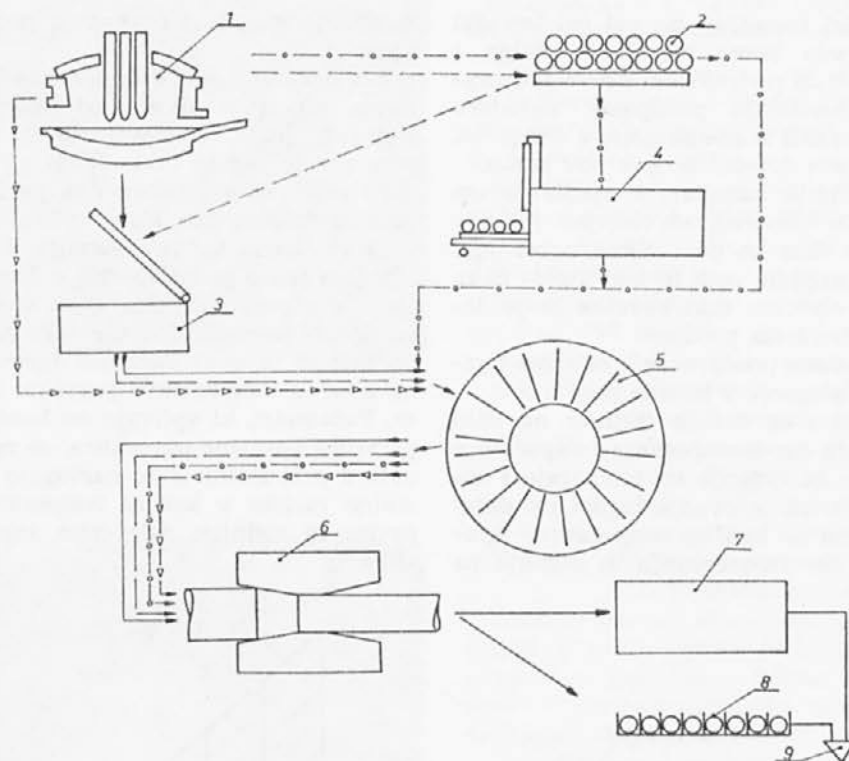
RAZVOJ TEHNOLOGIJE OGREVANJA IN KOVANJA TER RAZISKAVE VPLIVOV TEHNOLOŠKIH POGOJEV PREDDELAVE NA STRUKTURO JEKLA

Za ogrevanje vložka na temperaturno kovanje imamo ob kovaški liniji krožno peč, komorno peč z izvoznim ognjiščem in peč v obliki zaboja s pokrovom (slika 2). Zmogljivost krožne peči je 12 t/h pri hladnem vložku. Poti vložka pred krožno pečjo in kovanih izdelkov po kovanju so prikazane na sliki 2. Krožna peč ima štiri cone, od katerih ima vsaka svojo temperaturno regulacijo.

Pri ogrevanju gre v glavnem za razvoj tipizacije in standardizacije optimalnih režimov, ki morajo v določenih proizvodnih možnostih ob vseh omejitvah omogočati kar najboljšo produktivnost in zagotavljati kakovost specialnih jekel. Programiranje proizvodnje z usklajevanjem ritma dohoda ingotov iz jeklarne, ogrevanja, kovanja, ohlajanja, toplotne obdelave in adjustaže predstavlja zapleten problem, ki odločilno vpliva na proizvodnjo in kakovost. Ko bomo tehnologijo celotnega procesa zadovoljivo osvojili in določili, bomo v optimiranje proizvodnega programa, ritma in terminiranja proizvodnje prav gotovo vključili procesni računalnik.

Upoštevajoč značilnosti in kapaciteto krožne peči ter ritem kovanja na stroju, moramo težiti h kar najmanjšemu številu variacij režimov ogrevanja. Standardizirani postopki morajo biti osnovani na rezultatih sistematičnega spoznavanja vplivov ogrevanja pred kovanjem na strukturo in tehnološke lastnosti jekla. Med temi je v tej fazi najpomembnejša sposobnost za vročo predelavo in zagotavljanje ustrezne rekristalizacije z optimiranjem redukcij. Kolikor je mogoče, je potrebno izkoristiti možnosti t. i. »izotermalnega kovanja«, ki ga stroj omogoča. Z optimalnim postopkom kovanja v eni vročini je treba doseči tisto končno temperaturo kovanja, ki daje najboljše lastnosti in najprimernejšo osnovno strukturo jekla.

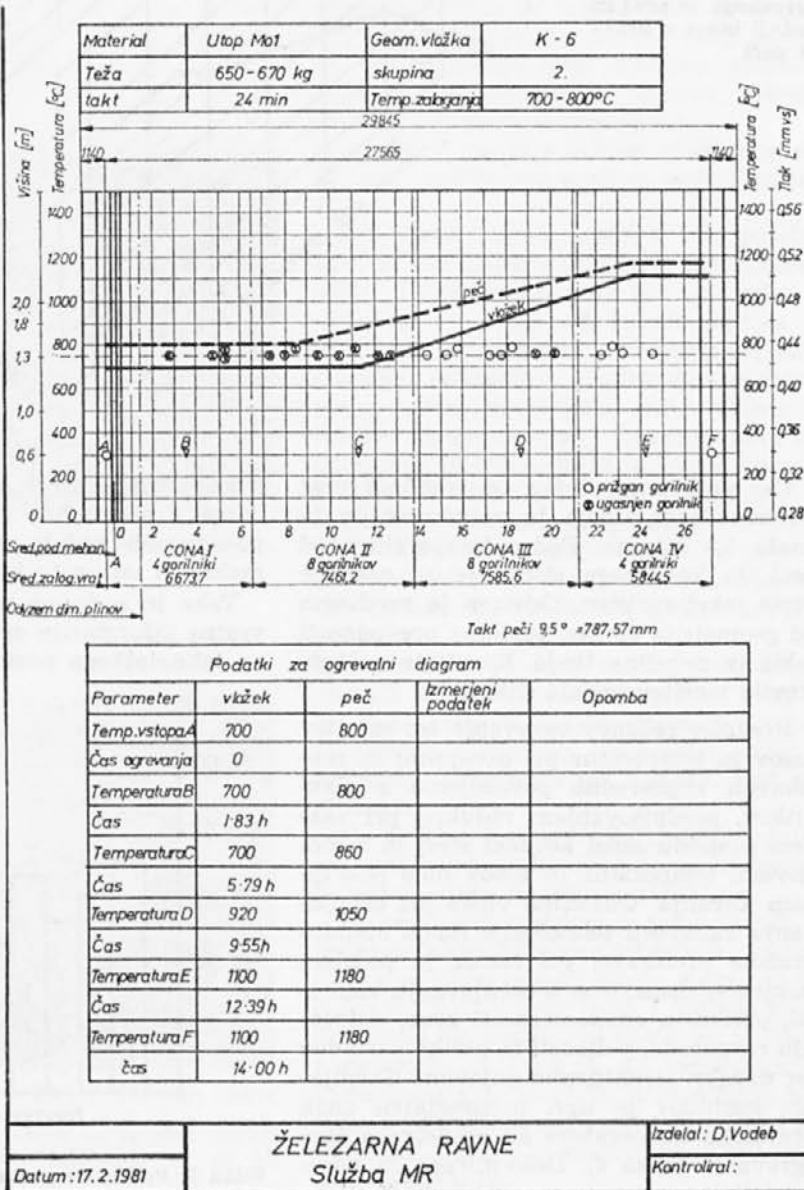
Za doseganje teh zahtevnih ciljev so potrebne zelo obsežne in sistematično pove-



Slika 2: Variante tehnoloških poti kovaške linije. 1 — jeklarne, 2 — skladišče ingotov, 3 — peč v obliki zaboja s pokrovom, 4 — komorna peč za predgrevanje in ogrevanje v posebnih primerih, 5 — krožna peč, 6 — kovaški stroj SXP 40, 7 — tunelska koračna peč za kontrolirano ohlajanje, 8 — miza za ohlajanje na zraku, 9 — v adjustažo in toplotno obdelavo

zane raziskave, vključene v proizvodno dogajanje in stvarne razmere.

Do sedaj nam je uspelo štivilo različnih režimov ogrevanja od dvanajstih v klasič-



Slika 3: Primer predpisa ogrevanja v krožni peči kovaške linije

Datum: 17.2.1981

ŽELEZARNA RAVNE
Služba MR

Izdelal: D. Vodeb
Kontroliral:

ni kovačnici zmanjšati na pet pri kovaški liniji. Seveda bomo morali še dolgo s spremljajočimi raziskavami preverjati pravilnost tehnoloških predpisov, nekatera jekla premestiti iz ene skupine v drugo, ali pa po potrebi določiti še kak nov režim.

Po rezultatih raziskav, z upoštevanjem proizvodnih izkušenj, združujemo jekla v tehnološke skupine po režimih ogrevanja. Za vsako skupino, vsak format ingota in za določen proizvodni takt kovaške linije definirajo tehnološki predpisi:

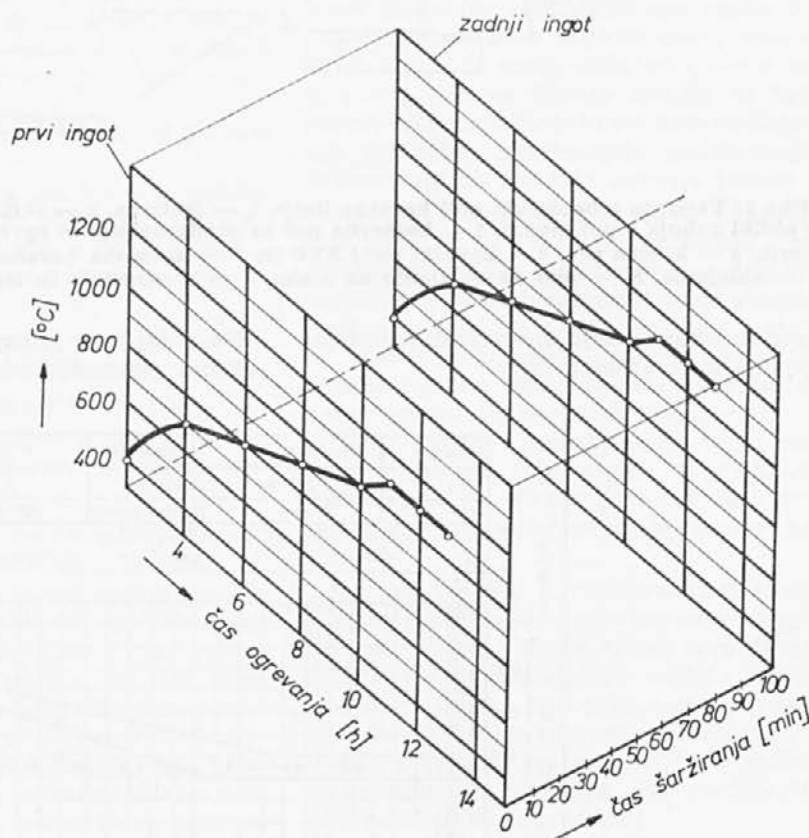
— zahtevano predgrevanje oziroma temperaturo zalaganja v krožno peč,

— diagram ogrevanja (primer na sliki 3), ki določa čas izenačevanja temperature po preseku in držanja na temperaturi zalaganja, hitrost ogrevanja ingota pri določenem taktu do končne temperature ogrevanja ter čas izenačevanja in držanja na

končni temperaturi ogrevanja pred kovanjem.

Temperatura površine ogrevanca pri izstopu iz peči je odvisna od toplotne prevodnosti jekla, nastavljenih temperatur posameznih con in takta. Takt peči je čas, v katerem se premakne dno peči z vložkom za določen kot. Nanj vplivata geometrija vložka in način zalaganja. S spreminjanjem takta podaljšujemo oziroma krajšamo čas prehoda jekla skozi cone z nastavljeno temperaturo ter tako vplivamo na hitrost in enakomernost ogrevanja ter na končno temperaturo površine ogrevanca. Parametri, ki vplivajo na končno temperaturo površine ogrevanca, so za vse ingote v peči stalni. Zato nastopajo le minimalne razlike v končni temperaturi med prvim in zadnjim založenim ingotom — slika 4.

Slika 4: Diagram ogrevanja za prvi in zadnji ingot v krožni peči

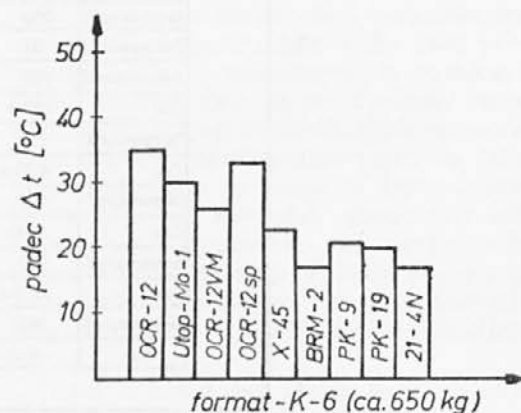


Čas potovanja vložka od izhodnih vrat do kovaškega stroja je nesporen in znaša 1,5 minute. Padec temperature od peči do kovaškega stroja je za različne vrste jekel različen. Odvisen je predvsem od geometrije vložka, toplotne prevodnosti jekla in debeline šlake. Rezultate večjega števila meritev podaja slika 5.

Predpise režimov ogrevanja ter meritev časov in temperatur pri osvajanju in raziskavah neposredno povezujemo s plani vtikov, predpisovanjem redukcij pri vsakem prehodu skozi kovaški stroj in z meritvami temperatur in časov med postopkom kovanja. Odločilno vlogo pri ocenjevanju kakovosti tehnologije imajo metalografske preiskave, pri čemer je posebna pozornost usmerjena k ocenjevanju velikosti, oblike in enakomernosti zrna, določanju razporeda, velikosti in oblike karbidov ter drugim strukturnim pojavom. Skepljanje karbidov je npr. neizpodbiten znak previsoke temperature ali predolgega časa ogrevanja (slika 6). Deformirana in nerekrystalizirana zrna so npr. znak prenizke

končne temperature kovanja (slika 7). Kovanje s premajhno stopnjo redukcije pri posameznih vtikih pušča očitne znake v makro in mikrostrukturi jekla (slika 8).

Take in podobne ugotovitve se kot povratne informacije uporabljajo za izboljšave tehnološkega postopka.

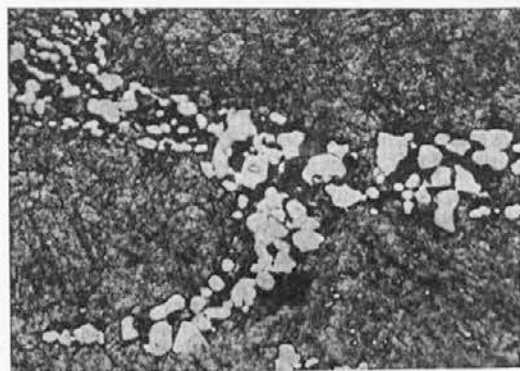


Slika 5: Padec temperature na poti od peči do kovaškega stroja za različne vrste jekel



(14856)

Č. 7680 BRM-2 200 ×



(8539)

Č. 7680 BRM-2 200 ×



(14858)

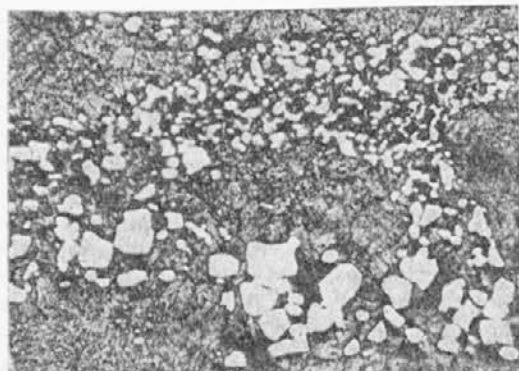
Č. 7680 BRM-2 200 ×



(7193)

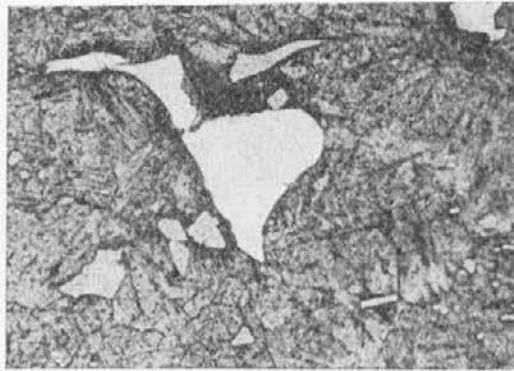
Č. 4150 OCR 12 500 ×

Slika 6a: Vpliv ogrevanja in kovanja na mikrostrukturo jekla (levo — ogrevano in kovano pod normalnimi pogoji, desno — očitni znaki skepljanja karbidov zaradi neustreznih pogojev ogrevanja pred kovanjem)



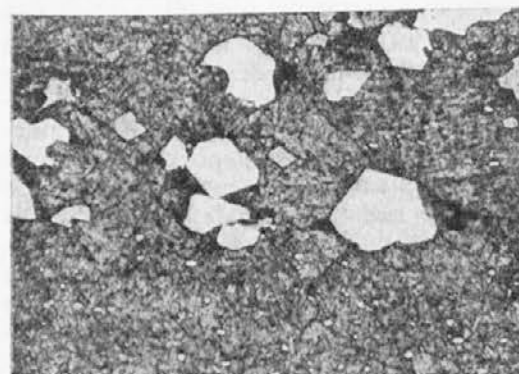
(8540)

500 ×



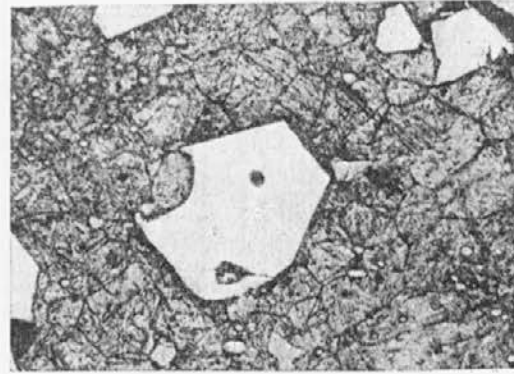
(8536)

500 ×



(8534)

500 ×



(8537)

500 ×

Slika 6b: Proces skepljanja in nastajanja grobih karbidov pri neustreznih pogojih ogrevanja brzoreznega jekla Č. 7680 - BRM-2 pred kovanjem



(15130)

21-4 N kv. 100 mm 200 ×



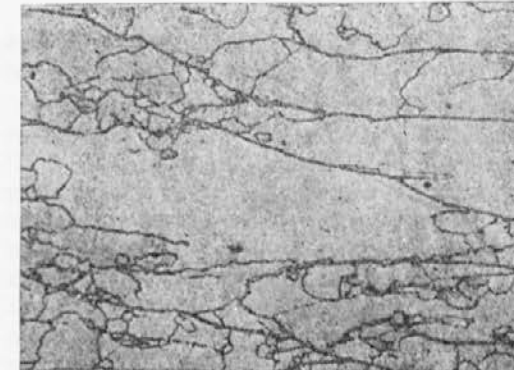
(15109)

Prokron 19 kv. 100 mm 200 ×



(15132)

21-4 N kv. 100 mm 200 ×



(15112)

Prokron 19 kv. 100 mm 200 ×

Slika 7: Vpliv končne temperature kovanja na mikrostrukturo jekla (levo — ugodni pogoji ogrevanja in kovanja, desno — prenizka temperatura kovanja, rekristalizacija se je ob mejah zrn šele začela in se ni dokončala

RAZISKAVE VPLIVOV GEOMETRIJE KLADIV NA DEFORMACIJSKE POGOJE

Posebne raziskave so usmerjene na vplive geometrije orodij na deformacijske pogoje in na vplive predelovalnih značilnosti na strukturo jekel.

Prijemna dolžina kladiv mora biti tolikšna, da učinek deformacije pod kotom 45° seže do sredine in čez, kar je pogoj za dobro predelavo.

Pri delu s kovaškim strojem uporabljamo šest vrst kladiv:

- GM 75 — za kovanje okroglih palic,
- GM 100 — za kovanje okroglih in kvadratnih gredic,
- GM 120 — univerzalna kladiva za kovanje okroglih in kvadratnih palic nad 120 mm,
- GM 150 — za kovanje cevnic,
- GM 25, GM 60 — za kovanje kvadratnih in ploščatih profilov.

Kladiva se med seboj razlikujejo po velikosti delovnih površin in kotih. Prijemna ploskev je lomljena z dvema kotoma, pri čemer imamo en komplet s kotoma 6 in 8° , drugega pa s kotoma 8 in 12° .

Z zmanjševanjem kotov seže predelava globlje, neugodno pa je to, da se za isti format poveča število vtikov, zniža se končna temperatura kovanja, podaljša se čas kovanja in znatno se zmanjša produktivnost. Z raziskavami je treba iskati optimalne rešitve.

Kladiva za ploščate profile imajo premajhne kote, da bi lahko z njimi kovali ploščate profile in ingote. Zato je nadaljnje delo usmerjeno v razvoj takih orodij, ki bi omogočala tudi kovanje ploščatih profilov neposredno iz ingotov. Okrogli EPŽ bi bili za to najugodnejši.

Zaradi kovanja s štirimi kladivi je nevarnost razkovanja sredine močno zmanjšana.

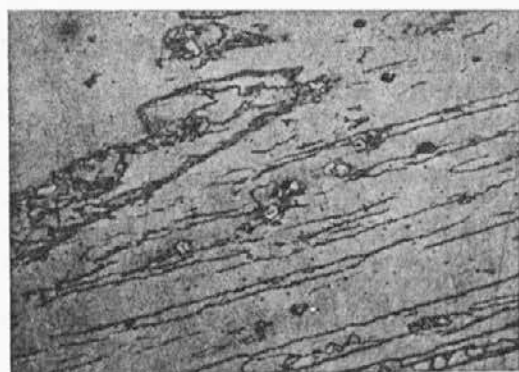
Pri planu vtikov moramo biti posebno pozorni na stopnjo redukcije pri zadnjem vtiku. Ta redukcija mora biti optimalna in zadostna — večja od 20 ali manjša od 4%, da se izognemo območju kritične stopnje redukcije. Kalibracijo oziroma plan vtikov načrtujemo zato vedno od končne dimenzije nazaj. Kovanje mora biti energično in dovolj hitro. »Nežno« kovanje je krivo za slabo predelavo v sredini.

Hitrost pomika vpenjalne glave mora biti usklajena s stopnjo redukcije in mora zagotavljati potrebno rekristalizacijo. Od tega je odvisna kvaliteta površine kovanih palic.

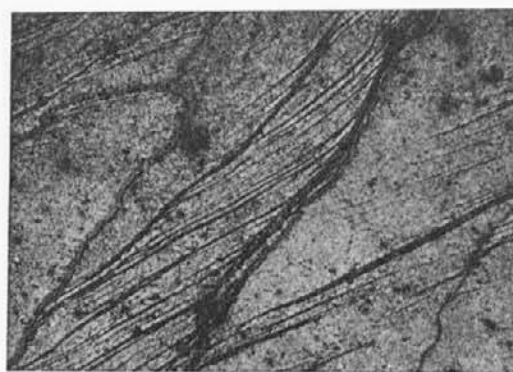
Pomembna je tudi razlika tehnologije okroglo na okroglo ali okroglo na kvadrato, kar omogoča boljše gnetenje in bolj učinkovito predelavo. Ta zadnji način se približuje razmeram pri kovanju pod stiskalnico.

Če je tehnologija preoblikovanja pravilna, sežejo preoblikovalne cone do sredine in zagotavljajo fino zrnato strukturo.

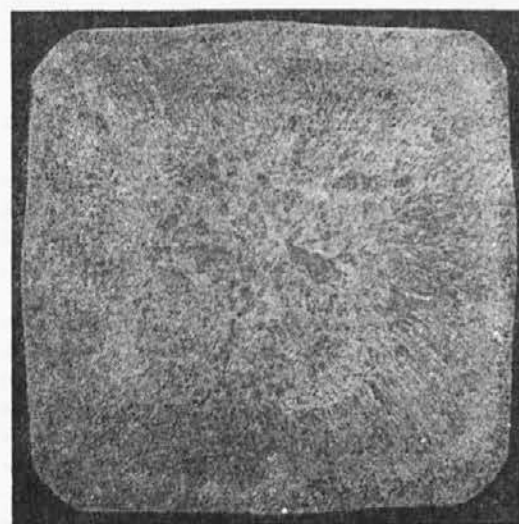
Po rezultatih raziskav in publiciranih izkušnjah lahko dosežene tehnološke lastnosti jekla, kovanega na stroju s stopnjo redukcije 3,5 : 1, primerjamo s tistimi, ki jih dosežemo pri klasičnem postopku valjanja z redukcijo $(8 \div 10) : 1$. Ta ugotovitev je utemeljena s primerjavo učinkovanja pritiska med valjanjem in prehodom skozi kovaški stroj, kar v poenostavljeni obliki prikazuje slika 10.



(15106) Prokron 19 kv. 100 mm 200 ×

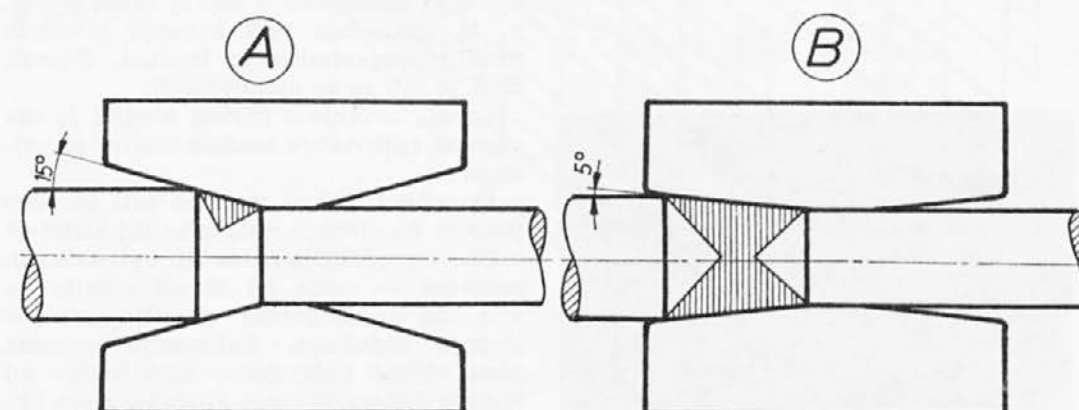


(15113) Prokron 19 kv. 100 mm 200 ×

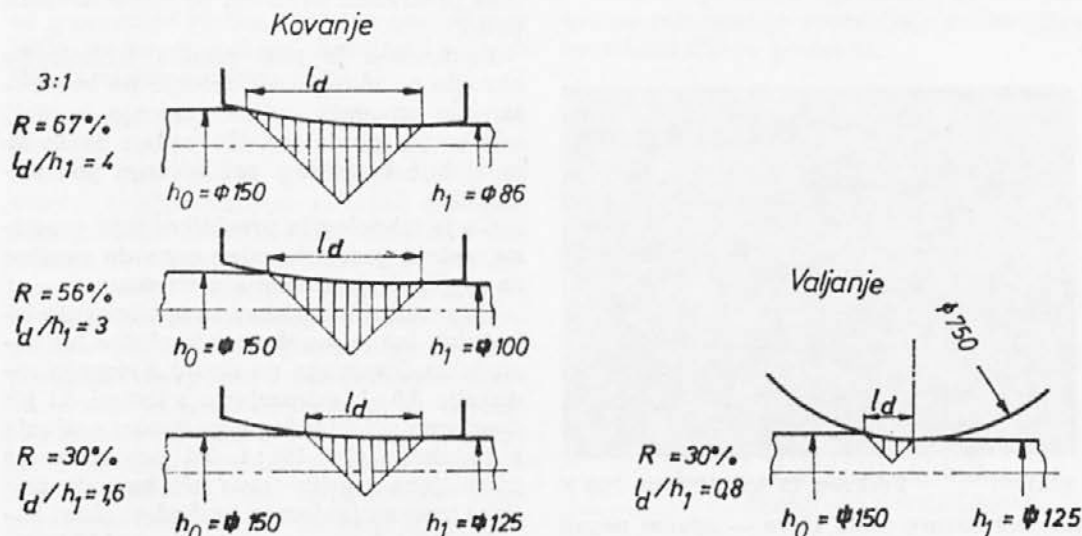


(15014) Prokron 19 kv. 100 mm 1 : 1

Slika 8: Posledice kovanja s premajhno poprečno deformacijo pri posameznih vtikih na mikro in makro-strukturo avstenitnega ognjeodpornega jekla



Slika 9: Shematičen prikaz vpliva geometrije kladiv na predelavo. A — Prevelik prijemni kot — premajhna redukcija — slaba predelava jedra, B — Pravilna izvedba prijemnega kota, ki omogoča globoko delovanje deformacij in zagotavlja dobro predelavo jedra



Slika 10: Primerjava preoblikovanja na kovaškem stroju in pri klasičnem valjanju

Pri valjanju z redukcijo 30 % je razmerje $l_d/h_1 = 0,8$, pri kovanju pa je ob enaki redukciji to razmerje 1,6 zaradi majhnega prijemnega kota kladiv. Pri dejansko uporabljenih stopnjah redukcije 3:1, kar ustreza redukciji 67 %, pa znaša razmerje l_d/h_1 celo 4. To je kar petkrat večje razmerje od največje vrednosti, ki jo je mogoče doseči v enem vtiku pri konvencionalnem valjanju. Pri valjanju je namreč maksimalni odvzem (in s tem dolžina l_d) omejen s pogoji prijema valjanca, pri kovanju pa se pri določenem prijemnem kotu lahko izkoristi celotna dolžina.

Z geometrijo kladiv odločilno vplivamo na deformacijske razmere, s tem pa posredno vplivamo tudi na segrevanje kovanca med predelavo. Kolikor večji je odpor jekla proti deformaciji (visokolegirana konstrukcijska in orodna jekla ter posebne zlitine), toliko večja je nastala toplota pri deformiranju in s porastom temperature imamo možnost optimiranja režima kovanja v ozkem najugodnejšem temperaturnem območju. Praksa je pokazala, da je na ta način z ustreznim razvojem tehnologije na bazi raziskav postala uspešna vroča predelava nekaterih jekel in zlitin, ki so dolgo veljale za praktično nekovne.

V tem je vsebina raziskovanja vplivov geometrije orodij in deformacijskih razmer.

OHLAJEVANJE PO KOVANJU

Za proizvodni asortiment kovaške linije je večinoma potrebno kontrolirano ohlajanje. Prav to predstavlja velik problem, ki zahteva od raziskav posebne rešitve.

Za kovaškim strojem in žago je na razpolago klasična koračna ohlajevalna miza, ob njej pa paralelna tunnelska koračna peč, kurjena s plinom.

Zaradi prostorskih omejitev je koristna dolžina tunnelske peči samo devet metrov. Povsem razumljivo je, da ob intenzivnem ritmu kovanja na stroju s prehodom skozi tako kratko peč ni mogoče izvesti nobenega postopka klasičnega žarjenja ali kontinuirnega počasnega ohlajanja preko najnevarnejšega območja nizkih temperatur. Edino možna bi bila normalizacija s pogojem predhodne prekrizacije. Vendar je normalizacija za specifični proizvodni program kovaške linije le v izjemnih primerih sprejemljiv postopek.

To problematiko še dodatno otežuje dejstvo, da sta toplotna obdelava in adjustaža v kovačnici zelo ozko grlo. Kovano jeklo bi naj bilo sposobno za čiščenje in rezanje brez predhodne toplotne obdelave. To pomeni, da bi morala biti trdota nižja od 300 HB.

Inovacijski predlog raziskovalne skupine za razvoj tehnologije daje dobre ekonomsko-tehnične perspektive za rešitev problema. Laboratorijske raziskave in meritve za definiranje postopka so opravljene in kakor hitro bo tunnelska peč pripravljena za začetek obratovanja, bodo vsi postopki za različne skupine jekel preizkušeni in primerno bomo rekonstruirali progo med kovaškim strojem in tunnelsko pečjo. Če bo ta tehnološka inovacija uspešna in če bo uporabnost v praksi ustrezno potrjena, bomo tak postopek prenesli tudi drugam. S tem pričakujemo povečanje produktivnosti, zelo pomembne prihranke energije in znatno izboljšano kakovost ter večjo zanesljivost.

RAZVOJ NOVIH POSTOPKOV KONTROLIRANEGA OHLAJANJA

Inovacijska idejna rešitev temelji na poznavanju izotermalnih premen, raziskovanih s TTT diagrami. Princip prikazuje slika 11, problem pa predstavlja pri danih možnostih ustrezno ohlajanje in trajanje izotermalne premene.

Rezultati raziskav naj bi bili naslednji:

— Postopki kontroliranega ohlajanja morajo biti prilagojeni ritmu proizvodnje celotne kovaške linije. Ob kakovostnih kriterijih in ustrezni zanesljivosti mora biti produktivnost kar največja.

— Postopki naj bodo standardizirani in reducirani na čim manjše število variant, ker je iz teorije in izkušenj znano, da so za optimalno potekanje izotermalnih premen potrebni precizni temperaturni režimi. Temperaturne režime naj bi kar najmanj spreminjali in bolj skrbeli za stalne zanesljive razmere.

— Prekristalizacija naj zagotavlja čim finejšo in enakomerno strukturo.

— Potrebno hitro ohlajanje s temperature kovanja do temperature izotermalne premene naj preprečuje izločanje faz, ki je poznano pri klasičnih postopkih kot neugodno za mnoge vrste specialnih konstrukcijskih in orodnih jekel.

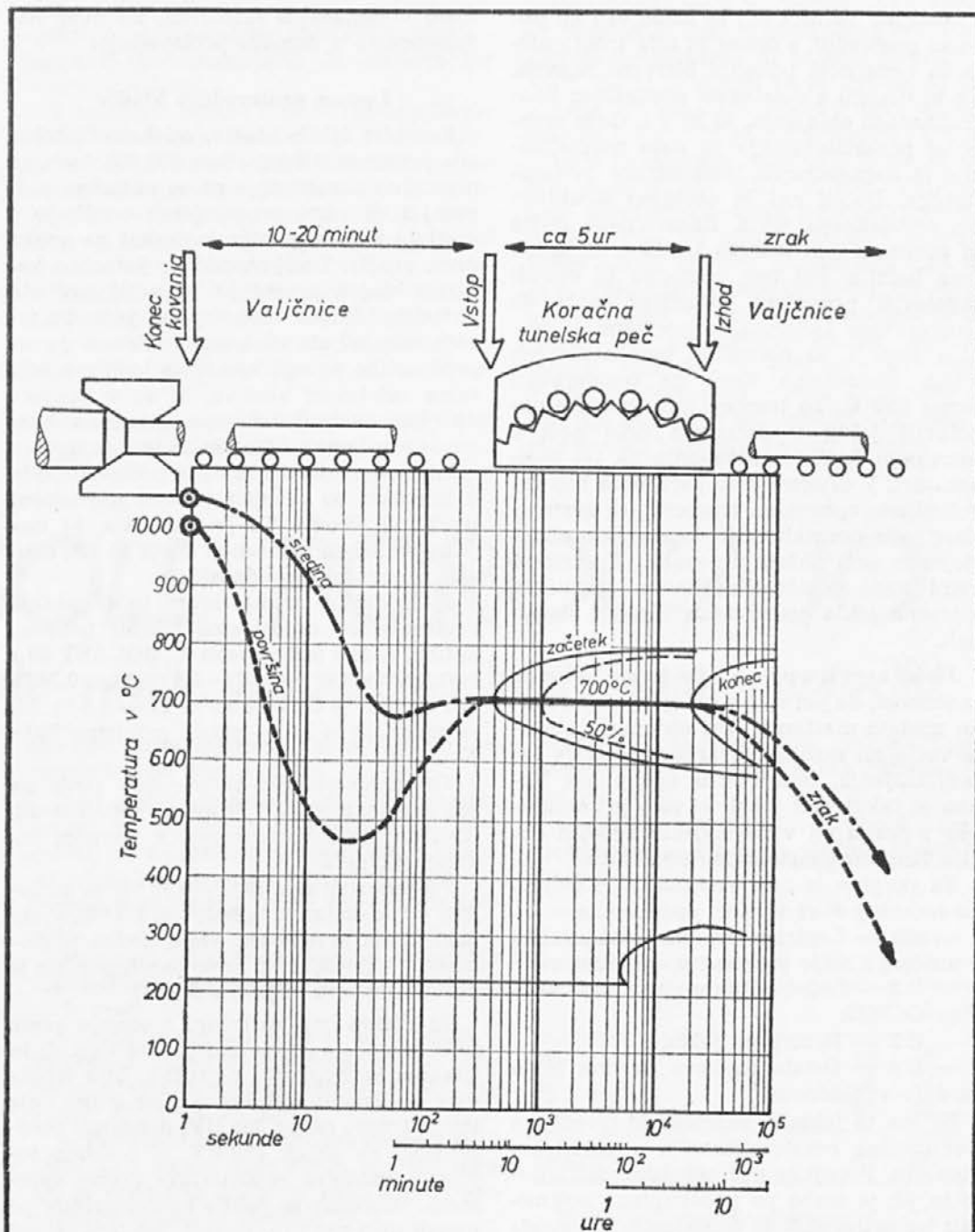
— Kolikor mogoče naj bi z novimi postopki dosegli splošno racionalizacijo proizvodnje, večjo produktivnost, odpravo ozkih grl in prihranke energije.

— Na osnovi utemeljenih rezultatov raziskav naj bi uvedli določene adaptacije na progi, s katerimi bi zagotovili stalnost nastavljenih temperaturnih režimov.

Na osnovi metalografskih raziskav so razvili laboratorijski postopki, ki simulirajo proizvodne pogoje za različne vrste jekel in različne debeline palic od 80 do 200 mm. Opravljene so bile tudi ustrezne meritve na kovaški liniji, ki določajo parametre za povezovanje proizvodnih pogojev in laboratorijskih raziskav.

Poizkusi so pokazali, da je od konca kovanja za ohlajanje jedra palice $\varnothing 100$ mm na mirnem zraku do 700°C potrebno približno 18 minut. Upoštevati pa moramo dimenzije do 200 mm debeline in čas ohlajanja raste s kvadratom dimenzije. Zato je jasno, da je ključ do rešitve ustrezno ohlajanje na valjčnicah od stroja do peči!

Doseči je treba temperaturo površine vsaj 600°C , ker je temperatura izotermalne premene za večino teh jekel v območju $650\text{--}700^{\circ}\text{C}$. Poizkusi so pokazali, da je mogoče to doseči z natančno reguliranim pihanjem zraka, za kar je potrebna konstrukcijska adaptacija proge. Prav to intenzivnejše ohlajanje v avstenitnem območju ima velike kakovostne prednosti s preprečevanjem izločanja karbidov in drugih faz na mejah zrn. Presferoidizacija na izotermalni temperaturi v perlitnem območju bo vsekakor zagotovila razmeroma nizke trdote, enakomernjšo strukturo, manjšo nevarnost pokanja in ugodne možnosti za mehko žarjenje. Zaenkrat se ob neznankah v zvezi z delovanjem peči in predhodnega ohlajanja še ne upamo napovedovati ambicij, da bo kratek 3–5-urni postopek kontinuiranega prehoda skozi peč nadomestil dolgotrajno in drago žarjenje,



Slika 11: Princip kontroliranega ohlajanja z izotermalno premeno v perlitni stopnji

čeprav obstajajo za to teoretske in laboratorijsko potrjene osnove.

Problem je v tem, da je v tunelski koračni peči lahko le 16 palic. Po podatkih TTT diagramov in po rezultatih laboratorijskih poizkusov bi za večino jekel zadoščal čas prehoda skozi peč pet ur. To bi bilo mogoče pri taktu kovanja treh ingotov na uro, kar pa je odločno premalo glede na kapaciteto stroja in načrtovano proizvodnjo. Pri običajnem proizvodnem ritmu kovanja petih ingotov na uro ostanejo na razpolago za prehod skozi peč le tri ure.

Raziskave v proizvodnji bodo pokazale možne rešitve ob teh omejitvah, ali pa bodo pokazale, da so potrebne določene preureditve in posebne konstrukcijske rešitve.

Na osnovi lastnosti jekel iz proizvodnega programa kovaške linije, proizvodno-tehnoloških izkušenj in posebnih raziskav smo razdelili jekla v tri osnovne skupine:

A — jekla, ki jih lahko ohlajamo na zraku,

B — jekla, ki so delno ali popolnoma kaljiva na zraku,

C — jekla, za katera je značilna nepopolna premena v perlitni stopnji.

Jekla skupine A razdelimo v dve podskupini; v prvi podskupini so jekla brez premene (feritna in avstenitna), v drugi podskupini pa jekla, ki imajo po ohlajanju na zraku feritno-perlitno strukturo z večjo ali manjšo količino bainita.

Količino bainita naj bi zmanjšali ali povsem preprečili, s čimer bi bila trdota nižja in nevarnost pokanja bistveno manjša. To bi dosegli z določenim postopkom kontroliranega ohlajanja, ki bi v ciklusu omogočal prekrizalizacijo in nato normalizacijo iz najugodnejše temperature avstenizacije. Dobili naj bi običajno strukturo normaliziranega jekla, finostrukturnega ferita in perlita s čim manjšo količino ali sploh brez bainita. Pri tem postopku bi morali zagotoviti pospešeno ohlajanje jekla do temperature izotermalne premene v perlitni stopnji, ki normalno poteče pri teh jeklih razmeroma hitro na temperaturi okrog 650°C. To temperaturo je treba zagotoviti jeklu v začetnem delu peči z ustreznim časom zadrževanja na tej temperaturi. V drugem delu peči mora biti zagotovljena optimalna temperatura avstenizacije za normalizacijo, ko se jeklo ob izstopu iz peči ohlaja na zraku. Z raziskavami bodo določeni optimalni režimi in ustrezna jekla po standardiziranih skupinah.

Jekla skupine B imajo skupno značilnost, da pri njih z ohlajanjem na zraku nastaja martenzit. Pri ohlajanju obstaja večja ali manjša nevarnost pokanja zaradi kaljenja, četudi je le nepopolna. Veliko je takih vrst jekel, ki celo pri ohlajanju v pesku ali v izolacijskih zabojih dobijo bainitno-martenzitno strukturo.

Ta skupina je zelo obsežna in jo delimo na najmanj štiri tipične podskupine:

- B 1 — Legirana orodna jekla za delo v vročem z nižjo vsebnostjo ogljika,
- B 2 — Ledeburitna orodna jekla skupine OCR 12,
- B 3 — Brzorezna jekla,
- B 4 — Ostala legirana orodna jekla za delo v hladnem.

Za vsa ta jekla je zaželeno in izvedljivo izotermalna presferoidizacija v perlitnem območju. Pogoji se pač nekoliko razlikujejo in jih je treba po podskupinah optimirati ter prilagoditi že omenjenim proizvodnim možnostim.

V laboratorijih smo s simuliranjem proizvodnih razmer raziskali številne variante postopkov za tipične predstavnike skupine B 1, B 2 in delno B 4 ter ugotovili naslednje:

Pri določenih optimalnih razmerah je mogoče zagotavljati trdote pod 300 HB pri vseh teh jeklih, pri čemer sta ostali seveda odprti še dve vprašanji:

Kako nam bo uspelo v kratkem času na poti od stroja do peči odkovek dovolj enakomerno ohladiti do temperature izotermalne premene v peči?

Kako točna bo regulacija peči, ki še ni začela obratovati in je zato še ne moremo preizkusiti?

Jekla skupine C so najbolj problematična. Zato bomo postopke za to skupino jekel osvajali po zbranih izkušnjah skupin A in B. Vse rezultate poizkusov in temperaturne režime sistematično zbiramo, da bi lahko standardizirali pogoje.

Ves ta razvoj še ni na taki stopnji, da bi postopke lahko že podrobneje publicirali.

SPREMLJAJOČE RAZISKAVE

Nič manj niso pomembne druge spremljajoče raziskave, ki so pomembne pred-

vsem v današnjih razmerah, ko uvoz nadomeščamo z domačo proizvodnjo:

Lastna proizvodnja kladiv

Komplet štirih kladiv, od katerih tehta eno približno 230 kg, stane 900.000 Asch, za normalno obratovanje pa so potrebne najmanj štiri vrste orodij (vseh orodij je 6 vrst) in najmanj trije kompleti za vsako vrsto orodij. Torej stroški za potrebno količino kladiv presegajo 15 milijonov avstrijskih šilingov in komplete je treba tekoče obnavljati. Železarna Ravne je še pred izrabo prvega kompleta kladiv začela sama izdelovati kladiva, ki so v uporabi vzdržala dvakrat več kot originalna uvožena — kupljena s strojem. S tem je uvoz v celoti nadomeščen z domačo proizvodnjo in v kratkem bo osvojen celoten asortiment potrebnih orodij. To je inovacija, ki ima poleg velikega prihranka deviz še več drugih pomembnih prednosti.

Po podatkih iz literature in iz prakse proizvajalcev orodij smo izbrali posebno zlitino, znano pod oznako NIMOCAS 80 s sestavo: max. 0,07 % C — 0,4 % Si — 0,35 % Mn — 19,5 % Cr — 2,45 % Ti — 1,3 % Al — max. 2,0 % Fe — ostalo približno 70 % Ni.

To znano sestavo zlitine smo glede na proizvodne možnosti primerno modificirali, tako da jo lahko izdelamo v navadni indukcijski peči.

Vsebnost silicija (0,60—0,90 %) je nekoliko višja, dodan je kobalt (ca. 1,5 %), vsebnost titana je nekoliko višja, dodan je molibden (0,25—0,30 %) in ob danih pogojih je vsebnost železa višja (ca. 3,5 %).

Ta zlitina ima strukturo z osnovo gama faze, v njej pa so vloženi drobni karbidi in titanovi karbonitridi v gruclah. Lita struktura je izrazito dendritna. Dendritne veje imajo trdoto okrog 350 HV, dendritni medprostorji pa okrog 240 HV. S posebno toplotno obdelavo se struktura precej spremeni, izločenih je veliko karbonitridov po mejah litih zrn in v osnovi. Pri tem ostane trdota skoraj nespremenjena.

Izdelali smo več poizkusnih šarž v eksperimentalni — 30 kg indukcijski peči. Z njimi smo raziskali mehanske lastnosti in ugotovili optimalno toplotno obdelavo.

S formanjem v pesek smo izdelali prvi komplet litih orodij, zaradi gotovosti v nekoliko poenostavljeni izvedbi in s precejšnjimi dodatki za mehansko obdelavo. Zato smo imeli po toplotni obdelavi z mehansko obdelavo ulitkov veliko težav. Ta zlitina ima podobne lastnosti kot »12 Mn« in se zelo težko obdeluje zaradi utrjevanja pri hladni deformaciji, kar pa je v uporabi zelo zaželeno lastnost.

Pri uporabi so ta orodja pokazala izredno dobro vzdržljivost, kakor smo že omenili. Z uvoženim orodjem GM 100 smo skovali 480 ton, z domačim orodjem pa že 1000 ton odkovkov brez popravil in navarjanja ob relativno enakem deležu visokolegiranih jekel (80—85 %).

Pri naslednji izdelavi smo že pri formanju uvedli bistvene izboljšave. Zaradi težav pri vrtanju je že ulitek izdelan z vsemi izvrtinami, vsi dodatki za mehansko obdelavo pa so s preciznejšim in čistejšim litjem do skrajnosti zmanjšani. Težave z obdelavo so v veliki meri zmanjšane.

Že danes lahko ugotavljamo, da je izdelava orodij po opisanem postopku v osnovi uspešno osvojena. Z naslednjimi kompleti je treba še potrditi kakovost in zagotoviti zadostno zanesljivost v proizvodnji. Ni pretiran optimizem, če ob ustreznih akcijah za specializacijo te proizvodnje pričakujemo v kratkem poleg zadovoljevanja lastnih potreb tudi prodajo teh in drugih sorodnih težkih orodij na domačem in tujem tržišču. To se sklada z razvojnimi usmeritvami železarn Ravne v proizvodnjo težkih orodij. Prej kot v enem letu bo železarna Ravne torej postala namesto uporabnika dragih uvoženih težkih orodij izvoznik le-teh, kar je posebno v današnjih razmerah vzoren raziskovalno-razvojni dosežek, vreden spodbudnega inovacijskega priznanja.

Trni za kovanje cevnic

Osvajamo tudi lastno izdelavo trnov za kovanje cevnic, ker vsak uvožen trn stane 150—200.000 Asch. Tudi pri tem pričakujemo podobne uspehe in osamosvojitve oskrbovanja s temi pomembnimi orodji, ki odločajo o proizvodnem sortimentu cevnic, ki so zelo zanimive za številna področja finalizacije v kovinsko predelovalni industriji. Rezultatov v uporabi še nimamo.

Elektrode za navarjanje delovnih površin kladiv

Za navarjanje izrabljenih delovnih površin kladiv osvajamo v sodelovanju z Inštitutom za varilstvo specialne oplašene elektrode iz zlitin, odpornih proti obrabi. Take žice, ki daje najkvalitetnejši navar, ni mogoče izdelati po klasični tehnologiji valjanja, vlečenja in brušenja. Do potrebnih elektrod skušamo priti po drugačni poti, pri čemer raziskujemo štiri variante:

- ulivanje tankih palic,
- vsesavanje taline neposredno iz peči v evakuirane steklene cevke,
- izdelava žice s sestavo na meji preoblikovalne sposobnosti in dolegiranje z oplaščanjem elektrod in
- zavijanje prahov ferozlitin in kovin v plašč nikljevega traku.

Sestava navara naj bi bila naslednja: 0,06 % C — 0,5 % Si — 1 % Mn — 17 % Cr — 17 % Mo — 5 % W — pod 5 % Fe — ostalo pribl. 54 % Ni.

Osvajanje proizvodnje teh oplaščenih elektrod je danes v taki fazi, da zanesljivo pričakujemo uspeh. Zaenkrat kaže tehnološko najugodnejše rezultate postopek vsesavanja v cevke, odločale pa bodo na koncu še ekonomske primerjave, ker računamo, da bomo ustrezne elektrode lahko izdelali po vseh štirih navedenih postopkih.

Poleg oplaščenih elektrod je potrebna za navarjanje po WIG — postopku še gola dodajna žica z naslednjo sestavo: 0,05 % C — 19 % Cr — 5,5 % Mo — 1 % W — 2 % Al — 10 % Co — 2,7 % Ti — ca. 1 % Fe — ostalo pribl. 56 % Ni.

To žico izdelujemo po klasičnem predelovalnem postopku in prav tako pričakujemo uspešne rezultate.

Pri tem razvojnem delu bomo nabrali prve izkušnje, ki bodo pokazale upravičenost določene specializacije za proizvodnjo dodatnih materialov — elektrod orodnih jekel, brzorezovnih jekel in stelitov, saj se v

svetu vse bolj uveljavlja navarjanje in popraviljanje orodij ter obrabljivih strojnih delov.

V nadaljnjem razvoju pa bo treba že razmišljati o specializirani opremi, verjetno tudi o horizontalnem konti litju žice.

NADALJNJI RAZVOJ IN PERSPEKTIVE

Prvi cilj nadaljnjega razvoja je splošno optimiranje proizvodnje, za kar je obilo možnosti, rešiti pa je treba veliko problemov, ki zahtevajo poglobljeno raziskovalno delo.

Na bogatih izkušnjah s kovaškimi stroji se je razvil najnovejši kombiniran kovaško-valjavski postopek, ki je tudi v industrijski uporabi že uspešno preizkušen. Kovaško-valjavski postopek, ki je tudi v indu-

strijski uporabi že uspešno preizkušen. Kovaško-valjavski postopek, ki je tudi v indu-

strijski uporabi že uspešno preizkušen. Kovaško-valjavski postopek, ki je tudi v indu-

strijski uporabi že uspešno preizkušen. Kovaško-valjavski postopek, ki je tudi v indu-

strijski uporabi že uspešno preizkušen. Kovaško-valjavski postopek, ki je tudi v indu-

preprečuje širjenje in napredovanje napak na površini in zato je omogočena predelava najtežje predelavnih in najbolj občutljivih jekel. Za ta postopek se je uveljavilo ime »gosto« kovanje. Predelava v fazi kovanja seže do sredine in že pri stopnji 3 : 1 zadovoljuje kakovostne zahteve celo pri predelavi kontinuirno litih gredic. Valjavski blok zagotavlja izredno kvaliteto površine in drži 1/5—1/3 normalnih DIN toleranc. Poleg visoke stopnje izkoriščenja naprave je mogoča velika fleksibilnost proizvodnega programa. V primerjavi s klasično valjarjo so investicijski stroški bistveno manjši, potreben je tudi manjši prostor. Vsaka predelava od vložka do končne dimenzije poteka v eni vročini, kar ima za metalurško kakovost izreden pomen.

NAŠE ŠOLE POROČAJO

(tiste, ki niso poslale svojih prispevkov, boste sami ugotovili)

Marjan Lačen

ZAVOD ZA DELOVNO USPOSABLJANJE MLADINE

Zavod za delovno usposabljanje mladine Črna na Koroškem usposablja zmerno in teže duševno prizadete otroke in mladostnike iz vse Slovenije. V zavod so vključeni otroci in mladostniki, ki se zaradi znižanih intelektualnih sposobnosti niso sposobni šolati na posebnih osnovnih šolah, so pa sposobni slediti programu za delovno usposabljanje. Smoter delovnega usposabljanja je optimalni razvoj otrokovih mentalnih in telesnih dispozicij. Oddelki za usposabljanje imajo naslednje naloge:

1. razvijajo:
 - intelektualne funkcije
 - pozitivne emocionalne reakcije, nagibe in hotenja
 - osebno samostojnost (skrb za samega sebe)

- higienske navade
- delovne privajenosti in tehnike
- socializacijo v najširšem smislu

2. skrbijo za otrokov telesni razvoj in korekcijo telesnih hib ali okvar, kolikor jih je možno korigirati.

Delo v zavodu poteka celih 24. ur. Gojenecem zavoda je zagotovljeno celodnevno usposabljanje, varstvo, nega in oskrba. Program usposabljanja se prične ob 8. uri in traja do 12. ure — poudarek je na učnem delu. V popoldanski izmeni pa traja usposabljanje od 14. do 18. ure — tu je poudarek predvsem na vzgojnem in varstvenem delu. Vmes skrbimo za smotrno izrabo prostega časa in primerno rekreacijo. Usposabljanje poteka vse leto, razen v mesecu juliju, ko gredo gojenci domov ali v rejniške družine; tudi za 1. maj ter novo leto gredo gojenci domov za krajše počitnice. V času zimskih počitnic je zim-

ska rekreacija (sankanje, smučanje idr.), v septembru pa šola v naravi.

Delovni dan gojencev se glede na program delovnega usposabljanja odvija v matičnih enotah ter v prostorih za specifične dejavnosti (risalnica, glasbena soba, hobi soba, delavnica, učna kuhinja, bazen, telovadnica, igrišče).

Doseganje smotrov programa delovnega usposabljanja omogočajo naslednje dejavnosti in predmeti:

- skrb za samega sebe in socializacija (hranjenje, osvajanje higienskih navad, oblačenje, obuvanje, prva pomoč in zaščita, razvijanje socialnih odnosov).

- razvijanje čutil in splošna poučenost (vaje čutil, spoznavanje okolja, sporazumevanje in razvijanje govornih sposobnosti, spoznavanje količin in števil);

- telesna in glasbeno ritmična vzgoja (telesna vzgoja, specialna telesna vadba, glasbeno-ritmična vzgoja);

- delovna vzgoja

(prosta in usmerjena igra, likovna vzgoja, domača opravila, zaposlitvene tehnike, proizvodno delo).

V šolskem letu 1980/81 je bilo v program usposabljanja vključenih sledeče število gojencev:

I. stopnja (razred)	štev. stopenj	štev. gojencev		
		M	Ž	SK.
I.	4	16	7	23
II.	8	40	24	64
III.	6	33	19	52
Skupaj:	18	89	50	139

II. Socialni sestav gojencev:

— delavski	86
— kmečki	34
— uslužbenki	19



Gojenke zavoda šivajo za bolnišnico v Slovenj Gradcu

III. Razvrstitev gojencev po občinah:

V tem šolskem letu smo imeli gojence iz 48 občin Slovenije; iz koroške regije pa:

Ravne	13
Dravograd	3
Radlje	3
Slovenj Gradec	4

IV. Družinsko stanje gojencev:

— popolna družina	93
— nepopolna družina	29
— neprišteveni roditelji	5
— rejniške družine	12

V. Odpust — sprejem gojencev

— število sprejetih otrok:	16
— število odpuščenih otrok:	14
— vzroki odpusta:	
usposobljeni	9
prestareli	3
drugi vzroki	2

Iz realizacije programa dela zavoda povzemo nekatere bistvene vsebine dela, ki so potekale ob redni dejavnosti ali v okviru redne dejavnosti zavoda in so se gojenci ob njih dodatno socializirali in usposabljali:

- šola v naravi
 - Karigador 128 gojencev
 - Smrekovec 19 gojencev
- izleti v planine (Peca, Smrekovec, Pudgarsko)
- ogledi kinopredstav in drugih prireditev v kraju
- urejanje spomenika NOB na Pudgarskem
- sodelovanje na TRIM akcijah v kraju
- sodelovanje gojencev na drugih akcijah v kraju
- športni dan, obrambni dan
- organizacija šolskih prireditev (29. november, novoletne prireditve, dan zavoda, pustna maškerada, dan žena, dan mladosti)
- program dejavnosti ob mednarodnem letu invalidov
- zimska rekreacija (v času šolskih počitnic)
- vključitev gojencev v akcijo NNNP 81
- obisk in ogled OŠ Ravne na Koroškem in Črna
- organiziranje zaključne proslave in razstave

V okviru svoje osnovne dejavnosti ima zavod organizirano delavnico pod posebnimi pogoji: to je poseben socialni zavod, ki zaposluje ter nudi nadaljnje usposabljanje in varstvo odraslim duševno prizadetim osebam, ki se ne morejo zaposliti pod rednimi delovnimi pogoji. V tem šolskem letu je bilo v delavnico vključenih 14 varovancev iz občine Ravne ter 19 varovancev iz drugih občin, ki jim je delavnica uredila tudi domsko varstvo. Trenutno je naša delavnica edina v Sloveniji, kjer je varovancem omogočeno tudi domsko varstvo. Poleg tega smo v delavnici opravljali tudi preizkus delovne zmožnosti za potrebe občinskih skupnosti za zaposlovanje za osebe, ki se zaradi različnih vzrokov niso mogle vključiti v redno delo.

Delavnica sodeluje z rudnikom Mežica, železarno Ravne, Instalaterjem Prevalje, bolnico Slovenj Gradec in drugimi delovnimi organizacijami.

Namesto zaključka:

Za velik prispevek k razvoju skrbi za otroke je zavod prejel veliko zvezno priznanje: plaketo UNICEF — SZDLJ ob mednarodnem letu otroka. Ta plaketa je brezdvomno izredno veliko priznanje celotnemu našemu dosedanjemu prizadevanju ter vsem tistim, ki skrbijo za kakorkoli prizadete osebe.



Zimska rekreacija



Športni dan

Alojz Germ

OŠ MILOŠA LEDINEKA

1. Splošno o stanju osnovnega šolstva v krajevni skupnosti Črna na Koroškem.

Osnovna šola Miloša Ledineka Črna na Koroškem s podružničnimi šolami Javorje, Koprivna, Podpeca in Žerjav pokriva celotno krajevno skupnost Črna na Koroškem in ima največji šolski okoliš v občini Ravne na Koroškem. Učenci so od šole oddaljeni tudi nad 10 km. Oddaljenost učencev in prevozi učencev vplivajo na organizacijo dela in življenja šole. Večino dejavnosti na šoli moramo zaključiti pred odhodom šolskih avtobusov.

V šolo v Črni se vozijo učenci iz Koprivne in Podpece, Bistre in Ludranskega vrha, Javorja ter Žerjava (tudi dela Jazbine). Skupno imamo na šoli 148 učencev vozačev (36,45 %). Od teh je 50 učencev iz Žerjava in

Podpece (Šmelc), ki so od šole oddaljeni manj kot 4 km. Za te učence je v prihodnje vprašljiv brezplačen prevoz v šolo. Šola in tudi drugi dejavniki se zavzemamo, da bi tudi učenci imeli brezplačen prevoz v šolo še naprej. Svojo zahtevo utemeljujemo predvsem z varnostjo na poti v šolo in domov.

S pridobitvijo novih učilnic na stari šoli v Črni smo lahko v II. polletju uvedli enoizmenski pouk. Tudi na vseh podružničnih šolah je pouk enoizmenski. Pouk je tam kombiniran; v oddelku sta združena po dva ali trije razredi.

Na delovne razmere vpliva tudi stanje šolskih stavb. Kot je večini občanov znano, v Črni že precej let obnavljamo staro šolsko zgradbo. Obnova ni dokončana; osnovni vzrok je pomanjkanje sredstev, saj za financiranje lahko uporabljamo le združena sredstva iz amortizacije nepremičnin vseh osnovnih šol v občini. Sredstva se zbirajo na OIS Ravne na Koroškem. V šoli je nujno potrebno urediti kuhinjo in jedilnico, knjižnico, prostor za šolsko zobno ambulanto in prostore za šol-

ske svetovalne službe. Telovadnica je v izredno slabem stanju, prav tako zamaka streha na novem delu šole.

Normalne delovne razmere imamo na šolah Javorje in Koprivna, šola v Podpeci je potrebna obnove, v Žerjavu pa začasno gostujemo v stanovanjski zgradbi. V Žerjavu bo predvidoma v letu 1982 zgrajena nova šola z vrtcem.

Iz statističnih podatkov je razvidno, da je število učencev na podružničnih šolah sorazmerno majhno, posebej pereče je v Javorju in Podpeci. V Koprivni imamo 1., 2. in 3. razred, v Podpeci 1. in 3. razred, v Žerjavu pa 1. in 2. razred. Ostale učence vozimo v Črno. Edino v Javorju imamo tudi višjo stopnjo (5. do 8. razred).

Podružnične šole imajo tudi sorazmerno večje materialne stroške. Sploh so materialni stroški šole v celoti večji kot v drugih krajih. Vzrokov je več: vzdrževanje več stavb, posebni in dodatni prevozi, stroški ogrevanja in še drugi.

Posebno v letu 1980 in 1981 so materialni stroški tako naraščali, da jih v letu 1981 ne bomo zmogli pokrivati.

V letu 1980/81 smo opremili nove učilnice za pouk biologije, kemije, fizike in praktikum za gospodinjstvo in skoraj povsem opremili podružnično šolo Koprivna za prehod na celodnevno osnovno šolo.

2. Na šoli imamo dobro organizirano brezplačno oskrbo učencev z učbeniki. Učbenike dobijo učenci v šoli, sami kupujejo delovne zvezke in druge šolske potrebščine.

Že zaradi velike oddaljenosti in ker se številni učenci v šolo vozijo, skušamo za učence na šoli čim boljše organizirati prehrano. Kljub neugodnim delovnim razmeram v šolski kuhinji imajo skoraj vsi učenci v šoli malico, posebej pa še pripravljamo tople obroke in kosila.

3. V šolskem letu 1980/81 šola ni imela posebnih kadrovskih težav. Predmetnik za osnovno šolo je bil v celoti realiziran. Učitelj likovne vzgoje je zaposlen na osnovnih šolah Črna in Mežica.

4. Vzgojnoizobraževalni uspehi v šolskem letu 1980/81.

Na matični šoli v Črni je skupno 16 oddelkov s 406 učenci. Imeli smo tudi 3 polovične oddelke podaljšanega bivanja.

Učni uspeh:

Prve štiri razrede je obiskovalo 168 učencev, razred jih je izdelalo 165 (98,21 %), 3 učenci bodo ponavljali.

V višjih razredih (5.—8.) je bilo 238 učencev; razred jih je uspešno končalo 230 (96,63 %), 2 učence razreda nista izdelala, 6 učencev 8. razreda pa ima popravne izpite.

Skupno je od 406 učencev razred izdelalo 395 učencev (97,29 %). Če bodo učenci 8. razreda uspešno opravili popravne izpite, se bo učni uspeh izboljšal.

Na vseh podružničnih šolah je bil učni uspeh 100-odstoten; vsi učenci so razred uspešno končali: Javorje — 14, Koprivna — 16, Podpeca — 7, Žerjav — 8 učencev.

Učni uspeh je zadovoljiv, predvsem če predvidevamo, da bodo učenci, ki imajo popravne izpite, uspešni. Seveda smo zadovoljni z učenim uspehom na podružničnih šolah. Zadovoljiv učni uspeh je rezultat aktivnega dela pedagoškega kadra, aktivnega sodelovanja učencev in uvajanja sodobnih učnih oblik in metod ter podružbljanja vzgoje in izobraževanja.



Osnovna šola Miloša Ledineka Črna na Koroškem

Posebej pa je potrebno izpostaviti veliko vlogo in vrednost dobro organiziranega dopolnilnega in dodatnega pouka.

5. Vključevanje učencev v izvenrazredne in prostovoljne dejavnosti je zadovoljivo. Prizadevali smo si, da bi za delovanje krožkov na šoli pridobili več zunanjih mentorjev. Učenci se premalo zanimajo za tehnične dejavnosti, predvsem zato, ker nimamo ustreznih mentorjev. Poudarek naj bi bil na politehnični vzgoji, zato želimo tovrstne interesne dejavnosti razširiti in pridobiti čim več mentorjev iz združenega dela.

Na šoli sta bili zelo prizadevni in uspešni pionirska in mladinska organizacija. Organizacije in društva na šoli so se povezovale z dejavnostmi v kraju.

6. Šola v Črni in vse podružnične šole so tesno povezane s krajem. Organizacije učencev so vključene v delovanje društev in organizacij v kraju. Učenci sodelujejo na vseh

krajevni prireditvah. Šola sodeluje v akcijah čiščenja okolja. Delavci šole so kot člani ali delegati vključeni v družbenopolitično življenje kraja.

K tesnemu sodelovanju šole in kraja s svojim delom prispevata svet staršev in svet šole. Na vseh podružničnih šolah delujejo sveti staršev.

7. Že v uvodu smo omenili težko finančno stanje šole. Poudariti moramo, da svobodna menjava dela še ni zaživela, da financiranje še ni odvisno od delovnega programa šole. Sistem financiranja je še preveč podoben proračunskemu. Predvsem nas skrbi slabo materialno stanje osnovnega šolstva, kar onemogoča sodobno opremljanje šol z didaktičnimi materiali in učili. Za sodobno šolo še zdaleč ne zadoščata več tabla in kreda. Obenem pa se vedno več bremen prenaša na starše. Šole namreč ne dobivajo sredstev za ekskurzije, učbenike, šolo v naravi, prav tako postaja prehrana učencev vedno dražja.

Karel Potočnik

OŠ FRANCA PASTERKA — LENARTA

1. DELOVNA SKUPNOST

V tem šolskem letu je v delovni skupnosti združevalo delo 34 delavcev. Med njimi je 26 pedagoških delavcev: en profesor, 18 predmetnih učiteljev in 7 učiteljev.

2. UČENCI

Vzgojnoizobraževalno delo je potekalo v 18 oddelkih, kjer je bilo 453 učencev, in v dveh polovičnih oddelkih podaljšanega bivanja. Število učencev se bistveno ne spreminja, zanimivo pa je to, da se število na Ravne odseljenih učencev dopolni s priseljenskimi učenci iz krajevnih skupnosti Žerjav in Črna. Menim, da na Ravnah zato nastajajo precejšnje prostorske težave, gornji del Mežiške doline pa na tak način kadrovsko slabi.



»Bučki«

Gradnjo stanovanj bomo morali enakomerno porazdeliti po celotni občini, saj ni nujno, da mora vsak delavec stanovati poleg tovarniške ograje.

V oddelka podaljšanega bivanja je bilo vključenih 31 učencev, predvsem takih, ki so doma brez varstva in ki se težje učijo ali pa doma nimajo pogojev za učenje. Želimo si, da bi podaljšano bivanje obiskovalo več učencev, saj je to že korak k celodnevni obliki dela osnovne šole.

UČNI USPEH PO ODDELKIH

Oddelek	št. učencev	št. pozitivnih	% pozitivnih	št. negativ. učencev
1. a	23	23	100	
b	24	24	100	
c	23	23	100	
2. a	25	24	96	1
b	25	25	100	
3. a	24	24	100	
b	24	23	95,8	1
4. a	25	25	100	
b	24	24	100	
5. a	21	21	100	
b	23	23	100	
c	24	24	100	
6. a	27	26	96,3	1
b	29	28	96,6	1
7. a	25	22	88	3
b	24	22	91,7	2
8. a	32	31	96,9	1 pop. iz.
b	31	30	96,8	1 pop. iz.
18	453	442	97,6	11

Učni uspeh je zadovoljiv, saj samo devetim učencem ni uspelo napredovati v višji razred, negativno ocenjena učenca v 8. razredu pa imata možnost opraviiti popravne izpite. Kvaliteta uspeha pa se kaže tudi v tem, da je 63 % doseglo odlično in prav dober uspeh. Zadovoljiv učni uspeh in kvaliteta uspeha sta rezultat kvalitetnega dela učiteljev, rednega dopolnilnega in dodatnega pouka, uvajanja sodobnejših metod dela pri pouku, dobrega in prizadevnega dela učencev in velike zavzetosti učiteljev pri vseh oblikah vzgojnoizobraževalnega dela.

ORGANIZACIJE UČENCEV IN PROSTOVOLJNE DEJAVNOSTI ŠOLE

Učenci so bili aktivni v pionirski in mladinski organizaciji ter podmladku rdečega križa.

V tem letu smo ustanovili klub mladih tehnikov, ki je že takoj po ustanovitvi prinesel novi elan in večjo tehnično ustvarjalnost učencev. Mladi tehniki so se letos posebej izkazali na šolskem regijskem in republiškem tekmovanju, najprizadnevnejši pa je bil učenec 8. razreda Andrej Souvent, ki je na državnem tekmovanju mladih tehnikov v Nišu dobil srebrno odličje.

V športnem društvu je delalo 10 krožkov. Za svoje kvalitetno delo je društvo dobilo zlato plaketo republiškega centra šolskih športnih društev. Čeprav je bilo 12 učencev — mentorjev zelo prizadevnih pri vadbi oddelkov, si v prihodnje le želimo, da bi se več odraslih strokovnjakov odločalo za vad-

bo v šolskem športnem društvu. V tem letu smo za najboljšega športnika šole proglasili učenca 8. razreda Andrejo Drakšič in Viktorja Bogataja.

Zelo prizadevni so bili učenci tudi v kulturno-umetniški dejavnosti, saj so člani teh krožkov pridno nastopali na številnih šolskih, krajevnih in občinskih prireditvah. Svoje interese in znanje so učenci še izpopolnjevali v tekmovanju iz Vesele šole, v Jugoslovanskih pionirskih igrah, tekmovanju mladih matematikov in v pionirski hranilnici, ki je na regijskem tekmovanju prejela posebno priznanje.

Zadovoljni smo, da je veliko učencev vključenih v prostovoljne dejavnosti, radi pa bi še razširili krožkovno dejavnost, predvsem za tehnično smer, zato prosimo dobre strokovnjake v združenem delu, naj nam pomagajo pri delu z mladimi talenti. Da pa je med mladimi mnogo nadarjenih učencev, je pokazala tudi razstava tehnične ustvarjalnosti naših učencev.

Letošnjim jubilejem smo pri vsem šolskem delu posvetili posebno pozornost, ob šoli smo tudi zasadili 88 vrtnic za našega dragega Tita.

Ivan Kušnik

OŠ FRANJA GOLOBA

634 učencev na centralni šoli je imelo pouk v 26 oddelkih. Krajevni skupnosti gre zahvala, da smo lahko ukinili stalni popoldanski pouk za nekaj oddelkov, saj smo za 2 oddelka podaljšanega bivanja dobili v najem prostore v družbenem domu na Prevaljah. Še vedno pa morajo imeti dvoizmenski pouk učenci od 1. do 5. razreda.

Na podružnični šoli na Lešah je obiskovalo kombiniran oddelk (1. in 2. razred) 17 učencev. V Šentanelu je pouk obiskovalo v dveh kombiniranih oddelkih (1. in 2., 3. in 4. razred) 22 učencev, na celodnevni osnovni šoli Lokovica pa 24 učencev v dveh kombiniranih oddelkih (1. in 2., 3. in 4. razred).

V organizaciji celodnevne osnovne šole na Lokovici je obiskovalo dvakrat tedensko tudi 13 otrok malo šolo.

Učni uspeh ob koncu šolskega leta je naslednji: dva učenca, eden iz drugega in eden iz šestega razreda, bosta morala razred ponavljati, 10 učencev iz osmih razredov pa mora opravljati popravni izpit. Vsi ostali učenci so razred izdelali.

V šoli smo kuhali malico za vse učence. V drugem polletju smo kosila, ki jih prejema okrog 100 učencev, pričeli voziti iz novega vrtca Pod gonjani. Po izjavah učencev je hrana dobra, zato smo tudi zadovoljni.

V šoli delajo naslednje organizacije in krožki:

mladinska organizacija
pionirska organizacija
šolsko športno društvo
pionirska hranilnica
mladi člani Rdečega križa
odsek planinskega društva
klub OZN
taborniki
mladinski pevski zbor



Obrambni dan, orientacija — OŠ Prevalje

mlajši mladinski pevski zbor
vesela šola

— dramski krožek
— literarni krožek
— lutkovni krožek
— šahovski krožek
— kolesarski krožek
— moderna gimnastika
— prometni krožek
— foto krožek
— tehnični krožek
— obrambni krožek
— folklorni krožek
— modelarski krožek
— likovni krožek
— naravoslovni krožek
— recitacijski krožek
— streliški krožek
— gasilski krožek
— pevski krožek
— gradbeni krožek

Naštete prostovoljne dejavnosti omogočajo vsakemu učencu, da se vključi vsaj v eno dejavnost. To je zelo pomembno za razvijanje sposobnosti oziroma interesa učenca. S tem učitelji učenca bolje spoznamo, kar je izredno važno pri poklicnem svetovanju in usmerjanju. Vzrok za to, da nekaj učencev ni vključenih v nobeno prostovoljno dejavnost, je predvsem oddaljenost in s tem odvisnost od voznega reda avtobusa.

Šolsko športno društvo že vsa leta dosega lepe uspehe. Tudi letos je šolsko športno društvo tekmovalo za najbolj športno, množično in samoupravno šolsko športno društvo v Sloveniji in osvojilo zlato plaketo, za kar nam je čestitala tudi Telesna kulturna skupnost Ravne. K takemu uspehu so pripomogli tudi naši sodelavci, zunanji mentorji — nekdanji naši učenci — in drugi: Gvido Lužnik, Jože Drevenšek, Alojz Šalamun, Egon Krpač, Herman Čepelnik, Jože Rahten, Franc Krivograd in Mitja Kadiš.

Naši tekmovalci so uspešno nastopali tudi na številnih občinskih tekmovanjih. Košarkarji so sodelovali še na republiškem četrtfinalnem tekmovanju v Celju, štirje tekmovalci so nastopili na republiškem krosu »Dela«, trije še na republiškem finalu v Kranju. 25. maja, na dan mladosti, je naše šolsko športno društvo priredilo srečanje vseh ŠSD v na-

ši občini (osnovnih šol). Na tem srečanju so se pomerili v raznih disciplinah in skupni pokal je osvojilo naše ŠSD. Za množičnost in kvalitetno delo v prihodnje pa bi nujno potrebovali večjo telovadnico.

Na srečanju mladih tehnikov v Mariboru je iz naše občine sodelovalo 122 učencev. Ekipa SLO (5 učencev) je dosegla 2. mesto in se tako uvrstila na zvezno tekmovanje, ki je bilo v Nišu, kjer je prav tako osvojila 2. mesto. V tej ekipi — pod vodstvom mentorja Franca Kebra — so bili naslednji učenci: iz naše šole: Matjaž Vogel in Marjan Topolovec, ter Andrej Souvent iz osnovne šole »Franca Pasterka-Lenarta« Mežica in Franjo Tomaž iz osnovne šole »Prežihovega Voranca« Ravne na Koroškem. Prav v znanju SLO so se letos naši učenci dobro izkazali.

Na občinskem tekmovanju osnovnih šol, ki so se pomerile v znanju SLO in družbene samozaščite, je ekipa dosegla 2. mesto in se tako uvrstila na področno tekmovanje v Slovenj Gradcu, kjer je prav tako osvojila 2. mesto. Obrambni krožek je osvojil 1. mesto na občinskem tekmovanju v Črni, ki ga je organizirala ZRVS. Tudi strelski krožek je na občinskem tekmovanju na Ravnah osvojil 1. mesto. En tekmovalc se je udeležil še republiškega strelskega tekmovanja v Slovenskih Konjicah.

Člani naravoslovnega krožka so sodelovali na natečaju eksperimentiranja iz kemije v Pionirju. Za svoje delo so bili v zadnji številki Pionirja pohvaljeni.

Mladinski pevski zbor je sodeloval na mednarodnem srečanju mladinskih pevskih zborov v Celju.

Pridnim bralcem smo ob 20. obletnici Prežihove bralne značke pridali še Suhodolčanovo bralno značko. Prežihovo bralno značko je osvojilo 227 učencev, Suhodolčanovo 156 in cicibanovo 124 učencev. Skupno torej 507 učencev ali 63 %.

Foto krožek je prejel nagrado za najboljšo fotografijo na natečaju Slovenjgraške podružnice Ljubljanske banke.

69 učencev iz 3. in 4. razredov je opravilo kolesarski izpit.

Na razrednem tekmovanju vesele šole je tekmovalo 455 učencev, 143 se jih je uvrstilo na šolsko tekmovanje. Na občinskem tekmovanju, ki ga je organizirala naša šola, je sodelovalo 15 naših učencev, od katerih se je Bernarda Kert iz 4. c uvrstila na republiško tekmovanje v Ljubljano.

Pionirska hranilnica je ob koncu šolskega leta namenila najboljšemu razredu 1.000,00 din. To je bil 3. b razred.

Lutkovni krožek je s svojo igrico gostoval na naših podružničnih šolah, v tozdu Rezalno orodje Prevalje za otroke njihovih staršev in za vrtec na Prevaljah.

Likovni krožek se je udeležil srečanja mladih kiparjev v Radljah ter likovne kolonije v Škofji Loki.

Folklorna skupina je 9-krat nastopila na najrazličnejših prireditvah in proslavah v kraju in zunaj njega. Zelo smo hvaležni tovarišu Reberniku, ki nas tako zvesto spremlja s harmoniko.

Literarni krožek je izdal 3 številke šolskega glasila Vigred. Dramski krožek je uprizoril Suhodolčanovo veseloiгро »Narobe stvari v mestu Petpedi« in v njo gostoval v Mežici, Črni in Dravogradu.

Gradbeni krožek je žal med letom zaradi pomanjkanja zanimanja prenehal delovati.



Tekmovanje kolesarjev OŠ Prevalje

Še bi lahko našteval uspehe in dela tudi ostalih krožkov, pa vsega niti ne zmorem. Zato prosim, da mi tisti, katere bi morebiti še moral omeniti, pa jih nisem, oprostijo.

Med zbiralnimi in delovnimi akcijami šole kot celote moram omeniti še zbiranje starih steklenic, saj smo jih zbrali blizu 10.000, zbrali smo tudi 13 ton starega papirja in 1.140 kg tekstila in obutve ter opravili okrog 700 delovnih ur pri spomladanskem urejanju okolja.

Po sklepu sveta staršev in sveta šole bomo tudi za prihodnje šolsko leto oskrbeli učencem učbenike. Učenci so rabljene učbenike vrnil šoli. V šoli smo dotrajane zamenjali z novimi in jih zopet razdelili učencem. Računamo, da bodo starši na tak način prihranili 50 % stroškov.

Za materialno pomoč pri vsakdanjem delu organizacij, krožkov, in za nagrade prizadevnim učencem se moramo zahvaliti predvsem železarni Ravne in tozdu Rezalno orodje Prevalje ter krajevni skupnosti Prevalje.

Na zaključni prireditvi šole, ki je bila 25. junija v družbenem domu, smo se skušali skromno oddolžiti in zahvaliti nekaterim zunanjim mentorjem za njihov prispevek vzgoji in izobraževanju.

Knjižne nagrade smo izročili Francu Dobniku — za mentorstvo obrambnega krožka, Ivo Pintariču — za povezovanje Planinskega društva Prevalje z odsekom Planinskega društva na šoli, Dimitriju Topaloviču — za pomoč pri usposabljanju učencev za SLO in družbeno samozaščito, Gvidu Lužniku za mentorstvo pri košarki, Francu Orešniku in Metodu Sonjaku za delo z našimi taborniki, Jožici Ažnroh za pomoč pri usposabljanju učencev za prvo pomoč, Minki Mirkac za vodenje pravičnega krožka na podružnični šoli na Lešah. Gasilsko društvo Prevalje je prejelo pohvalo za vodenje krožka.

Vsem, ki so na kakršen koli način pripomogli k uspehu naše šole, se najlepše zahvaljujem in jih vabim k sodelovanju tudi v prihodnjem šolskem letu. Hkrati še prosim in vabim ostale, tiste, ki imate veselje za delo z mladimi, k sodelovanju.

Posebno pohvalo zaslužijo tisti učenci, ki so bili v vseh razredih osnovne šole odlični.

To so:

- 8. a razred
 - Pratkanar Zoran
 - Lupuh Darja
 - Ažnroh Janez
 - Fujs Igor
 - Skobir Matjaž
- 8. b razred
 - Mirkac Vid
 - Petrič Nežka
 - Rebernik Marjetka
 - Sekafo Marija
 - Šefer Janez
- 8. c razred
 - Žerdoner Darko
 - Slanič Peter
 - Repnik Andreja
 - Kranjc Uroš
 - Kamnik Matjaž
 - Grbec Aleksander
- 8. č razred
 - Bricman Melita
 - Rosc Renata

Vsem najlepše čestitam ter jim, kakor tudi ostalim osmošolcem, želim uspešno vključitev v usmerjeno izobraževanje.

Edi Lorber

OŠ KOROŠKI JEKLARJI

»Človek je vreden toliko, kolikor je s svojim delom in ustvarjalnostjo dal generaciji, ki ji pripada na katerem koli področju svojega dela in ustvarjalnosti.« je dejal Edvard Kardelj. Šola je živ organizem. Deluje lahko le, če je povezana z mnogimi dejavniki izven nje. Lahko bi rekli: Zelo pomembno mesto zavzemajo starši. Močnejša je vez med šolo in starši, toliko uspešnejše je delo šole.

Šola mora s svojim delovanjem, nastopanjem in povezovanjem na katerem koli področju družbenopolitičnega življenja postati središče kraja.



Na Ravnah smo imeli balkansko odbojgarsko prvenstvo za ženske. Naša reprezentanca je bila tretja — za Bolgarkami in Romunkami.

Vzgoja otrok in njihovo izobraževanje mora biti ne samo prvobitna naloga, ampak stalna skrb vseh dejavnikov naše družbe, od družbenopolitične skupnosti (občine, KS) do družbenopolitičnih organizacij in društev in, nenazadnje, do krajanov kot posameznikov.

S tem uvodom sem želel poudariti, da je osnovna šola živ organizem, sestavljen iz številnih dejavnikov našega vsakdanjika. Šola, zaprta vase, brez sodelovanja vseh prej naštetih sodelavcev ne more opraviti svojega izobraževalnega, še manj pa vzgojnega poslanstva, saj je v tem primeru »sod brez dna«, kot je dejal Kardelj. Vsaka osnovna šola opravlja pomembno nalogo, še posebej pa naša! Zakaj?

Šola je nastala sredi novega naselja. Številčno (7520 otrok) je ena največjih šol v občini. Pri tem ne smemo prezreti dejstva, da šolamo otroke, katerih starši prihajajo iz vseh naših republik. Zato želimo na vsakem koraku zagotoviti slehernemu našemu učencu dobro počutje in pravilno vrednotenje bratstva in enotnosti, ki je bilo skovano med NOB, danes pa se kali v našem vsakdanjem življenju. Preobrazba KS je proces, ki ga mi kot šola podoživljamo v vsakdanjem življenju, ko se z delom in prizadevanji skušamo kar najbolj živeti, približati in reševati probleme novega naselja.

V šolskem letu 1980/81 smo razpredli niti sodelovanja na vse, ki so nam bili pripravljene pomagati. Uspeh ni izostal.

Rezultati našega dela so naslednji:

V COŠ (celodnevna osnovna šola) od 1. do 4. razreda je bilo 352 učencev. Nihče ne ponavlja razreda in samo ena učenka je bila ocenjena z negativno oceno, vendar napreduje. Mirno lahko trdimo, da je COŠ zahtevala veliko naporov naših učiteljev, vendar daje pozitivne rezultate. Nujno je sodelovanje staršev in učiteljev, ki je grajeno na doslednem zaupanju, saj gre za NAŠEGA OTROKA. Toliko o uspehu v COŠ, ki je v polni meri zadovoljil vsa pričakovanja. Tudi v poldnevni šoli smo dosegli dobre uspehe. Trije osmošolci so imeli popravne izpite. Dva izmed njih sta jih uspešno opravila že v mesecu juniju, eden pa bo moral to storiti še v me-

secu avgustu, saj sedaj ni bil uspešen. Peti razred ponavlja en učenec, prav tako šesti razred. Največ neuspešnih učencev imamo v 7. razredu, tri. Ti zaključujejo svojo obveznost in bodo šolo zapustili. Po uspehu so bili najslabši prav sedmi razredi. Menimo, da je šola opravila svoje izobraževalno poslanstvo.

Kaj pa vzgoja?

Reka 752 otrok se dnevno pretaka skozi naše hodnike in razrede. Zanje skrbi 68-članski kolektiv. Da, našo šolsko skupnost tvori 820 ljudi, lahko bi rekli — majhna tovarna. Toda prispodoba ni dobra, kajti človek ni stroj. Napake, ki bi se, ali pa se ponavljajo v vzgojnem procesu, so skoraj nepopravljive, zato se vselej in na vsakem koraku zavedamo svojih odgovornosti. Šolska vrata so odprta od 6. do 18. ure za otroke in do 21. za krajane. Otroka želimo in hočemo odtegniti od ulice, kajti pod pravim vodstvom vodnika in mentorja bo našel pravo mesto v družbi. Zgodnje spoznavanje učenčevih interesov in omogočanje njegovega razvoja je osnovni cilj prostovoljnih dejavnosti. Sodobne vzgoje brez prostovoljnih dejavnosti ni. Šola brez podpore širšega družbenega okolja pa je, preprosto rečeno, siromašna. To šolsko leto je na šoli delovalo 28 zunanjih mentorjev, od tega 16 v COŠ. Naša največja delovna organizacija ŽELEZARNA RAVNE nam je dajala 12 mentorjev, kar samo priča o velikem posluhu železarjev za razvoj vzgojnega vplivanja na mladi rod. Pri tem ne smemo prezreti zelo naprednega stališča TKS Ravne (telesno kulturne skupnosti), ki daje vso podporo razvoju ŠSD. Trdim lahko, da tako dobro organizirane, razvezane ter vodene dejavnosti ŠSD, kot je v naši občini, nimajo nikjer v Sloveniji. Množičnemu športu mladega rodu je posvečena vsa pozornost. Zahvala gre ŠD Fužinar, ki izvaja usmeritve TKS v praksi in šoli prisloži na pomoč v vsakem trenutku. Sodelovanje ŠOLA — SAMOUPRAVNA TELESNO-KULTURNA SKUPNOST — ŠPORTNO DRUŠTVO je obojestransko in resnično ustvarjalno. Tri leta delovanja ŠSD in prvo leto 6., drugo leto 3. in letos 2. mesto v Sloveniji dovolj zgovorno priča o interesu učencev za to dejavnost. Nepomembna so mesta, ki jih

dosega ŠSD, bistveno je, da je interes za tovrstno dejavnost izreden, pripravljenost TVD Partizana Ravne in ŠD Fužinar za sodelovanje pa velika. Skupno delo rodi plodove.

Kulturna skupnost Ravne je pokazala veliko razumevanje za sodelovanje. Njen prispevek v obliki gledaliških in koncertnih predstav je za vzgojo mladega rodu neprecenljive vrednosti. V letošnjem letu je pod njenim pokroviteljstvom nastalo društvo »BRATSTVO« in ker ima povezovanje naše šole z osnovno šolo Ratko Mitrovič iz Čačka za cilj živo ustvarjanje vezi bratstva, smo pri njih dobili vsestransko podporo in pomoč. Prav tako lahko rečemo, da je bilo aktivno PMKUD na naši šoli. Šolsko glasilo Jeklenice je znalo prisluhniti utripu časa in je izpolnilo svoje poslanstvo. Recitacijska skupina je sodelovala na krajevnih in šolskih proslavah. Skupno s folklorno skupino je sodelovala na srečanju »Naša beseda«. Mlajša folklorna skupina, ki je razdeljena v dve skupini po 32 učencev, je sodelovala na vseh srečanjih v občini. Ker je naša šola Jugoslavija v malem, gojimo tako slovenske kot druge plesne naših bratskih narodov. Povsod so bili prisrčno sprejeti. Ne smemo pozabiti podmladkarjev RK, saj so njihove akcije neprecenljive vrednosti. Ali si lahko predstavljate, da smo ob novem letu v slabem mesecu dni napletli 300 šalov in ženskih pletov za ostarele občane? OO ZSMS je izredno delavna in mirno lahko trdimo, da je najboljša kalilnica samoupravljalcev. Mladinci so bili nosilci vseh akcij na šoli. Ustanovili so mladinsko delovno brigado, sodelovali na tekmovanju TITO — REVOLUCIJA — MIR, navezali prve stike z novo ustanovljeno OO ZSMS naselja JAVORNIK... S svojim mentorjem in skupnim delom so dajali utrip življenju na šoli. Trudili so se tudi pionirji. Tovarišice v matematičnem, kemijskem in drugih kroških dodatnega pouka so skupaj z učenci dosegale lepe uspehe. Učenec 8. razreda se je v tekmovanju mladih raziskovalcev iz kemije uvrstil na republiško tekmovanje. S pomočjo ZRVS v KS je pričel uspešno delati obrambni krožek. Mnogo so nam pomagali tudi taborniki, ki že tri leta sodelujejo z našo šolo. Ne smemo pozabiti tudi planincev. Zelena straža vseh učencev šole je v okviru JPI skrbno urejala okolico šole.

Starši in svet šole so nam pomagali pri iskanju zunanjih mentorjev. Sestava naših sodelavcev je pisana paleta ljudi od upokojenca, gospodinje, delavca za strojem, delovodje do inženirja. Vsem pa je skupen isti cilj, dati mlademu rodu delček znanja in sposobnosti, ki jih obvlada sam. Prav razdajanje sebe drugim pa je največja vrednota in končni cilj povezovanja šole z vsemi zunanjimi dejavniki. Nismo omenili nobenega imena, saj bi bil seznam 28 zunanjih mentorjev in več kot 40 delavcev šole prevelik in za bralca nezanimiv. Rečemo lahko le, da smo prispevali vsak svoj del, da bi vzpodbudili vse učence, da najdejo svojo interesno dejavnost — od kulture, tehnike, kmetijstva do športa. Ker je vzgoja in izobraževanje najbolj odgovoren, hkrati pa tudi najbolj ustvarjalni proces, lahko obljubimo le to, da bomo vložili vse svoje sile in napore, da bodo naši otroci in starši zadovoljni. Vsem zunanjim mentorjem smo se zahvalili za sodelovanje na zaključni prireditvi šole, ki je bila letos še posebno slovesna. Pod pokroviteljstvom tozda valjarna smo razvili pionirski prapor, ki je dobil ime po II. in III. kongresu SKOJ. Prav tako smo na za-

ključni prireditvi šole podpisali listino o trajnem in živem sodelovanju med osnovno šolo Koroški Jeklarji in osnovno šolo Ratko Mitrović, s katero že dve leti sodelujemo člani delovnega kolektiva ter učenci. Člani kolektiva osnovne šole Ratko Mitrović so bili dva dni naši gostje. Trdno smo prepričani, da bo naše sodelovanje tudi v prihodnje živo in iskreno, kot je bilo že doslej, saj je bila listina podpisana na osnovi dveletnega sodelovanja med šolama. Sodelovati smo pričeli na pobudo OO sindikata železarne Ravne, ki sodeluje z OZD CER — ČAČAK.

Morda je prav, da omenimo še to, da so v zimskih počitnicah v naših prostorih prebivali učenci osnovne šole Ivana Cankarja iz Ljutomerja, ki so bili na tečaju smučanja.

Celotno življenje in delo šole je živ organizem, še več, je cel splet celic ustvarjalnosti, ki na vsakem koraku skušajo dati mlademu človeku kar največ. Brezštevilne so naloge in ogromno je drobnih in velikih uspehov, ki jih pogojuje tako delo. Zahvala gre vsem, ki so sodelovali, od delavca šole do zunanjega mentorja.

Ali problemov ni bilo? Da, mnogo jih je bilo, toda reševali smo jih sproti s delom, ali pa jih še rešujemo. V jeseni prehajamo na COŠ tudi na višji stopnji. Zavedamo se odgovornosti in naporov, ki nas čakajo. Dosedanje izkušnje kažejo, da zahteva COŠ od učitelja dodatne napore, ki jih ne smemo podcenjevati. Želeli bi, da bi nam tudi v prihodnje pri našem delu pomagali povsod, kjer je mogoče. Občutek, da je za delo šole, za napredek otrok vselej in povsod pristno razumevanje, je največja nagrada za ves trud. To je potrditev, da naše delo ni zaman, da postaja skrb za otroka vedno bolj naloga vseh nas, saj je njihov napredek naša skupna naloga v lepši in boljši jutrišnji dan.

Franc Volentar

OŠ PREŽIHOV VORANC

Šolsko leto 1980/81 se je izteklo. Naše delo je vodilo k cilju, da prispevamo k razvoju vsestransko razvitih mladih osebnosti. Razvijanje samostojnosti, ustvarjalnosti in kritičnosti je bil temelj, na katerem smo gradili. Skupna prizadevanja doma, šole in okolja so usmerjala rast vsakega učenca in razrednih kolektivov.

Ob poldnevni organizaciji učnovzgojnega dela je šola živela od jutra do večera. Dejavnosti ob pouku so doživljale svoj razmah. Vsak učenec je imel možnost, da deluje v dejavnosti, za katero ima interes. Vanj smo priegnili večje število zunanjih sodelavcev iz vrst staršev, organizacij in društev. Učenci so na razrednih, šolskih in drugih tekmovanjih dosegali uspehe, na katere sta lahko ponosna šola in kraj.

V šolskem letu 1980/81 je obiskovalo osrednjo šolo 653 učencev in podružnično šolo Strojna 23 učencev. V centralni šoli je delo potekalo v 24 čistih oddelkih od prvega do osmega razreda, na podružnični osnovni šoli Strojna sta delala dva kombinirana oddelka, ki sta vključevala učence od prvega do osmega razreda. Poleg rednih oddelkov so delali na centralni šoli na Ravnah 3 oddelki



V reprezentanci B so nastopile tudi nekatere naše igralkе

podaljšane bivanja, v katere je bilo vključenih 63 učencev od prvega do petega razreda.

Za delo šole je skrbelo 57 delavcev, 56 jih je združevalo delo za nedoločen čas. Med delavci šole je bilo 41 pedagoških delavcev, od tega 19 učiteljev razrednega pouka, 18 učiteljev predmetnega pouka, ravnatelj, pomočnik ravnatelja, šolska pedagoginja in šolska knjižničarka. Za potrebe vseh osnovnih šol v občini je delala še pravica, ki združuje delo z našo šolo. Delali so še: tajnica, računovodkinja, knjigovodkinja, hišnik, 7 snažilk in 4 kuharice šolske kuhinje. Kadrovska zasedba šole je bila v celoti ustrezna, saj so izpolnjevali zahtevane pogoje vsi pedagoški delavci, razen ene delavke, ki nadoમેશ્ચા odsotno delavko za določen čas.

Organizacija učnovzgojnega dela

Učenci centralne šole na Ravnah so obiskovali pouk v 24 oddelkih od prvega do osmega razreda. Vsak razred je imel po tri paralelke. Pouk je potekal v eni izmenj. Učenci prvega, drugega in en oddelk tretjega razreda so obiskovali pouk v stari šoli pri gasilskem domu, ostali učenci v ustrežnejših prostorih nove šole. Učenci podružnične osnovne šole Strojna so imeli najslabše prostorske razmere, saj ima šola le eno učilnico in celotno vzgojnoizobraževalno delo je potekalo v dveh izmenah.

Od skupno 653 učencev centralne šole je razred uspešno izdelalo 646 učencev. 3 učenci centralne šole so bili razvrščeni in bodo v jeseni obiskovali osnovno šolo Juričevega Dreččka na Ravnah. Vsi učenci podružnične osnovne šole Strojna so razred uspešno zaključili. 191 učencev je doseglo odlično, 197 prav dober, 183 dober uspeh in le 75 učencev je bilo zadostnih. Odličnih in prav dobrih je bilo 388 učencev ali 59,4 % vseh učencev šole. Veseli smo, da število zadostnih učencev pada, saj jih je bilo le 11,5 %. Splošni učni uspeh na centralni šoli in na podružnični šoli Strojna je zelo dober. Nanj je vplivalo mnogo dejavnikov. Kvaliteta pedagoškega dela raste. V učnovzgojne rezultate je vtakano delo slehernega posameznika celotnega pedagoškega zbora. Veliko so nam pomagali

zunanji dejavniki, predvsem Kulturna skupnost Ravne na Koroškem, ZKO Ravne, TKS Ravne, Koroški zdravstveni dom Ravne, Glasbena šola Ravne in zlasti zunanji mentorji, ki jih je bilo 18. Čutimo še vrzel v razvoju šolske svetovalne službe. Šola bi nujno potrebovala ob šolskem pedagogu še socialnega delavca in psihologa.

Podružnična osnovna šola Strojna je delala v izredno težkih razmerah, saj poteka delo v dveh kombiniranih oddelkih z učenci od 1. do 8. razreda. V šoli je le ena učilnica in zaradi prostorskih težav še te učilnice ni mogoče ustrezno opremiti.

Učenci Strojne, krajani in delavci šole se veselimo, ko vidimo, da raste nova šola, za katero je bil položen temeljni kamen ob praznovanju občinskega praznika občine Ravne na Koroškem. Že med šolskim letom 1981/82 se bodo učenci šole Strojna preselili v nove prostore.

Marija Hriberšek

Tisoč obrazov

*Naša dolina sredi planin
je tisoč obrazov imela.
Vsak dan drugačna:
opoldne, zvečer,
ponoči in zjutraj
je novo podobo nadela.*

*Vigredi, poleti,
na jesen in zimo
je imela svoj čar.*

*Ko Pohorja hrbet
vijoličast soj
je obil,
počasi zaspala je noč.
A jaz sem odhajala proč.*

*Uršlja, zavita v siv pajčolan,
je sprejela pozdrave...
a mene je stisnil tujine obroč.*

Učni uspeh po razredih

Centralna šola

Razred	št. učen.	odl.	pdb.	dobri	zad.	nezad.
1.	81	37	19	16	9	—
2.	67	27	17	17	6	—
3.	72	28	29	9	5	1
4.	82	22	25	31	4	—
5.	81	16	27	25	11	2
6.	100	21	26	32	18	3
7.	83	15	25	27	15	1
8.	87	25	29	26	7	—
Šola	653	191	197	183	75	7

Podružnična osnovna šola Strojna

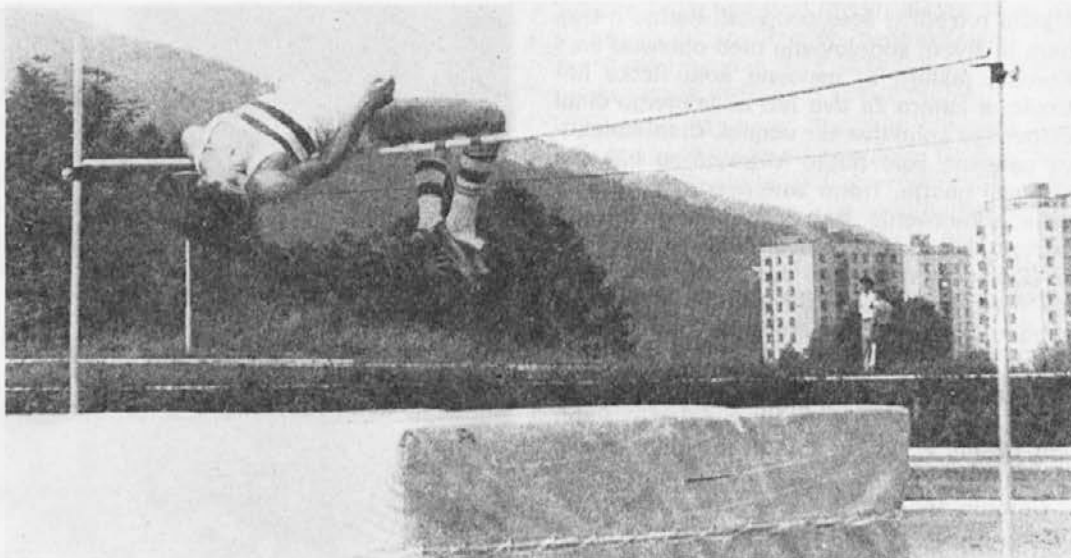
Razred	št. učen.	odl.	pdb.	dobri	zad.	nezad.
1.	6	3	1	2	—	—
2.	3	—	—	2	1	—
3.	2	1	1	—	—	—
4.	3	—	3	—	—	—
5.	2	1	1	—	—	—
6.	1	—	—	—	1	—
7.	3	—	—	2	1	—
8.	3	—	3	—	—	—
Šola	23	5	9	6	3	—

Dejavnosti ob pouku

Učenci šole so uresničevali svoje interese in tako uresničili širše družbene smotre in cilje v pionirski organizaciji, mladinski organizaciji, v organizaciji MČ RK, v ŠSD in v PMKUD. Dejavnosti ob pouku, ki so potekale vse šolsko leto, so bile vsebinsko bogate in množične. V teh dejavnostih so se učenci učili aktivno preživljati prosti čas, hkrati pa so se pripravljali na naloge, ki jih čakajo v življenju.

Pionirski odred je na začetku šolskega leta pripravil obširni delovni program. Pri izpolnjevanju nalog so sodelovali vsi pionirji. Delali so vse šolsko leto. Akcije so se hitro vrstile in za počitek ni bilo časa. Že v jeseni so se pionirji in mladinci izkazali v delovnih akcijah, ko so bližnjim kmetom pomagali pospravljati jesenske prideleke. Pionirji in mladinci so vestno sodelovali pri zbiranju odpadnih materialov in v solidarnostnih akcijah. Vse leto so zbirali in v šolo kar naprej prihajali s polnimi vozički steklenic, papirja, oblačil, želoda, storžev itd. Zbrali so 730 kg želoda, 1650 kg tekstila, skoraj 10 ton odpadnega papirja, nad 200 kg storžev in nad 9 tisoč steklenic. Za vrstnike v Zimbabveju so zbrali več kot 5000 din pomoči, za Slovence na avstrijskem Koroškem 430 knjig. JPI so potekale pod geslom »RASTEMO POD TITO-VO ZASTAVO«.

Učenci šole so izpolnjevali naloge v okviru tekmovanja JPI. Mladinci so skupaj s pionirji sodelovali v delovnih akcijah Navrški vrh 80, Suha 81, Meža 81. Ustanovili so stalno delovno brigado šole. Mladinci so se dobro pripravili na dve tekmovanji. Najprej na kviz »Tito-partija-revolucija« in nato še na tekmovanje »Tito-revolucija-mir«. Mladinci so izdali dve številki glasila »Osomošolec«. Pionirji in mladinci so z roko v roki sodelovali pri pripravi vseh proslav na šoli.



Višina

Ob vseh nalogah pa je bila celo šolsko leto prva naloga — skrb za učenje, saj so se zavedali, da je lahko dober pionir in mladinec samo dober učenec.

Ekipa naše šole, ki je tekmovala v SLO, je postala občinski in področni prvak za leto 1981.

Mladi člani RK so bili vse leto zelo aktivni. Tesno so sodelovali s krajevnim in občinskim odborom RK. Sodelovali so v vseh zbiralnih akcijah. Ob novem letu in dnevu žena so obiskali najstarejše krajanke, z obiskom pa so razveselili tudi starostnike v Črnečah.

Uspešno sodelujejo z gojenci Zavoda za delovno usposabljanje mladine v Črni na Koroškem. Tudi letos so gojenci zavoda obiskali naše učence.

V ŠSD Pionir je delovalo 14 dejavnosti, vanje pa je bilo vključenih 256 učencev. Pri delu je pomagalo kar 12 zunanjih mentorjev.

V kolektivnih športnih panogah so naše ekipe dosegle naslednje uspehe: postali so občinski prvaki v namiznem tenisu, atletiki, šahu, rokometu, odbojki in tekmovanju za SLO. Dekleta so se uvrstila v rokometu v republiški polfinale. Posamezniki so osvojili kar 27 prvih mest v občini. Trije učenci naše šole so se uvrstili v republiški finale za atletski šolski pokal. ŠSD je letos izdalo svoje glasilo, v katerem je bila predstavljena celotna dejavnost ŠSD Pionir. Društvo je prejelo ZLATO PLAKETO, ki jo podeljuje republiški center ŠSD za posebne dosežke.

Na šoli sta delala dva pevski zbora. Otroški pevski zbor je vključeval 30 učencev, v mladinskem pevskem zboru pa je bilo 65 učencev. Zbora sta sodelovala na vseh proslavah in prireditvah na šoli. Ker je pevecem petje resnično veselje, ni bilo pretežko, da so morali prihajati na vaje trikrat tedensko pred sedmo uro zjutraj in da so ob petkih zadnji zapuščali šolske prostore. Sodelovali so na krajevni proslavi ob dnevu republike, s posebnim veseljem so peli ob sprejemu zvezne štafete mladosti na Ravnah, ob polaganju temeljnega kamna za podružnično šolo Strojna in na občinski reviji pevskih zborov v Črni na Koroškem. Z lepo in doživeto zapeto pesmijo so popestrili prireditev za starše in krajanke ob zaključku šolskega leta.

Kot so se pevci trudili s petjem, so se trudili recitatorji z recitiranjem pesmi in odlomkov iz raznih del slovenskih avtorjev. Sodelovali so na vseh proslavah in prireditvah na šoli. Sodelovalo je 21 učencev.

V dramski krožek je bilo vključenih 28 učencev. Z igrice »Mala čarovnica, ki ni mogla biti zlobna« je dramski krožek sodeloval na »Naši besedi 81« na Ravnah in se uvrstil na zaključno prireditev v Murski Soboti. Vzodbuda za nadaljnje delo sta dve priznanji in knjižna nagrada. Dramskemu krožku je veliko pomagala znana amaterska igralka Angelca Močnik kot zunanja mentorica. Ker mladi igralci pridno vadijo in nastopajo, se kaj lahko zgodi, da bo kdo izmed njih postal »veliki igralec«.

V folklorni skupini je sodelovalo 24 učencev. Ples je popestril mnogo prireditev in tako so mladi plesalci s svojimi nastopi prispevali k vedremu razpoloženju. Zanimivo se je bilo učiti plesov naših babic in dedkov, zunanji somentor pa je pomagal pri učenju plesov naših bratskih narodov. Folkloristi so imeli letos šest nastopov, med njimi nastop za ostarele v Črnečah.

V likovni krožek je bilo vključenih 10 učencev, ki so pridno delali vse šolsko leto. Slikali in risali so v naravi, izdelovali voščilnice, krasili, sodelovali na mnogih natečajih. Dobili so priznanje in nagrado Gasilske zveze, sodelovali so na natečaju »Borba, delo, sadovi«. Lep uspeh so dosegli v Radljah ob Dravi na natečaju za otroški Ex libris. Skrbeli so za likovno opremo šolskega glasila Samorastniki. Pripravili so razstavo likovnih del v železarni Ravne na Koroškem.

V novinarsko dopisniškem krožku je sodelovalo 15 učencev. Veliko stvari se zgodi in zanje ne bi vedeli, če ne bi bilo novinarjev. Tudi v šoli in kraju bi nam kdaj kaj »ušlo«, če ne bi bili mladi člani novinarskega in dopisniškega krožka tako zagnani in vestni. Informacije zbirati in jih posredovati je težka naloga, ki so jo mladi novinarji vse šolsko leto dobro opravljali. Učence in delavce šole so obveščali v fotoreportajah, ki so jih pripravljali v avli šole, po šolskem radiu so posredovali različne intervjuje, pripravljali so prispevke za šolsko glasilo, sodelovali z novinarji radia Slovenj Gradec in radia Ljubljana. O življenju in delu na šoli so seznanjali širšo javnost s prispevki v Pionirskem listu, TV-15, Fužinarju in v radijskih oddajah ljubljanskega in slovenj-graškega radia. Dopisovali so si s slovenskimi vrstniki iz Švedske in s člani literarnonovinarskega krožka osnovne šole Žužemberk. Tesno so sodelovali z aktivnimi člani fotokrožka na šoli.

Literarni krožek je delal vse šolsko leto. Sodelovalo je 11 učencev. Osrednja naloga krožka je bila izdajanje šolskega glasila »Samorastniki«. Izdali so pet številč glasila, tri so bile tematske. Udeležili so se tekmovanja za Cankarjevo nagrado. Učenka naše šole Andreja Rac se je uvrstila na republiško tekmovanje v Izoli in dosegla drugo mesto.

Sodelovali so z novinarskim, likovnim in foto krožkom. Pri delu so se krožkarjem porodile mnoge ideje, ki jih ni bilo mogoče vseh izpeljati in so že izhodišče za delo v novem šolskem letu.

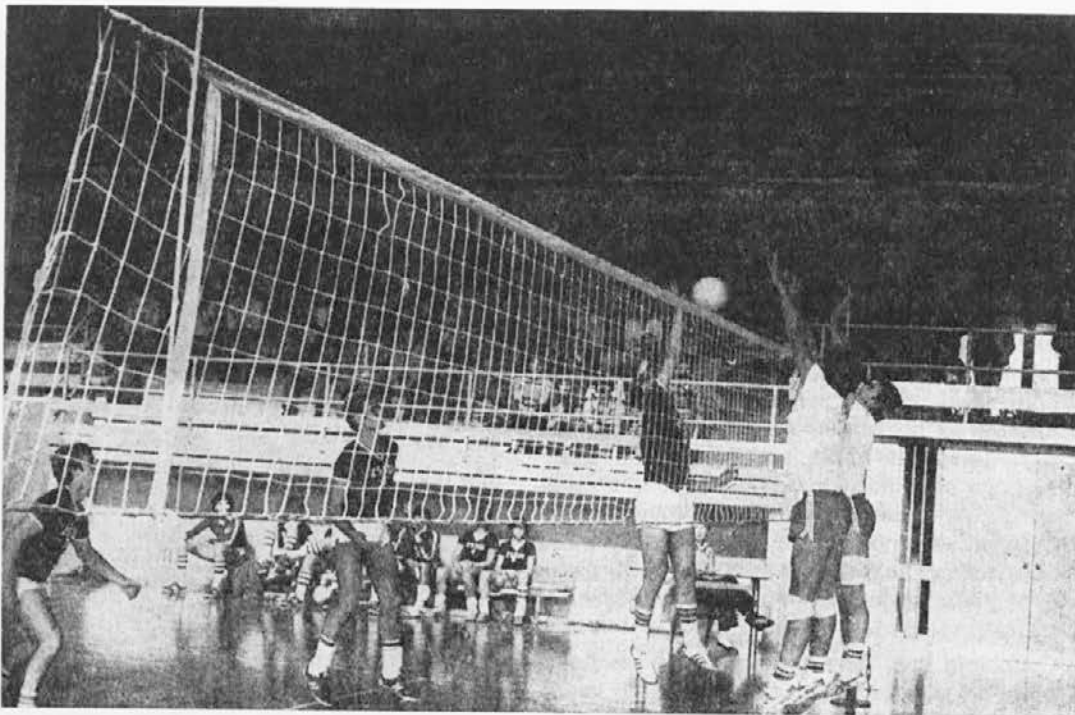
Šolski radio je pričel s svojim delom pred dvema letoma in brez njegovih oddaj si kar težko zamišljamo začetek pouka. Člani šolskega radia so nas zjutraj razveselili s prijetno glasbo, pred poukom so redno obveščali o najnovejših dogodkih doma in v svetu. Poleg poročil so vsak dan pripravili kaj zanimivega o športu, tehniki, kulturi, znanosti, oddaje pa so popestrili z odlomki iz Guinnessove knjige ali s prispevki novinarskega in literarnega krožka. S svojimi oddajami so zblíževali učence nižjih in višjih razredov in predstavljali delo posameznih razrednih skupnosti. Šolski radio je vsak dan seznanjal učence z delom in delovnimi uspehi in bil v središču življenja in dela šole. Sodelovalo je 14 učencev.

V pravilnični krožek je bilo vključenih 28 učencev prvega razreda.

V šolski hranilnici je varčevalo 388 varčevalcev, aktivnih pa je bilo 6 učenč blagajničark. Hranilne vloge res niso velike, vendar — iz malega raste veliko. Varčevalci niso samo vlagali denarja, ampak so se udeležili tudi tekmovanja in akcij, ki jih je organizirala Ljubljanska banka. V oktobru so dobili nagrado za zbiranje surovin, za likovne in literarne prispevke pa so prejeli še tri nagrade.

V veseli šoli je sodelovalo 300 učencev od 3. do 8. razreda. Na razrednem tekmovanju so tekmovali vsi prijavljenci, šolskega tekmovanja se je udeležilo 108 učencev, 21 učenč pa se je uvrstilo na občinsko tekmovanje. Tudi tistim učencem, ki niso najboljši na razrednem tekmovanju, znanje ostane in ga z malo iznajdljivosti s pridom uporabijo pri pouku.

Mladi planinci so zelo aktivni. Po napornem delu v šoli se konec tedna prikaže planinski izlet. Tesno so sodelovali z MOPD Ravne in skupaj organizirali izlete. Bili so na Storžiču, Peci in Uršlju gori, na Strojni, Brinjevi gori in Poštarskem domu. Izvedli so sankarska in smučarska tekmovanja. Od 14. do 18. januarja so imeli na Naravskih ledinah planinsko šolo. Udeležili so se orientacijskega tekmovanja v švici, kjer so dosegli 4. mesto. Osnovna orientacija pri delu mladih planincev je ljubezen do narave in njenih lepot in skrb za zdravo preživljanje prostega časa. V vrste mladih planincev je bilo vključenih 56 učencev. Učenci, ki so se vključevali v krožke tehničnih dejavnosti, so ustanovili klub mladih tehnikov. V okviru kluba mladih tehnikov so delovali: dva tehnična krožka, radioamaterski krožek in modelarski krožek. V te krožke je bilo vključenih 36 učencev. Radioamaterski krožek je pomagal voditi strokovnjak elektroinženir iz železarne Ravne Ivan Cigale. Ob koncu šolskega leta je bila v avli šole pripravljena razstava izdelkov, ki so nastajali pri krožkih.



Blok

V tri prometne krožke je bilo vključenih 80 učencev. Kodeks etike pešcev in kolesarjev so učenci spoznali že pri pouku, pri prometnem krožku pa so svoje znanje poglobljali, utrjevali in praktično preizkušali. Ob koncu leta je opravilo kolesarski izpit 68 učencev. Tudi prometni krožek in znanje, ki si ga učenci pridobijo, veliko pomagajo, da je pot učencev v šolo in iz nje bolj varna.

V krožku OZN je sodelovalo 5 učencev. Pripravljali so razstave v avli šole in oddaje za šolski radio. Na debatnih sestankih so učenci podrobneje spoznavali dogodke doma in po svetu ter vlogo in pomen OZN.

V drugem polletju je zaživelo delo obrambnega krožka, v katerega je bilo vključenih nad 20 učencev od 5. do 8. razreda. Krožek je zelo uspešno vodil zunanji mentor Džura Andrej. Pripravljali so se na tekmovanje iz SLO, spoznavali orožje, se urili v orientaciji in streljali z zračno puško. Ob praznovanju občinskega praznika so organizirali obisk karavle na Holmcu, pri spomeniku na Poljani pa je imel uro zgodovine predsednik krajevne organizacije ZB Ravne Boris Florjančič.

V gospodinjstvi krožek je bilo vključenih 24 učencev. Rezultatov dela tega krožka so najbolj vesele mamice, pa tudi učenci sami se veselijo, ko oblačijo rokavice ali šal, ki so ga sami napravili.

Za bralno značko je tekmovalo in jo osvojilo 457 učencev, to je skoraj 70 % vseh učencev šole. Škoda je le, da niso v letošnjem šolskem letu tekmovali tudi učenci podružnične šole Strojna. Učenci četrtil, šestih in osmih razredov so letos prvič tekmovali za Suhodolčanovo bralno značko. Osvojilo jo je 191 učencev.

Dodatni pouk je bil organiziran pri matematiki, angleškem jeziku, kemiji, biologiji in v prvem polletju pri zgodovini. Mladi kemiki so tekmovali iz znanja kemije v Celju. Matematiki so tekmovali na šolskem in občinskem tekmovanju za Vegovo priznanje. Osvojili so eno srebrno in štiri bronasta priznanja. Učenci, ki so imeli dodatni pouk iz angleškega jezika, so dali pobudo za izdajo svojega glasila. Pobuda je bila objavljena v Pionirskem

listu. Prispevke so poslali iz mnogih slovenskih šol in ob koncu leta so mladi anglisti naše šole izdali skupno glasilo v angleškem jeziku »The tea hettle«. K dodatnem pouku je hodilo 87 učencev.

Učenci podružnične osnovne šole Strojna so imeli mnogo manj možnosti kot učenci na centralni šoli, saj je njihova organizacija pouka težja, eden od glavnih problemov pa je prostorska težava. Na šoli je le ena učilnica za dva oddelka, ki imata pouk v dveh izmenah. Kljub vsem težavam so učenci pridno delali v recitacijskem, tehničnem krožku in krožku ročnih spretnosti. Recitatorji so sodelovali na krajevnih proslavah in pripravili za ključno prireditev za starše.

Že v šolskem letu 1981/82 se obetajo lepši časi za Strojance, saj se bodo preselili v nove šolske prostore. Nova šola bo omogočila razmah dejavnosti ob pouku in izenačevanje pogojev za celotno učnovzgojno delo.

Pri uresničevanju letnega delovnega programa nam je posebej pomagal plavalni klub Fužinar, saj je pomagal — prostorsko in kadrovske, da so se učenci drugega, tretjega in četrtega razreda pri pouku telesne vzgoje naučili plavanja.

V šoli so se prehranjevali učenci centralne podružnične šole Strojna. Na Strojni so imeli učenci le malico, na centralni šoli pa je 150 učencev prejelo tudi kosilo. 40 kosil smo pripravljali tudi za osnovno šolo Juričevega Drežčka.

Šolska ambulanta Koroškega zdravstvenega doma je s šolo sodelovala izredno tesno. Delavske ambulante so pomagale izvesti program zdravstvene vzgoje. Višja medicinska sestra Hedvika Petelinc je organizirala 10-urne tečaje prve pomoči za vse učence 7. razreda.

Materialne možnosti šole so bile zadovoljive. Šola je opremljena z ustrezno učno tehnologijo. Prostorske razmere centralne šole so zadovoljive, vendar imamo težave, saj je 7 oddelkov v prostorih stare šole. Učni prostor stare šole je ustrezen, vse ostalo pa manjka, saj šola skoraj nima zunanjega življenjskega prostora. Staro šolo obiskuje 181 učencev, ob šoli ni minimalnih površin. Travnata površina ob šoli spreminja svojo namemb-

nost. Ne moremo razumeti, da je bila minimalna površina, ki jo je šola uporabljala leta, nepremišljeno uporabljena za druge namene, če pomislimo, da bomo imeli v stari šoli pouk in ostale učnovzgojne dejavnosti še nekaj let.

Za uspešno delo v preteklem šolskem letu se zahvaljujemo vsem, ki so s šolo sodelovali in ji pomagali izpolnjevati naloge, začrtane z delovnim programom. Zahvaljujemo se vsem staršem, organizacijam, društvom, OZD, KS in posameznikom, ki so s svojo zavzetostjo in z delom pripomogli k uspešnemu zaključku šolskega leta in delovnim uspehom šole. Naša skupna prizadevanja so pogoj za sadove, ki jih žanjemo in bodo bogatili naš jutri. Želimo, da bi bilo sodelovanje z okoljem še bogatejše. Pozivamo OZD, da nam s svojimi strokovnjaki pomagajo izpolnjevati preobrazbo vzgojnoizobraževalnega dela pri razvoju tehničnih dejavnosti. S skupnimi napori bomo usmerjali mlade za področja, kjer potrebujemo mlade strokovnjake.

Vabimo vas, da s predlogi in s sodelovanjem pri učnovzgojnem delu obogatite vsebino našega dela.

Milka Tevž

OŠ JURIČEVEGA DREJČKA

Z novim zakonom o usposabljanju in izobraževanju otrok in mladostnikov, motenih v duševnem in telesnem razvoju, se je ukinil naziv »posebna osnovna šola«, zato se je šola v letu 1980 preimenovala v osnovno šolo Juričevega Drejčka. Poimenovala se je po šestnajstletnem partizanskem kurirju Andreju Kotniku — Juričevem Drejčku, ki je bil 12. januarja 1945 zverinsko mučen in ustreljen kot talec na Zelovcu. Spomenik sedmim talcem pri Sv. Neži opominja in obvezuje:

»Tu je konec mučeniške poti naše, sami smo si jame izkopali, padli vanje seme smo svobode vaše.«

Osnovna šola Juričevega Drejčka Ravne na Koroškem usposablja in izobražuje lažje duševno prizadete otroke iz občine Ravne na Koroškem in posameznike iz občine Drajvod na Radlje, kjer mreža osnovnih šol s prilagojenim programom še ni dovolj razvita. Učenci se v šolo vozijo z avtobusi. Starejši učenci skrbijo za varen prevoz mlajših. Vozi se 47 učencev (57 %), 10 jih zaradi preoddaljenosti doma od šole ali neurejenih družinskih razmer živi v času šolanja v rejniških družinah na Ravnah. Stalno bivališče imajo učenci v naslednjih krajih: Črna — 12, Mežica — 11, Prevalje — 18, Ravne — 34, Drajvod — 6, Radlje — 1.

Šola gostuje v bivšem internatu metalurške industrijske šole na Ravnah, Čečovje 24. Najemodajalec je železarna Ravne. Delovne razmere so neustrezne, kar letno ugotavlja higiensko-epidemiološka služba KZD Ravne pri pregledu šol. V učilnicah ni tekoče vode, vsi prostori ne ustrezajo po velikosti, pa še premalo jih je, da bi imel vsak odderek lastno matično učilnico. Učenci na višji stopnji se stalno selijo, ker sta dva razreda vezana na eno učilnico in je le na ta način mogoče



V pričakovanju razglasitve rezultatov

zagotoviti učencem vozačem enoizmenski pouk. Tudi telovadnice šola nima. Za dve šolski uri tedensko ima v najemu zimski bazen. Prostorska problematika se bo rešila šele z gradnjo prizidka ob osnovni šoli Prežihovega Voranca, ki pa je časovno še zelo oddaljena, zato bo treba za delo šole pridobiti v stavbi nove prostore, kar bo omogočilo združevanje samoupravnih interesnih skupnosti.

Osnovno šolo s prilagojenim programom je v šolskem letu 1980/81 obiskovalo 82 učencev, 51 dečkov in 31 deklic. Učenci so bili združeni v devetih oddelkih redne osnovne šole in petih oddelkih podaljšane bivanja s 56 učenci. Paralelko je imel 6. razred. V podaljšano bivanje je vključeno tudi varstvo vozačev in prehrana. Osnovna šola Prežihovega Voranca nam pripravlja 49 kosil, ker si šola ne more urediti lastne kuhinje in jedilnice. V šoli malicajo vsi učenci.

V okviru šole je deloval tudi predšolski odderek za delovno usposabljanje srednje duševno prizadetih otrok, kjer so se usposabljali štirje otroci.

V delovni organizaciji združuje delo 18 delavcev, od tega pri pouku in vzgoji 15 delavcev, v administraciji 1, pri tehničnih delih 2. Po kvalifikacijski strukturi je na šoli 11 predmetnih učiteljev ortopedagogov, 2 predmetna učitelja za telesno vzgojo in tehnični pouk, 2 profesorja defektologa in 1 učitelj za glasbeno vzgojo (honorarno). Vsi pedagoški delavci imajo opravljene strokovne izpite. Kadrovska zasedba je že več let zelo ustrezna, kar se odraža v učnovzgojnih uspehih in dosežkih šole.

Letni uspeh učencev:

Odderek	Štev. učencev	Pozitivno ocenjeni	Negativno ocenjeni
1. r.	7	7	
2. r.	7	7	
3. r.	12	11	1
4. r.	10	10	
5. r.	14	14	
6. r.	17	17	
7. r.	11	11	
8. r.	4	4	
Skupaj:	82	81	1

Od pozitivno ocenjenih učencev je bilo 6 odličnih, 33 prav dobrih, 33 dobrih in 9 zadostnih.

Učni uspeh ob koncu šolskega leta je bil zelo dober, saj je 81 učencev razred uspešno izdelalo (98,78 %) in le ena učenka ni napredovala (1,22 %). Zaradi splošnega slabega uspeha bosta po 66. členu zakona o osnovni šoli razred ponavljala še 2 učenca 1. razreda. Vsi učenci, ki niso mogli slediti pouku v rednih urah, so bili takoj vključeni v dopolnilni pouk, ki je bil organiziran za slovenski jezik, računstvo in spoznavanje družbe. Sposobnejši učenci 7. in 8. razreda so obiskovali dodatni pouk iz matematike, saj je razširjen obseg znanja nujno potreben učencem, ki se poklicno usmerjajo v nadaljnje izobraževanje za poklic ozkega profila. Šola nima strokovnega tima, zato je naloga celotnega učiteljskega zbora, da skrbi za usposabljanje posameznega otroka in za njegovo poklicno usmeritev.

Delovna praksa je bila organizirana od 23. 3. do 3. 4. 1981. Vključenih je bilo 15 učencev 7. in 8. razreda. Razporejeni so bili v petih organizacijah združenega dela: železarna Ravne in RO Prevalje, servisna pralnica Ravne, Tekstilna tovarna, obrat Prevalje in Instalater Prevalje. Pri iskanju mest za delovno prakso nismo imeli težav. Vsi učenci so bili uspešni. Pokazali so zadostno mero delovne discipline, delovnih navad in ročnih spretnosti. Prakso so redno spremljali razredniki in učitelj tehničnega pouka. Delovodje v OZD imajo že bogate izkušnje za vodenje naših učencev, zato so mnenja v anketnih listinah vsako leto bolj stvarni odraz dejanskih sposobnosti učencev in možnosti za nadaljnjo poklicno usmeritev.

Med šolskim letom so vse absolvente testirali strokovni delavci skupnosti za zaposlovanje. Nato so bili vsi predstavljeni komisiji za razvrščanje otrok in mladostnikov, motenih v duševnem in telesnem razvoju, pri skupnosti socialnega skrbstva, ki je izdala izvid in mnenje ob zaključku šolanja s predlogom za nadaljnje poklicno izobraževanje oziroma vključitev v delo. Mnenje šole in komisije za razvrščanje je obravnavala in potrčila še invalidska komisija skupnosti za za-

poslovanje in s sklepom opredelila svoje finančne obveznosti pri nadaljnjem usposabljanju učencev.

INTERESNE IN DRUGE DEJAVNOSTI UČENCEV

Dobre rezultate je šola dosegla pri vzgoji v razrednih in v šolski skupnosti. Na šoli so delovale pionirska organizacija, mladinska organizacija in šolsko športno društvo. Programe organizacij, društva in prostovoljnih dejavnosti so učenci samoupravno sprejeli na pionirski konferenci 29. 9. 1980. Sodelovali so v naslednjih interesnih dejavnostih: v pravilničnem krožku za najmlajše, pri cicibanovi in Prežihovi bralni znački, športni znački, v prometnem in tehničnem krožku, pevskem zboru, sekcijah ŠSD, v aktivu planincev in tabornikov, številni so bili mladi člani RK. Na zaključni proslavi so bila podeljena priznanja in pohvale najzaslužnejšim učencem. Med letom so učenci pripravili 10 kulturnih programov za proslave in spominske dneve, sodelovali na pohodu Po poti sedmih talcev, po Prežihovi poti, sodelovali so pri kurirčkovski pošti in Titovi štafeti, organizirali sprejem učencev 1. razreda v pionirsko organizacijo, sprejem učencev 7. razreda v ZSMS, se ob dnevu JLA pogovarjali z borcem Romanom Kogelnikom, likovne in tehnične izdelke so predstavili na razstavnih panojih delavcem železarne Ravne, sodelovali so na razstavi v likovnem salonu na Ravnah pod geslom »Borba, delo, sadovi«, pevski zbor je sodeloval na občinski reviji otroških in mladinskih pevskih zborov v Črni na Koroškem, športniki so pomerili svoje moči z učenci osnovnih šol v občini in na področnem tekmovanju osnovnih šol s prilagojenim programom severovzhodne Slovenije.

V januarju 1981 smo za učence 5. razreda organizirali zimsko šolo v naravi na Naravskih ledinah, ki se je slovesno zaključila s tekmovanjem v slalomu, kjer je sodeloval sodnik SK Fužinar Martin Pšeničnik.

Za dosežene uspehe se zahvaljujemo učiteljem mentorjem na šoli in zunanjim mentorjem: Tonu Oblaku, vaditelju smučanja v času šole v naravi, Ivanu Sekavčniku, načelniku MO Planinskega društva Ravne, Miranu Francu in Mariju Magdiču za vodenje tabornikov in sodelovanje na športnem dnevu, Hedi Petelinc, medicinski sestrji, ki je vodila tečaj prve pomoči. Želimo, da bi v prihodnjem šolskem letu spet sodelovali in še razširili krog zunanjih sodelavcev.

Šola je maja 1981 prejela priznanje skupščine občine Ravne na Koroškem za izredne uspehe pri usposabljanju in izobraževanju laže duševno prizadetih otrok.

Ponosni smo, da je svet sindikata železarne Ravne pokrovitelj naše šole. Vsakoletna srečanja predstavnikov sindikata z učenci in učitelji na šoli so že tradicionalna. Razgovori o letnem delovnem programu in problemih šole potrjujejo, da je tako sodelovanje potrebno in koristno. Delegati so z veliko mero razumevanja pomagali reševati probleme učencev na delovni praksi in s finančnimi sredstvi za dedka Mraza pripomogli k boljši in sodobnejši opremljenosti šole. Posebno razveseljuje, da v naših prizadevanjih nismo sami, ampak vedno čutimo skrb kolektiva železarne Ravne za izobraževanje in usposabljanje duševno prizadetih otrok, za kar se vsem delavcem iskreno zahvaljujemo.

IZOBRAŽEVALNI CENTER RUDNIKA MEŽICA

Izobraževalni center deluje kot organizacijska enota DSSD rudnika Mežica.

Njegove dejavnosti so:
— izobraževanje mladine
— štipendiranje
— pripravništvo
— izobraževanje odraslih
— strokovna knjižnica.

1. IZOBRAŽEVANJE MLADINE

V tem letu smo se pripravljali na usmerjeno izobraževanje. Trenutno je za nas najpomembnejše zagotoviti možnosti za pridobitev strokovne izobrazbe — poklic rudar in bogatilec — in organizirati proizvodno delo oziroma delovno prakso za učence 1. letnika usmerjenega izobraževanja.

V minulem šolskem letu smo imeli v Poklicni rudarski šoli prvi letnik s 13 učenci in tretji letnik s 16 učenci.

Uspeh prvega letnika: 1 učenec je bil odličen, 3 — prav dobri, 3 — dobri, 4 — zadostni in 2 — nezadostni. Uspeh letnika je 85%. Uspeh tretjega letnika: 2 učenca — odlična in nista opravljala zaključnih izpitov, 3 — prav dobri, 5 — dobri, 2 — zadostni in 4 — nezadostni. Uspeh tretjega letnika je 79%. Zaključne izpite je opravljalo 12 učencev. Uspeh zaključnih izpitov je bil 100%. 1 — odličen, 2 — prav dobra, 5 — dobri in 4 — zadostni.

OO ZSMS je delala po programu. V okviru domače skupnosti in OO ZSMS smo organizirali nogometni turnir, srečanje s pripadniki JLA iz karavle Reht, pohod SLO in akcijo čiščenja okolice doma in šole. Sodelovali smo na vseh športnih tekmovanjih, ki jih je organizirala komisija za rekreacijo rudnika Mežica v zimski trim ligi. Ogledali smo si razstave Tito — revolucija — mir, mladinska literatura ter SLO in družbena samozaščita.

Udeležili smo se dveh kvizov na temo Tito — revolucija — mir, pohoda Koroška v zimi 81 in Prežihovo 81, prav tako tudi orientacijskega pohoda, ki ga organizira ZRVS Mežica. Mladinci so sodelovali v občinski akciji čiščenja reke Meže, udeležujejo pa se tudi mladinskih delovnih akcij — v Slovenskih goricah so bili trije, akcije Sava 81 pa se je udeležil en učenec.

2. ŠTIPENDIRANJE

To šolsko leto smo imeli v štipendijskem razmerju 164 štipendistov:

- 22 na višjih in visokih šolah
- 23 na tehničnih šolah
- 119 v poklicnih šolah, od tega 29 učencev poklicne rudarske šole.

Kakor vsako leto, tudi na razpis za prihodnje šolsko leto ni bilo prijav za rudarsko in metalurško stroko vseh stopenj. Prav tako smo razpisali za deficitarno še elektro stroko na višjih in visokih šolah.

3. PRIPRAVNISTVO

V naši delovni organizaciji je bilo v šolskem letu 1980/81 25 pripravnikov, 18 od teh se je v tem času na novo zaposlilo, 20 pripravnikov pa je opravilo strokovni izpit.

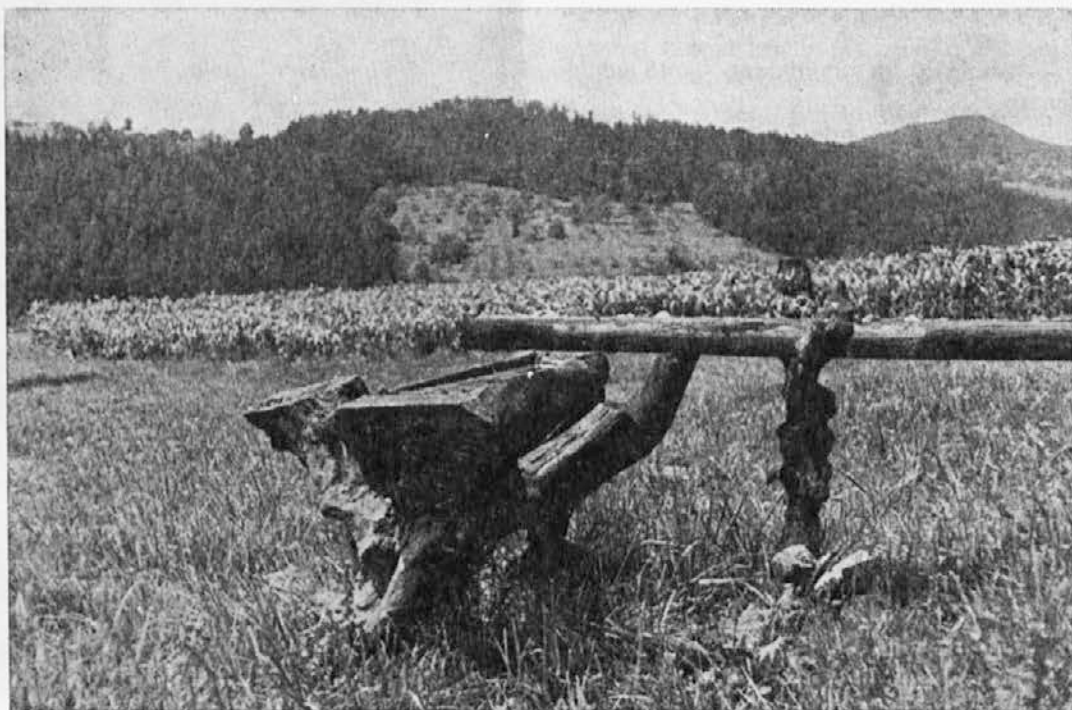
4. IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH

Ob delu se izobražuje 51 delavcev, ki jim je odobreno kritje stroškov izobraževanja. Letošnje šolsko leto je bilo izobraževanje ob delu odobreno 13 delavcem, šolanje pa jih je končalo 10.

Funkcionalno izobraževanje

Izobraževalni center je glede na plan izobraževanja in potrebe tozgov po izobraževanju organiziral naslednje tečaje in seminarje:

- 2 tečaja za upravljalce dvigal, vodenih s tal — 74 udeležencev
- tečaj za varjenje s svincem — 17 udeležencev
- tečaj za strojnike izvažalnih naprav — 6 udeležencev
- atesti varilcev — 6 udeležencev
- seminar za delegate samoupravnih organov — 58 udeležencev
- seminarji za novospregate delavce — 77 udeležencev



... in voda curlja

Ervin Wlodyga

OD JAGRA DO DOBRIJ

PRI »JAGRU«

Ime Guštanj (Gutenstein) se pojavi v listini prvič leta 1248. Pred tem časom ne slišimo o Guštanju nič, ker še to ime ni obstajalo — slovenskega pa ne poznamo. Ime je povezano z gradom, ki je moral biti sezidan v prvi polovici 13. stoletja. Kje je stal, ni zanesljivo ugotovljeno: ali ob vhodu v sotesko, pri Brundulu (Jagru), kjer je bil pozneje gradič Grienfels, ali pa na gričku, kjer je zdaj farna cerkev; slednje je verjetnejše. Po gradu je imela v srednjem veku ime vsa dolina do Poljane.

(Jože Mravljak)

Preden se začne dolina ožiti, gremo mimo hlevov Jagrove gostilne, ne vedoč, da je tu še pred dobrimi sto leti stal mogočen grad Grienfels. Tu so se dolgo časa držali lutrovski predikanti, vse dokler jih koroški deželni stanovi niso izgnali ter so se umaknili v Slovenj Gradec. O gradu ni ostalo nič zapisano. Sesul se je v Mežo.

(Prežihov Voranc)

Če se vrnemo od kleti nazaj, pridemo na kraj, kjer je nekoč stalo veliko gospodarsko poslopje, to je dandanašnja kino dvorana. Nasproti nje ob Koroški cesti pa je stalo (in še stoji) mogočno Brundulovo poslopje, včasih je bila tam gostilna pri Jagru. Tik ob Reki, nasproti poslopja, je stalo kegljišče, ki so mu dajali gosto senco mogočni kostanji. Ob Meži je bil ograjen vrt za goste, kjer je stala lepo ohranjena stara kapelica. Tu so otroci posebno ob sobotah in nedeljah zaslužili kakšen krajcar, ko so številnim kegljačem postavljali keglje. Takrat še nihče ni mogel sanjati o avtomatskem kegljišču. Tu je bilo priljubljeno zbirališče starih »Gutenštanerjev«; pogosto se je slišala tu koroška ljudska pe-

sem. Sem so radi zahajali kmetje, ki so se ga že prej v gostilni »nacukali«, potem pa nadaljevali na kegljišču. Marsikdo je tu pustil po celo mesečno plačo. Dostikrat je tudi kateremu zavrela kri in so se stepili. Gostilno je vodila Brundulova gospodinja, trgovino pa gospodar.

(Justina Petrač)

SPOMINI NA FEVDALNO GOSPODO V IZROČILU LJUDSKIH PRIPOVEDK

Pripovedka »Zakleta graščakinja« nam ohranja spomin na graščino pri Jagru (kino dvorana).

»Na levem bregu Meže pri Guštanju... je stal nekoč grad. Grofi so zelo krivično ravnali z ljudstvom. Končno je grad razpadel. Pred nekaj desetletji so se še videle grajske razvaline.« Že Valvasor omenja ta grad. V tej pripovedki je značilna tudi sodba, ki jo je ljudska fantazija izrekla nad graščaki. Zaradi grabežljivosti je bila graščakinja zakleta in je morala še po smrti čuvati sode zlatnikov. Reševal pa jo je preprost, pošten domačin.

(prof. Tone Sušnik)

VOLČJI GRAD ALI WOLFOV GRAD

Tik Guštanya na oni strani Meže stoji gostilna Pri Jagru. Tam, kjer je sedaj Jagrov vrt, je stal nekdanji star grad. Še leta 1836 so imeli v guštanski šoli pozlačen ključ iz tega gradu, ki so ga baje najpridnejšim šolarjem obežali okoli vratu, da so z njim domov hodili in da so ljudje najmarljivejše šolarje takoj spoznali.

Če si plezal od Jagrovega hleva navzgor, si prišel v veliko sobano. Iz te je vodila velika peč k vodi. Zraven se je vzdigala

visoka skala, v kateri je bila luknja. In če si v to luknjo vrgel kamen, je zabučalo bum, bum. Tam je bila klet, polna denarja. Dosedaj se še nikomur ni posrečilo, da bi ta zaklad vzdignil. Pripovedujejo pa, da bo padlo na skalo, kjer se bo že ulegla zemlja, smrečje zrno. Iz tega zrna bo zrastle velika smreka. To smreko bodo posekali in na žago spravili. Tam jo bodo v deske zrezali. Iz desk bodo stesali zibelko in v tej zibelki se bo zibal otrok, ki bo imel srečo, da bo prišel do denarja. Do tega časa pa bo še dosti Meže steklo mimo tistega skalovja.

(Dr. Franc Kotnik)

Zelena peč (Grunfels), po drugih virih tudi Untergradisch — Spodnje gradišče, (t. j. pri Jagru). Grad leži v spodnji četrti koroške dežele, tik ob trgu Guštanj, na višini ali griču iz samih skal in Meža teče mimo. Lastnik je gospod Maksimilijan baron Gayssruck (Kozjek).

(Valvasor — Slava vojvodine kranjske — 1689)

ŽELEZNICA — 1863

Leta 1963 je minilo 100 let, odkar so zgradili koroško železnico. Kar taka je še, kakor je tedaj ob rojstvu bila (v čast ji povedano); trdni so nasipi in postajna poslopja in čuvajnice od Maribora do Celovca, domalega vse tako, kakor je bilo pred sto leti (na Ravnah tedaj in še dolgo potem ni bilo postajališča) — in tak imeniten most, kakršen je Štoparjev; v ovinku je navzgor speljan in dolg blizu »240 čevljev«; mojstri so bili, ki so ga gradili, delavci pa so pri tem trpeli.

Spremenili so se le vagoni in lokomotive — in naglica je hitrejša. Toda tedaj so se

— seminarji za praktikante — 45 udeležencev

— seminarji za pripravnike — 12 udeležencev

Skupaj sta bila v izobraževanje v delovni organizaciji vključena 302 delavca.

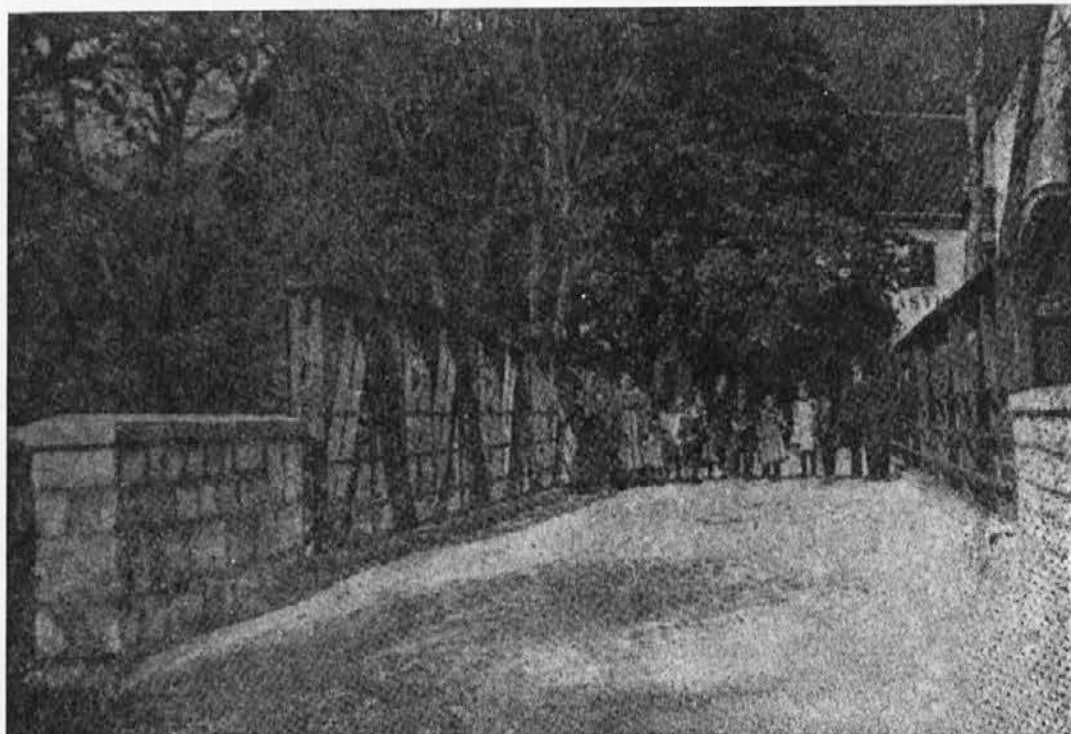
V izobraževalni proces zunaj delovne organizacije je bilo vključenih 109 delavcev. Stopnjo strokovne usposobljenosti si je pridobilo 29 delavcev.

Skupno je bilo v proces izobraževanja vključenih 639 delavcev.

STROKOVNA KNJIŽNICA

Zaradi prostorske stiske se v strokovni knjižnici število knjig in revij ni bistveno spremenilo. Knjižnica ima 1530 strokovnih knjig. Naročenih imamo 16 domačih in 25 tujih revij.

Razmerje domače in tuje literature se močno nagiba v korist tujih revij, to pa zaradi tega, ker za našo dejavnost doma ni ustrezne literature.



Jagrov most. Minirala ga je jugoslovanska vojska aprila 1941. V ozadju gostilna pri Jagru. Slikano leta 1913

dvajset let prerekali industrijci, trgovci, ministri in generali. 24. oktobra 1856, kmalu po svojem obisku v Celovcu, je dal cesar Franc Jožef dovoljenje za gradnjo koroške železnice in 9. januarja 1857 se je osnovala delniška družba, ki je prevzela to gradnjo. Predsednik te družbe je bil pliberški grof Georg Thurn.

(Ta grof, rojen 1788, je bil cesarske vojske »feldcajmajster« — generalpolkovnik — in pod Radeckim armadni poveljnik v bojih 1848/49 pri Kustoci in Novari, po februarški konstituciji pa leta 1861 nekaj mesecev koroški deželni glavar. Svojemu sinu Johanu Douglasu, rojenemu 1835, je izročil grad na Ravnah, ta se je prav tedaj, pred sto leti, lotil prezidave in preureditve tega gradu, tako da je tak, kakršen je danes.)

Množice delavcev so privrele tista leta v naše kraje, s Kranjskega, z Goriškega, »Tolminci« in »Lahi«, in dolgo so bile v živem spominu barake pri Tumpežu, na Fari, pri Harniku in Štoparju. Kristanu, kakor se danes pri hiši na Fari pravi, je železnica pohodila hišo in mu na drugem koncu postavila novo.

Naši hribovci pa železnici še dolgo niso zaupali, in ko je bilo treba k »pecirku« (sodniku) zaradi »štibre« (davka) v Pliberk, so šli rajši peš po varni cesti, da ni bilo treba v vozu brez pametnih konjev skozi temne tunele. Hoja je bila zastoj, prihranka pa domalega za liter vina.

(Dr. Franc Sušnik)

JAMA PRI VOTLI PEČI

Je poševna jama v pegmatitu. Je izjemna redkost Slovenije, saj so pri nas znane le 4 jame v nekarbonatnih kameninah.

Pomembna zoološka lokaliteta, prva nahajališča polža *Oxychilus depressus* v Sloveniji. Tudi pomembno nahajališče mineralov (železov turmalin).

Funkcija: znanstvenoraziskovalna, učno-vzgojna, pomembna zoološka in geološka lokaliteta.

Način uporabe: za raziskave. Zaradi težkega pristopa manj primerna za obisk širše javnosti. Je demonstracijski objekt za tak tip jame.

(ZZSV — Maribor)

Lastniki te jame so bili »Jagrovi« — Brundula, pozneje gostilničar in hišni posestnik ter prvi gerent po prvi svetovni vojni Franjo Lečnik. Z odločbo skupščine občine Ravne na Koroškem (dne 5. 4. 1960) pa je ta prostor prešel v last KZ Prevalje. Stavbna parcela (stara) KO — Javornik, 5/2, od leta 1960 dalje pa KO — Ravne št. 45.1.

Skupni prostor ima 187 m², hiša je imela velikost 9,80 × 14,80 m, dvorišče 5,90 × 9,40 m, (kegljišče), most čez Mežo je bil dolg 21 m, širok pa 4 m. V stari karti sta klet in most še zarisana.

(Katastrska uprava Ravne)

Ko gremo od tod po ovinku nekaj korakov nazaj, je bil nekoč čez Mežo most, kjer je bila pod javorniškim hribom klet, ki so ji rekli »Eiskeler« (ledenica). Tu je bil lepo urejen, s streho pokrit prostor, kjer so bile postavljene mize in stoli, točili pa so najboljše pivo iz naravnega hladilnika, iz skalnate kleti. Od tod je bil predor, pravijo, da pod vsem javorniškim gradom.



Pogled na Guštanj, v ozadju Peca — Za Jagrom si padejo v objem Meža, cesta in železnica. Slikano leta 1928.

Na vrhu še danes stoji del starega poslopja, ki so mu pravili »Preichaus«, kjer so proizvajali pivo. In od tod so po predoru spravljali pivo v sodčkih do kleti. Največji promet je bil tukaj ob petkih in nedeljah. V teh dneh je prihajalo tod mimo veliko ljudi od blizu in daleč, ko so hodili na romanje k sv. Križu nad Dravogradom. Gospodar te kleti je bil takrat Jakob Prosen.

(Justina Petrač)

Jakob Prosen je bil dolgoletni vodilni gasilec v Guštanju — poveljnik od 1878—1888, in 1890, podpoveljnik leta 1889 in od 1895. do 1899. leta.

Po pripovedovanju so strojevodje tu pri kleti kar ustavili vlak in vsa posadka se je šla v klet hladit in gasit žejo s pivom.

VOTLA PEČ

Je velik blok pegmatita, odlomljen od višje ležečih skladov. Predstavlja naravni most, pod katerim teče reka Meža. Je edinstven geomorfološki pojav v Sloveniji.

Funkcija: prevladuje demonstracijska funkcija za tak tip pojava.

Način uporabe: Potrebno bi ga bilo predstaviti širši javnosti z informacijsko tablo in v turističnih prospektih, saj leži ob pomembni prometnici. Viden je s ceste in železnice.

(ZZSV — Maribor)

Skozi Votlo peč še danes teče hudournik Meža. V starodavnih časih ni bilo tako globokega korita, temveč sta se tu spajala Tolsti vrh in Javornikov hrib z mnogo višjim naravnim nasipom. Za njim se je razprostiralo veliko jezero, ki je segalo še tja mimo Prevalj in pokrivalo vso kotlino, kjer ležijo danes trg Guštanj (Ravne) in druge okoliške vasi. Trška cerkev pri Fari ima še danes prilastek »na jezeru«. Toda Meža, ki se je svoje dni s slapom iztekala iz jezera, si je v teku tisočletij izjedla globjo strugo, dokler ni jezero naposled odteklo. Danes je le še »votla peč« vidna in romantična priča tega tisočletnega procesa. (Prežihov Voranc)

POVODNI MOŽ PRI VOTLI PEČI

Na traberški cesti, pet minut za Guštanjem, zapaziš dve veliki skali, ki tako ležita v Meži, da lahko prideš po njiju na drugi breg. Pod skalama, ki sta druga na drugo povezani, buči motna Meža. To je »Votla peč«. Do tod je segalo v davnem času jezero, po katerem se še danes imenuje cerkev Devica Marija na Jezeru pri Prevaljah.

Tukaj je prebival svoje dni vodni mož. Vse se ga je balo. Nekoč je zvalil lepo Brusnikovo hčer s seboj v svoj demantni grad. Dolgo jo je imel pri sebi za ženo. Imela sta še troje otrok. Ker pa se je začela dolgočasiti in je grozno ihtela, jo je nekega dne izpustil, da je obiskala starše pri Brusniku nad Votlo pečjo. Okoli sebe pa je morala dati vrv.

»Ko prvokrat potegnem za vrv,« ji naroča vodni mož, »se moraš vrniti.« Nekdo pa je bil pri Brusniku tako prebrisan, da je odrezal hčerki vrv in jo privezal okoli starega hrasta, ki je stal za hišo.

Ko vodni mož prvokrat potegne, se je hrast zmežil. Ko potegne drugokrat, se je močno zamajal. Ko pa potegne tretjkrat, ga potegne s koreninami vred v vodo.

Vodni mož se je razjezil, ker ni dobil več žene. Prinese troje otrok, ki jih je imel z Brusnikovo hčerko, na suho. Enega je sam obdržal, drugega je dal njej, tretjega pa je pretrgal ter dal polovico njej, pol ga je pa sam imel.

(Dr. Franc Kotnik)

POVODNI MOŽ PRI BRUSNIKOV PEČI

Ob isti cesti je pred Blatnikom Brusnikova peč. Na tej peči, ki ima nekaj naravno izdolbenih lukenj, je vodni mož netil, jedel in ljudi pekel.

V skali se še dandanes vidi ognjišče, skleda, sedišče in stopinje. O tem vodnem možu se pripoveduje podobna pripovedka, samo s to razliko, da je ta, ko je tretjič



Grad Javornik, pročelje

potegnil za vrh, izruval hrast, padel v znak in v tolmunu pod pečjo v Meži utonil.

(Dr. Franc Kotnik)

RAVBARSKA LUKNJA

Vodoravna jama v pegmatitu. Opis je enak kot za jamo pri Votli peči.

Način uporabe: Zaradi lažje dostopnosti je primernejša za obisk širše javnosti. Možno je urediti dostopno pot in informacijske table.

Jama je nekdanj služila za zatočišče skrivačem in beguncem.

(ZZSV — Maribor)

JAVORNIKOVA KAPELA

Kapela čepi na skali tesno ob vodi, tam, kjer se zliva v Mežo hotuljska voda Dula, prvi pritok Meže, ki prižene svoje čiste vode iz podzemnih rezervoarjev Uršlje gore.

Kapelica je postavljena na mestu, kjer je pred stoletji izdihnil javorniški graščak. Bil je strog in krut s svojimi številnimi podložniki. Ob žetvi je bil žanjicam, ki so delale raboto na njegovih obširnih njivah, venomer za petami. In kadar je katera zastala za vrsto, jo je, kazoč na zaostanek, podrezal: »Ali je tu notri kak kuškar skrit, da se ga bojiš?«

Ker se je zadelj svojih pravic sprl z duhovsko gospodo, so ga postavili pred plemiško sodišče v Nemškem Gradcu. To ga je spoznalo za krivičnega in ga obsodilo na poljub železne device (srednjeveško mučilno orodje). Devica ga je prehudo stisnila in začel je že domov grede umirati. Pripeljali so ga pod grajski hrib, kjer je izdihnil ravno na mestu, kjer stoji še dandanes spominska kapelica. Že s poti je poslal na grad ukaz, da morajo podložni kmetje za njegov prihod zaklati toliko svinj, da se bo mogel okopati v topli svinjski krvi, kajti le to da ga lahko ozdravi. Ko je vprega prišla pod grad, so kmetje začeli klati svinje in so delo ravno končali. Tedaj so na dvorišče pripeljali mrtvega graščaka. Zadelj tega ta kapelica ni le spomenik umrlemu trinogu, temveč spomenik suženjstvu njegovih podložnikov.

(Prežihov Voranc)

PRI JAVORNIKOVI ŽAGI

V Javornikovi graščini je živel mogočen oskrbnik, ki se je imenoval Smrekar. Ker je takrat še rabota tlačila ljudstvo, so kmetje pred njim trepetali. Nekga dne se pelje Smrekar s kočijo v Traberker. Peljal pa je tistega dne tudi neki voznik les na Prevalje. Po neprevidnosti butita na cesti, blizu tam, kjer stoji sedaj kapelica, voznika drug v drugega. Smrekar se raztogoti, vzame svojemu vozniku ježlo (bič) in začne z njo voznika nasekavati. Ta se razjezi, izmakne izpod tovara podvoro, jo zaluča Smrekarju na kočijo in ga močno rani na kolenu. Rana se mu dolgo ni zacelila. Vse življenje je šepal. Zaobljubil pa se je, da sezida na tistem mestu kapelico v čast Materi božji. In res jo je sezidal in postavil vanjo oltar Device Marije čistega spočetja.

Ko je bilo vse narejeno, je pisal škofu v Šent Andraž. Škof vpraša beneficiata v Guštanju, če je potrebno, da se oltar blagoslovi. Ta mu pa odpiše, da ni treba, kajti za primer, če se v cerkvi kaj pripeti, je v Guštanju itak cerkva sv. Antona, kjer se lahko sv. Rešnje telo shrani.

In oltar v tej kapelici še danes ni blagoslovljen.

(Dr. Franc Kotnik)

GRAD JAVORNIK

Opis: Leži na robu terase — markantni točki nad starim mestom. Sestavlja ga osrednji trakt, ob njem je gospodarsko poslopje. Fasada proti mestu ima centralni, triosni in s trikotnim timpanonom zaključeni rizalit. Vhodna fasada je v pritličju petosna s poudarjenim portalom.

Valorizacija: Stavbo odlikuje dominantna lega nad mestom ter kvalitete prezidanega, vendar v osnovi ohranjenega renesančno-baročnega dvorca iz 17. stoletja. Varstveni režim II. stopnje.

Način uporabe: Sedanja namembnost — stanovanja — je neprimerna. Zaradi varstvenega režima niso možne tolikšne prezidave, da bi dobili primerna stanovanja. Predvideti je poslovno-upravno dejavnost. Možna je tudi gostinska dejavnost — pred zadnjo vojno so tu oddajali tujske sobe.

(ZZSV — Maribor)

SPOMINI NA FEVDALNO GOSPODO V IZROČILU LJUDSKIH PRIPOVEDK

O Javorniku je Kotnik zapisal dve pripovedki. Ena nam pripoveduje, kako so celjski grofje (14., 15. stol.) sezidali javorniško graščino in so jo imenovali Gamse-neck, ker dalje nismo smeli loviti gamsov. Izvemo pa tudi, da so bili celjski grofje »mogočni pa tudi grdi gospodje«. Druga pripovedka pa govori o ohošem oskrbniku Javornikove graščine Smrekarju (glej opis grajska kapelica).

(Prof. Tone Sušnik)

CELJSKI GROFJE SEZIDAJO JAVORNIŠKO GRAŠČINO

Celjski grofje so bili mogočni pa tudi grdi gospodje. Nekoč so na primer lovili zverino pri Celju. Kar zagleda mladi grof lepo mlinarjevo hčer, ki je prala ob potoku. Dobil je veselje do nje in ni prej odjelnjal, da so mu jo na konja posadili. Nato pa ročno oddirja z lepo mlinarjevo hčerko proti domu, kjer jo je imel za svoje veselje. Ko oče izve, da so mu odpeljali edinega otroka, se razjoče, gre v Celje ter mlo prosi grofa, naj mu vrne hčer. Toda grof se ni dal omehčati, vse očetove prošnje so bile zaman. Nato pa je oče preklel tisto grofovo rodbino. Mlinarjeva hči je v kratkem umrla. Tako grdi so bili ti celjski grofje. Radi so pa ti gospodje hodili na lov in lovili so do koroške meje. Pod Plešivcem je bilo takrat še dosti divjih koz. Kadar pa je deževalo, niso imeli kam pod streho. Zato so sezidali to graščino in jo imenovali »Gamseneck«, ker dalje niso smeli loviti gamsov. Na oni strani je bila že Koroška.

(Dr. Franc Kotnik)

UMETNO JEZERO NA DULI

Umetna jezera so sedaj v modi in morda dobimo takega pri nas. Toda ne samo zaradi mode, temveč zato, ker je naše kopališče pomanjkljivo — tako glede prostora kakor zaradi vode. Kadar je deževno poletje, ni kopanja, kadar je vročina, pa ni vode — takrat je tam res že kar »težka voda«.

To je del članka, ki ga je v K. F. leta 1955 pisal dr. Stefan Varga.

Iz jezera ni bilo nič, pač pa smo dobili zimski bazen, pa tudi Ivarčko jezero bo kmalu nared tudi za kopalce.

ŽAGA POD JAVORNIŠKO KAPELO

Med Antonom Leimischem iz Dobje vasi in med grofom Vincencem von Thurnom je bila dne 3. februarja 1917 sklenjena pogodba, da proda Anton Leimisch grofu Thurnu sledeče: parcelo Tosti vrh. št. 58/2 in 58/3, nadalje 731 in 733, z vsemi pravicami, posebno pa za vodno napravo (jez) čez celo reko Mežo ter vse s tem povezane pravice. Kupec plača za vse to 12.000 kron v roku 8 dni po prepisu. Prodajalec se tudi obvezuje, da bo pri ceni upošteval pogodbo, sklenjeno oktobra 1914 z Ernstom in Berto Osiander zaradi prehoda in vožnje čez parcelo 733. Prodajalec se tudi obveže, da bo na lastne stroške odstranil žago in stavbo.

Pogodba je bila podpisana na sodišču v Pliberku in vpisana v kataster Tolsti vrh 7. 3. 1917.

Originalno kupo-prodajno pogodbo hrani o v arhivu železarne Ravne. Velika slika te žage je visela pred vojno v pisarni centralnega skladišča. Žal je nisem več našel. Morda jo še kdo ima? Omenim naj še, da je bil včasih čez Mežo pri kapelici pravi most, ko pa ga je voda uničila, so položili samo brv. Žal danes tudi te ni več.

Z 56 — DOBRIJE

Opis: Na Dobrijah je spominsko obeležje, ki je posvečeno spomenu na partizanski prehod na železniški progi (72,6 km koroške železniške proge), imenovan »Markova čuvajnica«. Napis: »1941 — Partizanski prehodi — 1945«

Spominsko obeležje so odkrili 1975.

Varstveni režim I. stopnje.

(Zavod za spomeniško varstvo Maribor, str. 33.)

Po ustanovitvi Dravograjskega okrožja s sedežem na Tolstem vrhu je ta prehod predstavljal najboljšo povezavo med organi OF in partizanskimi enotami. Zaradi bližine utrjenih bunkerjev na obeh straneh železniškega mostu se je sovražnik počutil varnega in ni niti pomislil, da so le nekaj deset metrov od bunkerja hodile čez progo razne partizanske enote, organi oblasti od okrožja, VDV kurirjev, terencev, obveščevalcev, sekretarjev, minercev in drugi. Na tem mestu so tudi večkrat onesposobili železniško progo. Največ se je uporabljala pot: Selovec—Tolsti vrh, čez Mežo in progo pod viaduktom.

Mobilizacija v Šentanelu

(pripovedoval Franc Zabel—Gustl)

V poletnih mesecih je bila naša največja naloga, da poleg borbe in napadov tudi mobiliziramo številne dezertarje iz nemške vojske in domačine za partizansko vojsko v Šentanelu in njegovi okolici. Kot vodja patrole za mobilizacijo sem nabiral prijavitelce kakšnih pet dni. Po mobilizaciji kakšnih 50—60 prostovoljcev smo se podali na pot. V zelo temni noči smo prispeli v bližino železniškega viadukta pri Blatniku. Po železniški progi pa je ravno tedaj hodila nemška patrulja. Slišali smo jih, videli pa ne. Zato smo se potuhnil in čakali, da je vse utihnilo. Brez nezgode smo vsi skupaj prešli skozi ta viadukt, po glavni cesti do lesenega mostu pri Blatniku, na Brdinje in dalje do Slemenikovega gozda, kjer je bilo zbirališče mobilizirancev za odhod v I. bataljon Vzhodnokoroškega odreda.

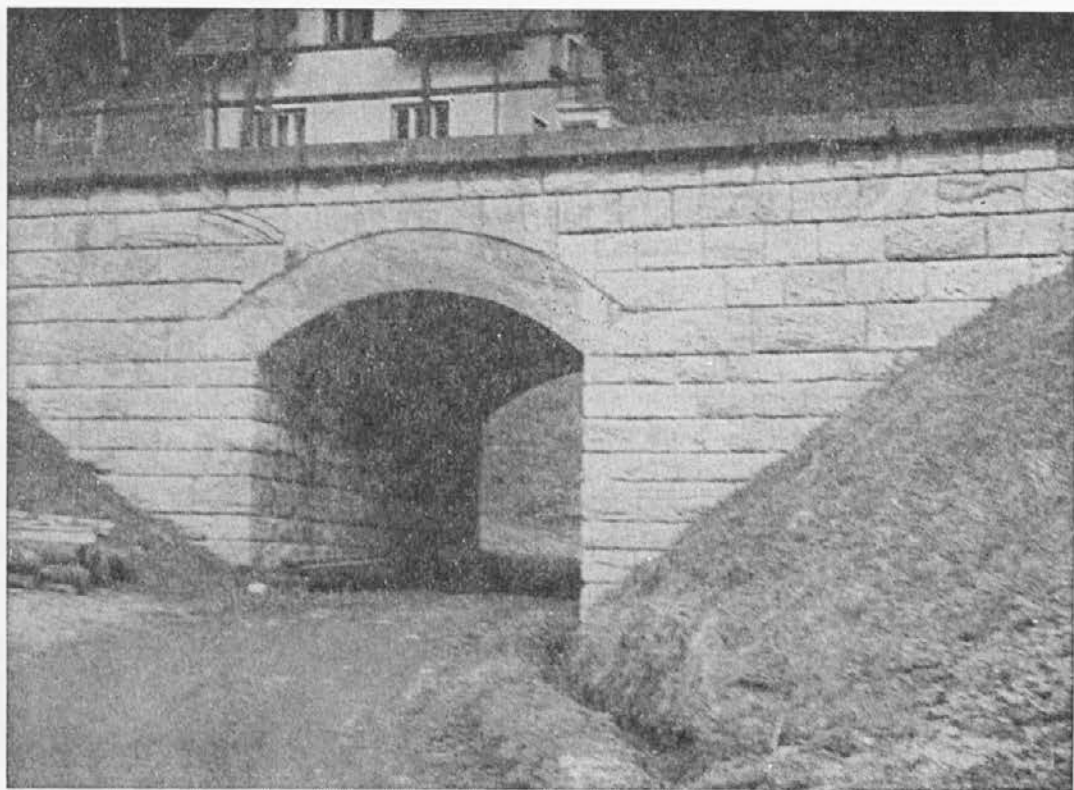
Karl Aberšek—Pero

Večkrat sem hodil pod tem viaduktom s Tolstega vrha, čez cesto do lesenega mostu in dalje na Brdinje.

V jeseni leta 1944 sem tod mimo peljal deset aktivistov celega dravograjskega okrožja na konferenco, ki je bila nad Lesnikovim gozdom. Ravno tako sem spomlad to peljal kakšnih 30 aktivistov, namenjenih na konferenco nad Lesnikom. Pri prehodu ni bilo ovir.

Miniran vlak

Partizani so 25. novembra 1944 zvečer minirali večerni vlak, ki je pripeljal iz



Viadukt na Dobrijah — glavni partizanski prehod

Maribora in je bil namenjen v Celovec. Kompletna garnitura vlaka z lokomotivo vred je padla pod nasip, kjer sedaj stoji obeležje.

Kmalu po tem dejanju je iz Dravograda pripeljal oklepni vlak, istočasno pa se je omenjenemu mestu bližala močna vojaška patrula iz Guštanja. Vojaki v oklepem vlaku so le te opazili in, misleč, da se jim približujejo partizani, so »vžgali« z vsem orožjem po prišlecih. Šele pozneje so ugotovili nastalo pomoto. Vojaki so imeli enega mrtvega, ki je obležal kar poleg miniranega vlaka. V miniranem vlaku pa so bili ranjeni: vlakovodja iz Beljaka Jakob Posarnik, orožnik iz Slovenj Gradca Balthasar Stammeracher in potnica vlaka Elza Tomše.

(iz kronike Rdečega križa Guštanj)

Evgenov podvig

Poleti 1944. leta se je partizanom priključil Rus Evgen, sin nekega zdravnika. Z nekim ruskim kapetanom sta pobegnila iz taborišča v Labotu. Nemci so ju zasledovali. Na begu so kapetana ubili, Evgen pa se je rešil k partizanom z ranjeno peto. Pri Maku pod Brinjevo goro so ga nekaj tednov zdravili partizani in Evgen je popolnoma ozdravel. Star je bil okoli 18 let in je postal eden najbolj hrabrih in drznih borcev.

Bilo je v pozni jeseni leta 1944, ko so se trije partizani: Evgen, Brzi in Dušan, bližali železniški progi pri Blatniku. Evgenu je bilo znano, da stražijo železniški most na Dobrijah nemški vojaki. Le tem pa s kolesi stalno dovažajo iz ravskega gradu, kjer je bila njihova postojanka, hrano. Pa se je odločil, da tem vojakom-kolesarjem prav pošteno zagode.

Evgen je postavil Dušana na progo nad kapelico pri Votli peči. Od tod je imel lep razgled proti Guštanju in proti Dobrijam. Brzi pa se je skril ob progi blizu viadukta. Na cesti med Votlo pečjo in

Blatnikom je bil mostiček, pod katerim je odtekala voda, ki je pritekla iz nasipa železnice, v Mežo. Pod tem mostičkom pa se je skril Evgen. Od tam je videl Dušana in Evgena. Ko je Dušan na progi z roko dal znak, da se pripeljejo vojaki-kolesarji, se je Evgen pripravil za napad. Ko so se vojaki, ne sluteč kaj slabega, približali mostičku, je Evgen skočil na cesto ter naperil na preplašene kolesarje svojo brzo-strelko. Dal je povelje za napad prvega in drugega bataljona, ki ju v resnici ni bilo. Vtem se je približal Brzi, po drugi strani pa Dušan. Vojaki so takoj odložili svoja kolesa in nahrbtnike s hrano ter se na povelje Evgena odpravili po cesti proti viaduktu. Še sami so morali nositi svoje orožje, ko so se vsi skupaj odpravili v gozd pod Ivadovim križem. Tam so partizani od njih zahtevali, naj se slečejo, kar so ti brez obotavljanja in ugovaranja tudi takoj storili. Ostali so v samem spodnjem perilu, še nogavice so jim partizani odvzeli. Pustili pa so jim čevlje. Nemci so tudi izročili vse cigarete, kar so jih imeli pri sebi.

Partizani so imeli pri sebi nekaj žganja, pa so ga ponudili tem preplašenim in premraženim nemškim vojakom. Vendar so vojaki to ponudbo odklonili, misleč, da je zastrupljeno. Ko so nato partizani napravili iz steklenice nekaj krepkih požirkov, so to storili tudi vojaki. Takoj nato so vseh pet odslovili, vojaki pa so jih prav milo prosili (sami starejši letniki), da jih partizani ne bi od zadaj ustrelili. Nemci so še dali roko vsakemu partizanu, nakar so se v teku odstranili iz gozda proti glavni cesti pri Blatniku. Njihovi tovariši so ta večer zamačali na večerjo.

Slečeni vojaki so potem na mostu ustavili osebni vlak, ki je pripeljal iz Dravograda, ter se z njim peljali v Guštanj. Ker pač niso imeli na sebi uniforme, so se v grad odpravili kar v spodnjih hlačah.

Kakšna sramota za njih, domačini pa so se še dolgo skrivaj smejali na njihov račun.

Evgen, Brzi in Dušan so bili za domiselno akcijo pohvaljeni. Obleko in orožje so pozneje kurirji odnesli v štab.

Evgen je šel po nalogu okrožja v Labotsko dolino, kjer je ustanovil svojo četo, v katero je vključil več kot osemdeset Rusov, ki so kot ujetniki gradili elektrarno na Dravi pri Labotu. Med njimi pa je bil tudi izdajalec. Nemci so jih nepričakovano napadli in vse pobili.

Evgen je bil preveč hraber in se je preveč zanesel na moč orožja, ni pa pričakoval, da bo imel med svojimi ljudmi izdajalca. S svojo skupino je hodil okrog, kot bi bili popolni gospodarji Labotske doline.

Z 14 — DOBRIJE

Blizu kmetije Jožeta Nabernika (Blatnik) stoji spomenik, posvečen padlim borcem za osvoboditev koroških Slovencev in poročniku Franju Malgaju (**spomenik F. Malgaju** je bil postavljen že pred II. svetovno vojno, toda Nemci so ga uničili). Nov spomenik je 5 m visok, ima obliko pravokotnega stebra in peterokrako zvezdo na vrhu.

Spomenik je bil obnovljen 1968.

Varstveni režim I. stopnje.

(Zavod za spomeniško varstvo Maribor, str. 28)

Na tem spomeniku je napisano:

Sprejaj: Malgaju in
tovarišem,
ki so padli v borbah
za Koroško
1918—1945.

Na desni: O jaz ne spim,
le čakam čas
in čakam vas,
da gremo skupaj
čez Št. Vid
med brate naše
Zilo pit.

(Vojan)

Na levi: Lepo je,
veš, mama,
lepo je živeti,
toda za kar
sem umrl,
bi hotel še
enkrat umreti.

(Kajuh)

Franjo Malgaj je bil rojen 20. novembra 1894 v vasi Hrušovec blizu Šentjurja pri Celju. Padel je na Tolstem vrhu pri Guštanju dne 6. maja 1919, pokopali so ga na pokopališču pri sv. Antonu v Guštanju, leta 1920 pa prepeljali na domače šentjursko pokopališče.

O Malgaju je KF že mnogo pisal, zato bom navedel le nekaj podatkov iz raznih kronik. Kronika guštanske župnije: 6. maja 1919 zavzamejo Avstrijci Guštanj in izropajo Lečnika, Oseta, Kuharjeve. 28. maja so jih Jugoslovani pognali nazaj do Celovca.

Šentanelška kronika: V zaledju so se ustanavljali »Narodni sveti« ... Dobili smo koroško fronto: Slovenci — na drugi strani nemčurji, janičarji, nemški »Volkswehr«. Meseca majnika je nemški »Volkswehr« premagal Malgajevo četico ... je našel



Tolstovrška slatina. Slikano leta 1911

smrt tudi slavni naš Malgaj pri Guštanju, kjer je z malo četico zvestih tovarišev — kakor Leonida v Termopilah — zaviral prodiranje nemških čet.

Malgaj je prišel na Prevalje 5. ali 6. novembra 1918 s četo petdesetih vojakov. Pričakovali so ga že nekaj dni, celo ponoči. Prišel je ob treh zjutraj na lokomotivi. Rekel je, da je nalašč vozil počasi in previdno, ker je pričakoval povsod na progi kake strele.

Njegova četa je bila sestavljena iz samih njegovih rojakov, ki so prišli s fronte, pa so bili sami veseli fantje in so kar naprej prepevali. Malgaj se je še tisto jutro vselil pri Lahovniku z vso svojo četo in še isto jutro šel, da bi pomiril in uredil Mežiško dolino. Razglasil je preki sod.

Konec novembra 1918. leta je šel Malgaj naprej s četo 50 svojih vojakov, ojačeno s 30 srbskimi vojaki in fanti iz Mežiške doline.

V začetku maja se je Malgajeva vojska vrnila z bojov na Koroškem. Tedaj je že marsikateri njegovih vojakov manjkalo.

Volkswehrovci so pritiskali že proti Poljani in dolina je spet oživela. Čuli so se strelji topov in strojnic. Malgaj je branil vhod v dolino, a se je moral počasi umikati. Ko je videl, da se ne bo mogel več braniti, se je na kamionu umaknil. Vse Malgajeve vojske je bilo le še za en sam kamion.

Ko je Malgaj nad Blatnikom splezal na drevo, da bi videl, kje je sovražnik, je tam našel svojo smrt.

Naj še opišem kmetijo pri Spodnjem Lečniku — v njenem gozdu je padel Franjo Malgaj. E 68 — Tolsti vrh šte. 23. — Sp. Lečnik-Rezar Peter — Antonija.

(Zavod za spomeniško varstvo Maribor — str. 59)

Opis: Domačija s stanovanjsko hišo in gospodarskimi poslopji ter preužitkarsko hišo, ob kateri je dominantni pravi kostanj — obseg 6.80 m — spomenik narave.

Preužitkarska hiša je v celoti lesena in krita s skodlami, je slabše ohranjena. Hlev je nov, krit s sivo cementno opeko.

Stanovanjska hiša ima izrazito podolžen tloris, je delno podkleten, novi je lesen, kletni del je zidan. Del hiše je cimpran in pobeljen, drugi del objekta je zidan. Gre za zanimivo talno zasnovo; iz osrednje veže je vhod v obokano kuhinjo, desno v hišo, levo v večjo hišo (po dveh stopnicah) in kamri. Zunanjščina je na širokem pročelju členjena z zidanim zunanjim dvoravnim stopniščem. Objekt ima čopasto dvokapno streho, ki je krita z opeko, okna in vhodna vrata ter zadnja vrata so že pred časom zamenjali, vendar v sprejemljivi obliki. Objekt je v celoti dobro ohranjen in skrbno vzdrževan. Arhitektonsko ni doživljal bistvenih sprememb. Na zatrepni fasadi je na strešnem oporniku (konzoli) datacija 1804.

V sklopu domačije je že zgrajen temelj za novo hišo in garažo za traktor. Valoričacija: Domačija je zaradi izredno kvalitetne stanovanjske hiše, značilne preužitkarske hiše in z ohranitvijo kostanja, bi si kmetija ohranila možnosti (zanimivost in estetska kvaliteta) za razvoj kmečkega turizma.

Varstveni režim II stopnje.

Uporaba: Z nadaljnjim skrbnim vzdrževanjem stanovanjskega objekta in preužitkarske hiše in z ohranitvijo kostanja, bi si kmetija ohranila možnosti (zanimivost in estetska kvaliteta) za razvoj kmečkega turizma.

Nova hiša pa mora biti zgrajena povsem z značilnostmi avtohtone arhitekture.

Narodni svet za občine Guštanj, Tolsti vrh in Kotlje

V Mežiški dolini je takrat vladala dokajšnja anarhija. 4. novembra je bil pri Osetu na Tolstem vrhu ustanovljen Narodni svet za občine Guštanj, Tolsti vrh in Kotlje. Člani Narodnega sveta so bili: Andrej Oset, Dominik Kotnik st., Luka Kotnik, Franc Kotnik, Franc Lečnik, Ferdinand Lečnik, Franc Mrkva in Lenart

Kuhar. Ob prihodu Malgaja so ta Narodni svet razširili na celo Mežiško dolino. Na tem sestanku so sklenili, da bodo naprosili Malgaja, naj pride na Koroško.

Tolstovrška slatina

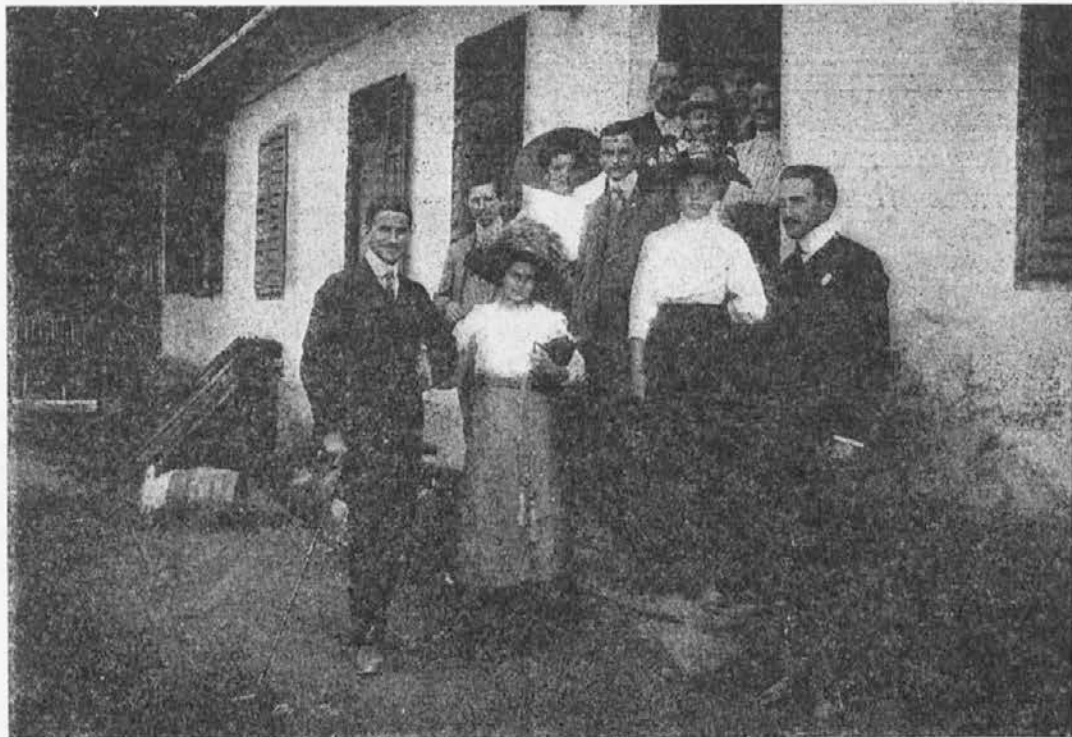
Izvirki mineralne vode ob Meži so nam vsem znani — namreč to, da je na več mestih dobra kislá voda, ki vsestransko sveži.

Koroška je že od nekdaj slovela tudi po svojih vrelih kislé vode. Najbolj znan je »Rimski vrelec« v Kotljah, prebivalci ob reki Meži med Ravnami in Dravogradom pa so nekdaj hodili po kisló vodo k »Tolstovrški slatini«, ki je izvirala na levem bregu Meže in so jo že davno dali analizirati. Ker je analiza pokazala, da ima voda sestavine za zdravljenje jeter, žolča in srca ter se je pokazala kot dobro odvajalno sredstvo proti sladkorni bolezni, so tedanji lastniki vrelec zajeli ter začeli vodo razpošiljati. Predvsem je bila namenjena bolnikom pa tudi gostilničarjem kot osvežujoča kislá voda, ki se je mešala tudi z vinom brez počrnitve — torej v pravi in okusni brizganec.

To slatino so krstili kar za »tolstovrško«, ker je izvirala pod Tolstim vrhom. Trgovsko navdahnjeni lastniki so postavili poslopje z gostilno in malim letoviščem. Prebivalcem takratnega Guštanja ter delavcem jeklarne na Ravnah pa je bila gostilna z vrelcem tolstovrške slatine prijetna izletniška točka. Okoliški gostilničarji so vodo tudi kar sami vozili v svoje postojanke. Do leta 1910 je bil vrelec, ki so ga Nemci imenovali »Fettengupfer Quell«, vedno v nemških rokah. Meseca julija 1910 je tedanji lastnik Tobias Navratil podjetje z vrelcem in gostilno prodal slovenskemu konzorciju. Ta je dal vrelec na novo izkopati in zajeti, s tem je dosegel močnejši prtok kislé vode, z betonskim zidom pa je preprečil, da bi se ob deževju mešala z njo navadna sladka voda ali voda iz Meže.

Slovenski konzorcij je še odkupil nekaj sveta, razširil gostilno in napravil več sob za letoviščarje. Nastavil je oskrbnika Andreja Oseta, ki je leta 1912 podjetje od konzorcija odkupil ter uredil poleg gostilne in letovišča še trgovino z mešaním blagom, poštno zbiralnico, zalogo piva ter trgovino z deželnimi pridelki. Poleg tega so bile tam razne prireditve, predavanja, sestanki, celo gledališke predstave in shodi — kar nekako slovensko shajališče.

Pred prvo svetovno vojno, leta 1914, so razposlali 28 vagonov vode, kar je bilo za tako majhno podjetje precej. Večinoma so šle pošiljke takrat na Hrvaško in v Slavonijo. Po zlomu Avstro-Ogrske in ob bojih za slovensko Koroško meseca maja 1919 je bil poškodovan tudi vrelec Tolstovrške slatine. Volkswehrovci, ki so za tri tedne zasedli Mežiško dolino, so vrelec poškodovali z granatami. Z osvoboditvijo Mežiške doline in slovenskega Štajerskega so prišle vse znane slatine v slovenske roke, a tolstovrškega vreleca niso več popravljali, ker je dajal premalo kislé vode in se stroški novega zajetja ne bi izplačali. Podjetje Tolstovrška slatina s posestvom in gostilno pa je Andrej Oset prodal trgovcu Juriju Cvitanicu, ki je pozneje prevzel gostilno Kleinlerher v Guštanju.



Pred gostilno pri »Kumru« na Dobrihah leta 1911

Poglejmo kaj piše Zavod za spomeniško varstvo Maribor o tej slatini.

Nekdanji močni izvir mineralne vode tik reke Meže, na levem bregu, pod hišo Tolsti vrh št. 2. Ob izviru je bila med obema vojnoma urejena polnilnica. Verjetno je zaradi premika zemeljskih plasti vodna žila spremenila tok in bi jo bilo mogoče z vrtnjanji ponovno izslediti.

Funkcija: Znanstvenoraziskovalni in kulturnopričevalni pomen.

Način uporabe: Preveriti možnost za ponovno gospodarsko izkoriščanje. Primerno bi bilo postaviti informacijsko tablo.

Med Tolstovrško slatino in Dravogradom je še ena slatina, ki ji pravijo Polančeva slatina. Manjši izvir mineralne vode je na desnem bregu Meže pri Polancu. Izvir je obzidan z betonskim jaškom, čez katerega odteka v Mežo.

Funkcija: Raziskovalna, učnovzgojna, kot pitna voda za okoliške prebivalce.

Način uporabe: Preučiti možnost razvoja turizma (kmečki turizem, zdravstveni turizem ali polnjenje). Primerno bi bilo postaviti informacijsko tablo.

Cesnikov slap

Ob hiši Tolsti vrh št. 4/a, Luka Skornšek, po domače Cesnik. Nekoč Cesnikov mlin. Slap je kakih 10 m visok, nastal je na meji dveh različno trdih kamnin.

Posebno zanimiv je zato, ker pada na dvorišče Cesnikove domačije.

Funkcija: Ima kulturno pričevalni (nekoč je gonil mlinsko kolo) ter turistični pomen (viden je s ceste in železnice).

Način uporabe: kot raziskovalni in turistični objekt. Možno ga je opremiti z informacijskimi tablam (Zavod za spomeniško varstvo Maribor).

Kmet in kipar

Malo više od nekdanje Tolstovrške slatine je živel kmet in kipar — samouk Gregor Lipovnik, p. d. Rutnik. Kmetoval je, ob tem pa izdeloval razne kipe, leta 1917

si je celo zgradil kapelico, ki jo je opremil s svojimi izdelki.

Tudi v tujini je nekaj njegovih rezbarij. Njegovega »partizana« so odnesli v Ljubljano.

Tu v bregu je živel Rutnik, bukovnik, ki se po pravici piše Lipovnik: svoje domisleke je rezal v lipov les. Morda je prav, da se to njegovo delo tudi javnosti predstavi.

DOBRIJE

Tu, na dnu kotlinice, kjer je bilo nekoč jezero, najmanjše, kar jih je bilo tod okoli, kjer padata strmo vanjo Grobarjev in Šteharški vrh, na tistem dnu so doma Kotniki, Župančevi, Jugovi in Juričevi.

Toda Dobrije — to so Kotniki. Videti z Dobrij ni kam, pa misliti je kje, in mislil je že stari Županc, ko je vsak teden enkrat šel v Traberko uradovati v hranilnico, ali pa proti Guštanju v tolstovrško občino, ki se ni dala nemškimi purgerjem, kakor se hotuljska ni. Jugova Tončka je bila prva med deklet, ko je šentjanski tabor (1918) razvel ljudi za Jugoslavijo. Župančev Andrej, Malgajev koroški borec, je dobil najvišje tedanje jugoslovansko vojaško odlikovanje. V osvobodilni borbi je padel Župančev Lojzi pri Mali Nedelji, Juričevega Drejška pa so vodili traberški gestapovci mimo doma k sv. Neži in ga z drugimi tam pobili. Beno je bil okrožni funkcionar OF, njegova žena in vsi otroci do malega Stanka so bili v partizanih; Županc in Jurič in njegov Stanko so bili v Dachauu, Zorko je bil med organizatorji šolstva na osvobojenem ozemlju Savinjske doline, bratranca Rajka so v Gradcu obglavili.

Kotnikov je množica. Le redkokje je iz ene rodovine toliko šolanih kakor iz te. Prvi je bil Župančev France Kotnik, rojen 21. novembra 1882.

(Dr. Franc Sušnik, In kaj so ljudje ko lesovi)

Mnogo je bilo že napisanega o Kotnikovih in Dobrihah, dalo bi se še marsikaj napisati o miniranem železniškem mostu,

Jakob Rožič

DESET LET VRESOVE PESMI

Prodornost pevčeve izpovedi

Letošnji majski koncert je pevcem MPZ VRES s Prevalj pomenil pravi praznik. Bil je to jubilejni koncert — ob zborovi deseti obletnici. Ob tej priložnosti je prav, da spregovorimo o zborovem dosedanjem delu.

Vresu so že ob začetkih njegovega prepevanja napovedovali lepe pevske čase. Izpoved in moč njihove pesmi, svežina zvoka, s katerim so vresovci odpeli slaherni nastop, je spremljevalcem zborovskega petja pomenila pravo pevsko pomlad. Deset let rasti zbora je pomenilo deset let pevčeve pripadnosti zboru, ta pripadnost pa je terjala od pevca mnogo več kot le to, da so se pevci lahko ponašali z imenom »vresovci«.

Pesem je bila in bo ostala edina najtrdnjša vez in motiv, ki je in bo pritegovala pevce v zbor. Kdor ni docela predan pesmi, ta kmalu odide iz zbora. Kdor pa osvoji pesem in kogar pesem zaslužni — tako kot je mnoge vresovce — ta ji bo ostal zvest do konca. Iz take pripadnosti lahko pevec in zbor črpa vse moči, taka pripadnost izvira iz ljubezni do petja. In iz take ljubezni se lahko rojeva petje, ki v ljudeh najde pravi odziv. Prodornost Vresove pesmi ima korenine v tej pripadnosti.

Močno se je zakoreninil Vres v desetih letih — v pevcih in v poslušalcih. Niso se zmotili tisti, ki so mu ob rojstvu napovedovali lepe pevske užitke, v desetih letih so ljudem in sebi dali mnogo lepega. Ko bodo jeseni vresovci stopili v novo desetletje, jim zaželimo še toliko lepih doživetij in plemenitega dela, kot so ga opravili do sedaj. In še več.

VRES — vsestransko aktivno pevsko telo

V čem je zborova moč, ki je vzbudila tolikšno pozornost javnosti in pevskih krogov? — se je marsikdo spraševal. Če bi o tem pobarali zborovodja Jožka Kerta, bi nam na kratko povedal, da je pevstvo šola. In sam se v prvi vrsti zaveda, da mora kot učitelj v razredu dobro učiti, če bodo hoteli pevci — učenci ob koncu leta (na koncertu) kaj znati. Če je zbor razred učencev, ki naj bi redno hodil v šolo, potem morajo ti učenci tudi nekaj znati. Deset let šolanja pa tudi ni majhna reč.

Res da je osnovna dejavnost vsakega zbora petje, ob njem pa se srečuje vrsta drugih pomembnih dejavnosti. Vrsta organizacijskih del, finančnih problemov in drugih potreb se zgrinja nad odbornike in pevce. Srečo je imel zbor pri izbiri odbornikov — našli so se fantje, ki so vsak po svojih močeh prispevali tudi po vseh naštetih plati k plodnemu delu zbora. Požrtvovalnost vseh predsednikov zbora — ti so bili: Maksi Paradiž, Peter Prikeržnik in sedaj Marjan

Kovač — blagajnika in ostalih odbornikov je še posebej pripomogla k uspešnemu delu zbora. Številni so bili nastopi, koncerti, gostovanja drugih skupin pri nas, koncertne turneje, nakup oblek, izdaje značk, izleti, družabna srečanja — vse to je od odbornikov zahtevalo veliko dodatnega dela. Dejavnost zbora se meri v več smereh: s posnetki na radiu, z izdajo gramofonske plošče, s snemanji za TV, tudi z izdajo koncertnih knjižic. Vresova dejavnost je bila bogata tudi po tej plati. Pa še po nečem je moč sklepati o pevski dejavnosti — po prijateljski pomoči pevcev. To sicer nima nič skupnega s petjem, je pa potrditev prijateljstva med pevci, brez katerega tudi ni pravega zbora.

Zborova pota v desetih letih

Prevalje z okolico in vsa dolina je kmalu postala pretesna, treba je bilo prestopiti meje na strani. In res so jih vresovci prestopili. Po vsej Sloveniji, po vsej Koroški jih je vodila pot, od Pliberka do Šentjakoba v Rožu, sklepali so nova znanstva, pridobivali nove simpatizerje, vabili druge zборе v domači kraj in s tem krepili bratske vezi. Tudi med Slovenci na Tržaškem, med brati v Čačku in Varvarinu ter v Probištipu. Pesem pa jih je popeljala še dalje: na Zgornje Avstrijsko med poslovne partnerje naše Železarne — v Stegu v Bad Goisernu, na Češko med železarje v Zdaru. Dvakrat smo bili v mešani družbi odličnih zborov iz vse Evrope: prvič na mednarodnem tekmovanju v Gorici — Italija in drugič na mednarodnem festivalu ljudske pesmi v Locarnu v Švici. Včasih je treba stopiti na tuja tla, da se ponovno zaveš vrednot domače pesmi. To in številna druga spoznanja so si zbor in posamezni pevci pridobili na teh gostovanjih.

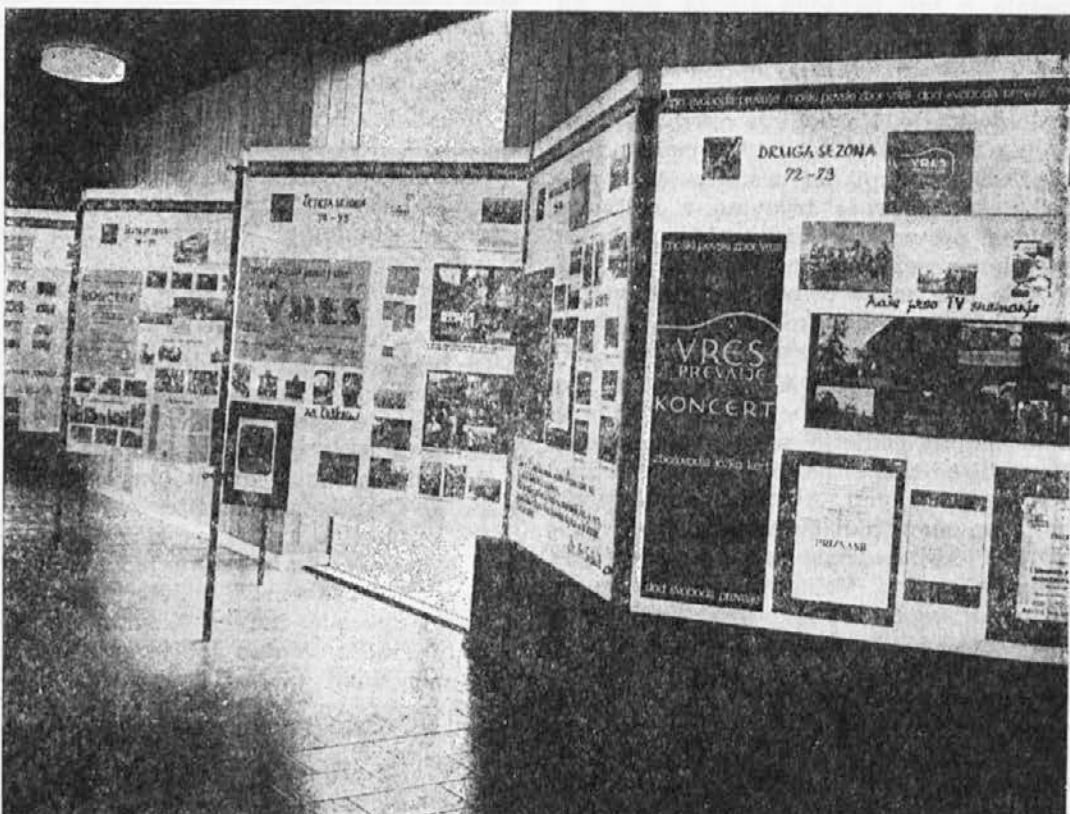
Pesem ne pozna meja, ruši mostove med narodi in veže prijateljska srca v močno bratovsko družino.

Uspehi so sadovi pevčeve zavzetosti, zborovodjeve delavnosti in odsev strokovne pomoči mentorjev

Dober glasovni material, delaven zborovodja, zavzetost pevcev in vrsta drugih pogojev — vse to omogoča, da zbor napreduje. Vres je vse to imel. Vseskozi pa se je zbor tudi zavedal, da sami, brez strokovne pomoči, ne bodo dosegli večjih uspehov. Od vsega začetka delovanja zbora so jo iskali, in to v vrstah naših najboljših zborovodij — dirigentov. Prav je, da omenimo imena zborovih sodelavcev v minulih letih: Lojze Lebič, Jože Gregorc, Janez Bole, Jože Fürst pa Borut Loparnik, Ciril Vrtačnik, Jože Leskovar — vsak od teh je v zbor prinesel nova spoznanja, dobre napotke, dal marsikateremu pevcu novih moči in zboru dodatnih vzpodbud. Ambicija pevcev in zbora je pozitivna lastnost. Prevzemali so težka bremena — republiška in mednarodno tekmovanje ter vrsto pomembnih političnih manifestacij. Vse to so pevci zavzeto opravili. Trikratno srebro z republiških tekmovanj NAŠA PESEM v letih 76, 78 in 80 in četrto mesto na meddržavnem tekmovanju SEGHIZZI '79 v Gorici, prvo mesto na radijskem tekmovanju v drugi kakovostni skupini — to so tekmovalni uspehi, ki so za sorazmerno mlad zbor velikega pomena in ga zavezujejo za nadaljnje delo.

Bibliografija zbora in koncertne knjižice

Lepo je pogledati Vresove koncertne knjižice. Veliko ljubezni je skrito v skrbnih pripravah, lepih likovnih opremljenih in veliko čuta odgovorno-



o minirani progi na tem odseku in marsikaj o zanimivih drugih stvareh.

Prepričan sem, da marsikdo o teh stvareh ve še mnogo več, kakor sem napisal, mlajši pa so zvedeli za stvari, o katerih dosedaj niso vedeli ničesar. Morda pa se bo še kdo oglasil, ki bolj pozna razmere oziroma zgodbe tega konca naše doline.

Naših deset let — Tako so imenovali vresovci svojo razstavo, s katere so številni obiskovalci lahko razbrali plodno zborovo desetletje. — Razstava je bila v avli družbenega doma na Prevaljah ob zaključku desete sezone

sti je razbrati iz njih. So dragocen zapis sleherne zborove dejavnosti, dokument, ki je poleg zborovega dela bralcu vedno postregel tudi še kaj o kulturnem življenju rodnega kraja in o kulturnozgodovinskih vrednotah Prevalja in okolice. Velika škoda, da zbor zaradi prevelikih tiskarskih stroškov ne bo mogel nadaljevati te lepo zastavljene naloge.

Letos pa je zbor bogatejši še za eno pridobitev: Marija Suhodolčanova je skrbno uredila zborovo bibliografijo — lepa hvala njej in študijski knjižnici na Ravnah za to delo. Bežen pregled bibliografskih podatkov nam potrjuje bogato zborovo desetletje.

Razumevanje in podpora zboru pomaga k hitrejšemu napredku

Kdor deluje v kateremkoli društvu ali organizaciji, ve, da nobena prostovoljna dejavnost ne more delovati brez širše družbene podpore. Še posebej velja to za skupine, ki so po sestavi številnejše. Vres je bil vseskozi deležen razumevanja — v matičnem društvu Svoboda Prevalje, potrebam zboru so znali prisluhniti pri ZKO in kulturni skupnosti Ravne na Koroškem, pri večini delovnih organizacij; posebej velja omeniti železarno Ravne, ki je vseskozi imela poslušalce za kulturno dejavnost svojih delavcev. Devet let je zbor vadil na šoli, kjer je lahko brezplačno uporabljal pevsko sobo, lani pa so vresovci dobili svoj prostor z vso potrebno opremo v novem Družbenem domu na Prevaljah. S tem so krajevna skupnost in njene družbenopolitične organizacije izkazale zboru (in tudi vsem drugim kulturnim skupinam društva) lepo priznanje za njihovo delo. Zbor ima sedaj vse možnosti za normalno delo. Težave z denarjem so seveda sestavni del vse amaterske dejavnosti. Imajo jih tudi vresovci. Ob vsestranski podpori kulturnih organizacij in delovnih kolektivov, predvsem pa z lastno delavnostjo in iznajdljivostjo si znajo vresovci zagotoviti sredstva za redno delo. Dosedanji uspehi in delo narekujejo, da bi tudi v prihodnje kazalo stati zboru ob strani ob njegovih željah in potrebah.

Deseti, jubilejni koncert — praznično doživetje za pevca

Redki so zbori pri nas, ki se lahko ponašajo z vsakoletnim samostojnim koncertom. To je za Vres od vsega začetka osnovna naloga. Do sedaj ji je bil še vedno kos. Skrbno izbrani sporedi skladb za letne koncerte nam potrjujejo to močno študijsko vnemo zboru. Letošnji jubilejni koncert je bil prerez dosedanjega zborovega dela — prerez po obdobjih vokalne glasbe; zbor nas je popeljal s pesmijo od renesanse do sodobne glasbe, obudil spomin na tekmovalne skladbe z raznih tekmovanj, predstavil in potrdil svojo navezanost na ljudsko pesem, ki ji vseskozi odmerja doberšen del svojega programa. Lepi so spomini na letošnji majski koncert; pevci se bodo najraje spominjali odmevnosti tega koncerta med poslušalci, ki so dobesedno nabili veliko dvorano Družbenega doma na Prevaljah. V lepem spominu bodo ohranili ta koncert tudi poslušalci.

Zbor pa je ob letošnjem jubileju poskrbel še za eno uspešno predstavitev svojega dela — pripravil je razstavo NAŠIH DESET LET. Iz razstavljenega gradiva je bilo mnogim obiskovalcem kaj lahko razbrati obsežnost zborovega dela. Razstava je bila v avli Družbenega doma in je bila dobro obiskana. Pa še nekaj je bilo posebej razveseljivo: pevci in poslušalci na jubilejnem koncertu so bili presenečeni nad obiskom številnih delegacij pobratenih zborov iz vse Slovenije, iz avstrijske Koroške in s Tržaškega, številni ugled-



Dobra vaja — pogoj za lepo petje

ni gosti so se odzvali zborovemu vabilu. Vse to priča o močnih prijateljskih vezeh, ki vežejo vresovce s slovenskimi zbori, in o simpatijah, ki jih pevci uživajo med pristaši pevstva.

Prva izvedba Lebičeve skladbe

Kot posebnost na letošnjem koncertu je izvela prva izvedba skladbe Lojzeta Lebiča ČAS, ki jo je skladatelj — domačin — namenil zboru. Sodobno besedilo pesnika Jakoba Šešerka je doživelo svojo tehtno glasbeno izpoved, ki je pevcem in zborovodji naložila precej dela, zato pa so jo pevci radi sprejeli, pozdravili pa so jo tudi poslušalci.

Ob letošnjem jubileju je Vresu poklonil skladbo tudi skladatelj France Lampret — prav tako domačin. Uglasbil je besedilo dr. Franca Sušnika VRES. Skladbo bodo vresovci naštudirali v prihodnjem letu.

Izvedba novitete je za vsak zbor dogodek: če skladatelj posveti skladbo zboru, pomeni, da zupa njegovim hotenjem in zmožnostim.

Častni člani

Vres je letos prvič imenoval častne člane zboru. Ti so: Lojze Lebič, Jože Fürst, Josip Košuta in Bine Bevc.



Pred pričetkom koncerta

Ob desetletnici zborovega delovanja je odbor zboru sklenil imenovati častne člane. Ta misel je zorela že nekaj let. Zaradi izrednih zaslug za zborovo delo, za strokovno pomoč zborovodji in za idejno, družbenopolitično in organizacijsko pomoč in sodelovanje v minulih letih je odbor zboru sklenil imenovati za svoje častne člane omenjene štiri tovariše, ki so s svojim dosedanjim delom veliko storili za zborovo rast. Vresovci upajo, da bodo tudi v prihodnje tako plodno sodelovali z zborom.

O zborovi programski usmeritvi

Sporedi v koncertnih knjižicah vseh desetih let nam govorijo o močni navezanosti pevcev in zborovodje na slovensko ljudsko glasbeno izročilo. Od skoraj sto petdesetih naštudiranih skladb v tem obdobju sta dve tretjini pesmi iz ljudske zakladnice; polovica je samo koroških, ostala polovica slovenskih in ljudskih pesmi drugih narodov. Poznavalci zborovske literature bodo lahko potrdili, da gre v večini za predstavitve tehtnih priredb in obdelav ljudskih pesmi, kar je tudi odsev dobrega izbora in poznavanja tovrstne zborovske literature. Vse večji je delež umetne pesmi in vse težje skladbe se pojavljajo v zborovih sporedih zadnjih let. To je delno posledica raznih tekmovalnih propozicij, ki prisilijo



Letošnje jubilejno leto so vresovci zaključili s turnejo po Makedoniji. Peli so v pobrateni občini Probištip, v Kratovu in na Ohridu. Na sliki: ogled izkopanin starorimskega mesta Stobi

zboze bodisi k študiju renesančne zborovske pesmi ali pa k študiju sodobnejše slovenske vokalne glasbe. Opazna pa je seveda tudi zborova lastna ambicija, saj se pevci vseskozi zavedajo, da ni moč graditi rasti zbora izključno le na ljudski pesmi in cenenih umetnih skladbah, ki večini poslušalcev žal še najbolj ugajajo.

Tretjina vseh naštudiranih skladb je z revolucionarno tematiko; to so partizanske pesmi, pesmi z domoljubno vsebino, pesmi borbe in dela, katerim vresovci vselej odmerjajo precejšnjo pozornost.

Omenili smo že vsakoletni samostojni koncert, ki bi ga naj pevci predstavili še v drugih krajih v domovini in izven nje. Poleg te osnovne programske zasnove pa je močno zaznavna tudi zborova navzočnost na številnih družbenopolitičnih manifestacijah krajevnega, občinskega ali republiškega pomena.

Dvakrat so Vresovci krenili s pesmijo na pot bratstva: našo pesem so ponesli v pobratene občine Čačak in Varvarin in letos v Probištip v Makedonijo. Dasiravno zborovstvo ni razširjena oblika kulturnega delovanja tamkajšnjih prebivalcev, se je pesem tudi tod izkazala za uspešen most pri gradnji bratskih vezi med narodi.

Koliko pomeni tesno sodelovanje s Slovenci na avstrijskem Koroškem in na Tržaškem, ni potrebno posebej poudarjati. In da je to pesem osnovna nosilka bratskih vezi — to vemo vsi. Zato so ti stiki še toliko pristnejši in zaželeni. VRES se vsa leta svojega obstoja vsako leto srečuje s pliberškim zborom EDINOST, občasno z rožanskim zborom iz Šentjakoba, na tržaškem pa ima pevske prijatelje v zboru TABOR iz Opčin pri Trstu. Dobro so vresovci zastavili tudi vezi z našimi zbori: na Prevalje so vabili vse najboljše slovenske zboze, saj so se dobro zavedali, da je poslušanje dobrega koncerta najboljša pevska vaja. In tako so se na Prevaljah zvrstili: APZ iz Ljubljane, Slava Klavara iz Maribora, LIRA iz Kamnika, zbor iz Branika in ZARJA iz Trbovelj, pa Slovenski oktet, Koroški akademski oktet in Oktet Gallus, tudi Komornemu zboru RTV Ljubljana smo prisluhnili. Z večino teh zborov imajo vresovci občasne izmenjave, kar vse utrjuje pripadnost veliki pevski družini slovenskih pevskih zborov.

Z vso to programsko zasnovo so pevci veliko prispevali k splošni glasbeni izobrazbi pevcov in

poslušalcev. Niso bile le iz vpljudnosti izrečene besede dirigentov-zborovodij, ki so prahajali na Prevalje s svojimi zbori, da imamo na Prevaljah dobro zborovsko publiko, ki se spozna na petje.

Kako voditi programsko politiko zbora naprej — pri sestavi koncertnih sporedov, pri nadaljnjem sodelovanju s prijateljskimi zbori — to je težavna in odgovorna naloga zborovodje in vsega odbora.

Dosedanje delo, uspehi in priznanja naj bodo kažipot v prihodnje desetletje

Iz tabele nastopov in koncertov razberemo količino opravljenega dela, rezultati s tekmovalij nam podajajo oceno kakovosti zborovega petja, družbena priznanja — zbor je prejel srebrno VORANČEVO PLAKETO, prav tako zborovodja, letos pa je zbor prejel še posebno priznanje krajevnega skupnosti Prevalje — so izraz družbenega vrednotenja zborovega dela, odprta ušesa in srca poslušalcev pa so tista merila, ki

NASTOPI V DESETIH LETIH

V kraju	Koncertov	Nastopov	Skupaj
Prevalje	21	31	52
Ravne na Kor.	12	43	55
Črna na Kor.	2	10	12
Zerjav	1	1	2
Mežica	2	2	4
Šentanel	—	4	4
Kotlje	—	10	10
Podpeca-Topla	—	2	2
Poljana	—	2	2
V občini Ravne	39	105	144
V krajih po Slov.	21	31	52
Po avstrijski Kor.	9	6	15
Po Jugoslaviji	8	—	8
Avstrija—ČSSR—			
Italija—Svica	7	7	14
SKUPAJ	84	149	233

V MINULIH DESETIH LETIH SMO NASTOPI V 55 KRAJIH PO SLOVENIJI IN ZUNAJ NJE.

pevcu vselej največ povedo in ki jih pevci najbolj cenijo.

Zbor brez poslušalcev bi kaj kmalu utihnil, zbor, ki ga poslušalci budno spremljajo in nagrajujejo z aplavzi, pa se utišati ne more.

Da bi nas tudi v prihodnje razveseljevala in presenečala Vresova pesem — da bi tudi v prihodnje odzvanjala v srcih številnih poslušalcev, kot do sedaj! Da bi VRES v novem desetletju še naprej razraščal svoje korenine in sejal pesem v vedno širši krog novih poslušalcev, da bi se v njegovih vrstah pojavljali novi, mladi obrazi, s prešerno pesmijo na ustih. Da bi bil naš VRES še naprej tako dober glasnik koroške ljudske pesmi, da bi oplajal naša srca z glasbo, ki bo vzgajala rodove na pot medčloveške ljubezni in prijateljstva. Da bi ostal VRES še naprej, kot doslej, zvest naši pesmi revolucije.

To naj bodo želje zboru ob vstopu v novo desetletje.



MPZ VRES v jubilejnim letu 1981. Tokrat so prepevali na proslavi slovenskega kulturnega praznika v družbenem domu na Prevaljah

Lojze Podojsteršek

MOŠKI PEVSKI ZBOR FUŽINAR V BUDIMPEŠTI

Uspešni nastop na republiški reviji v Mariboru je našemu pevskemu zboru odprl vrata v širši jugoslovanski prostor in tudi izven domovinskih meja. Že na srečanju jugoslovanskih amaterjev v Valjevu smo dokazali, da smo si pevci Fužinarja prislužili nastop na zahtevnejših prireditvah, kot so npr. kulturni dnevi Koste Abrašević, istočasno pa je gostovanje v Čačku in Varvarinu samo potrdilo, da smo tudi programsko dobro pripravljeni.

Dobrih deset dni pred odhodom v Valjevo smo imeli na Ravnah v gosteh 42-članski mešani pevski zbor iz Madžarske, točneje — iz Budimpešte. Stike sta zbora navezala na pobudo profesorja Jožeta Gregorca iz Maribora, ki dobro pozna zborovsko dejavnost na Madžarskem, še prav posebej pa tamkajšnje zborovske strokovnjake. Mešani pevski zbor iz Budimpešte je takrat imel koncerte na Ravnah in v Črni, kjer je pokazal zelo dober program in glasovno dovršenost. Zbor je vodil Kalmar Marton, sicer redni profesor na glasbeni akademiji »Franz Liszt« v Budimpešti. Ob zaključku njihovega obiska na Ravnah so izrazili željo, da bi jih naslednje leto obiskali, kar smo seveda z veseljem in ponosom sprejeli.

Letos v mesecu februarju je prispela iz Madžarske uradna ponudba, da imamo možnost nastopiti na njihovi pevski reviji, ki bo v juniju 1981. Ker smo takrat že zasedeni z nastopom v Šentvidu, smo gostiteljem predlagali mesec maj, kar so tudi upoštevali in tako smo se dogovorili, da bomo njihovi gostje od 21. do 24. maja, ko se pri njih odvijajo »Budimpeštanski spomladanski kulturni dnevi«.

Z vso vsmo smo začeli s pripravami za gostovanje: pričeli smo študirati Kodalyjevo skladbo v madžarščini »HUSZT« (kar pomeni stari grad), ki velja tudi pri njih za zahtevno pesem. V veliko pomoč nam je bil pri delu inž. Janez Kovač, ki odlično obvlada madžarščino. Večkrat je prihajal na naše pevske vaje in nas uvažal v pravilno izgovarjavo. Na glasovno ločenih vajah sta zboru pomagala korepetitorja Burdzi in Lesjak, tako se je zbor lahko učil tudi druge skladbe, npr. Gallusa, Simonitija, itn. Koncertni program, ki je nastajal v času priprav, je obsegal dvajset pesmi: v prvem delu so bile težje skladbe, medtem ko so v drugem prevladovala predvsem narodne in revolucionarne pesmi.

Učenje nam ni delalo večjih preglavic, saj so pevci z vsmo prihajali na vaje, tudi po trikrat na teden ter tu in tam še ob nedeljah. Učne snovi je bilo res veliko: redni program zbora pa program za šentviški pevski tabor. Dober teden pred odhodom na Madžarsko smo osvojili tudi Kodalyjevo skladbo, Preradovićevo »Nesedi Djemo« in Gallusovo »Ecce quomodo moritur istus«.

Organizacijsko delo se je dobro odvijalo, problemov z denarjem in dopusti k sreči ni bilo pa tudi ZKO in kulturna skupnost z Binetom Bevcem sta nam ves čas pomagali urejevati formalnosti, ki so potrebne za gostovanje v tujini, z njuno pomočjo smo natisnili koncertni list za madžarske poslušalce.

V četrtek, 21. maja, zjutraj smo odpotovali z Viatorjevim avtobusom skozi Maribor in Lendavo na Madžarsko. Z nami so potovali tudi profesor Jože Gregorc, Bine Bevc, Ivan Vušnik, predsednik KUD Prežihov Voranc, ter prevajalec dipl. inž. Janez Kovač. Pri Rediszu smo vstopili v LR Madžarsko, kjer smo opravili tudi vse carinske formalnosti in menjali valuto. Vtisi na meji so bili prav dobri, kajti uslužbenici so bili korektni in prijazni pa tudi hitri. Pot nas je vodila po rahlo nagubani ravnini proti Blatnemu jezeru, ki meri 595 km² in je zelo obljudeno. Pri mestu Siofoku smo se za krajši čas ustavili in pogasili žejo z madžarskim pivom, ki je slabše od našega »laškega«. Vreme nam je bilo zelo naklonjeno, dan lep in ne prevroč, prav primeren za potovanje; sicer pa smo imeli v avtobusu zasebni »šank«, ki ga je vodil neumorni Marjan, ki je znal pri natančnem tudi prijetno kramljati; vse kaže, da mu ta poklic »leži« bolj kot ključavničarski.

Bližali smo se Budimpešti, vedno več je bilo tovarn in naselij pa tudi promet je narasel na še kar dobrih cestah, ki so ponekod na evropski ravni — sploh pa nova avto cesta pred Budimpešto. Na dogovorjenem mestu v predmestju Budimpešte so nas že čakali predstavniki pevskega zbora

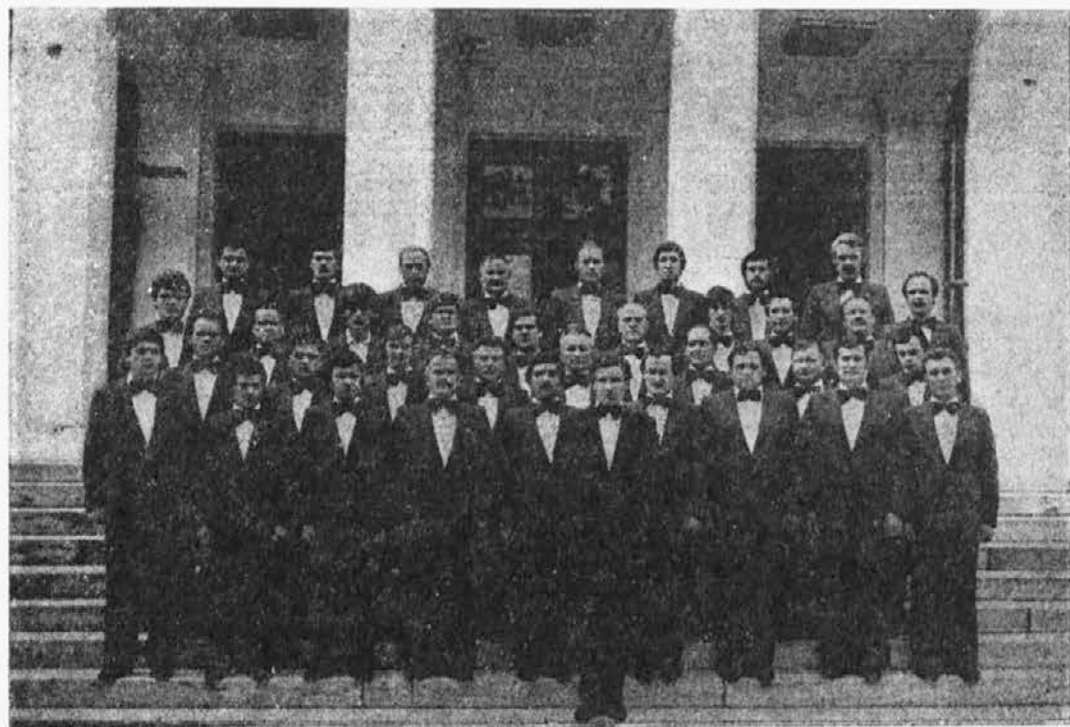
in sindikata tovarne Lampart. Snidenje je bilo nadvse pristrčno in veselo, kajti postali smo si zares dobri prijatelji že na Ravnah. Tajnik Janoš si je brisal solze in metal od veselja svojo čepico v zrak ter vzklikal izraze radosti — tipičen madžarski temperament. Pospremili so nas do Budafoka, kjer je tovarna Lampart, tu so nam tudi pripravili program bivanja za prvo noč. Polovica zbora je dobila prenočišče v internatu kovinarske šole, ostali pa v internatu gostinskega centra, kjer smo kasneje vsi stanovali in se hranili.

Posebej nam bosta ostala v spominu sprejem in svečana večerja v menzi gostinskega centra, kjer so bili z nami direktor tovarne Lampart, predsednik sindikata te tovarne, predstavniki zbora in drugi gostje. V številnih zdravicah so njihovi in naši predstavniki močno poudarili željo po kulturnem, političnem in strokovnem sodelovanju. Večerja je bila tipično madžarska, dobrega vina pa je bilo za vsakega več kot dovolj. Zbor je ob tej priložnosti zapel nekaj pesmi, ki so »podžigale« naše gostitelje, da so nam bučno ploskali in želeli še več. Vendar pa so končno le doumeli, da smo še utrujeni od potovanja, pa so zato skrajšali ceremonial. Tajnik Janoš je med naše pevce razdelil okusno tiskan program našega bivanja v Budafoku in žepnino v znesku 200 forintov (pribl. 220 din). S kakšno prizadevnostjo so se gostitelji lotili priprav za naše bivanje pri njih, izpričuje tiskan program, ki vsebuje poleg urnika še zemljevid okolice Budafoka ter markacijsko kartico za taksista (za primer, če bi kdo od naših v mestu zašel).

Po večerji nas je gnala »želja za neznanim« v mesto. V skupinah smo odhajali na



Nedelja, 24. maja 1981. Posnetek pred odhodom iz Budafoka



MPZ Fužinar z zborovodjem prof. Čepinom. — V Budimpešti smo bili kompletni

razne strani Budimpešte, nekdo v Casino, drugi zopet v disco-bar s kvalitetnim programom, tretji v Katakombah, kjer igrajo izvrstni ciganski muzikanti v tipičnih narodnih nošah. Povsod je bilo zanimivo in ugotovili smo, da cene v teh elitnih lokalih niso pretirano visoke. Vino in jedi so veljale okrog 100 forintov na osebo, kar je bilo tudi nam dostopno, nasploh pa vina, ki so kvalitetna in močna.

Naslednji dan smo si ogledali tovarno emajliranih izdelkov LAMPART, in to del velikega tovarniškega trusta, ki šteje 40-tisoč delavcev. Videli smo, kako izdelujejo in emajlirajo stranice za gospodinjske stroje (pralni, pomivalni stroji, električni in navadni štedilniki itd.). Tovarniška poslopja so povečini še izpred druge vojne ali še starejša. Delo pri starih strojih se ne da primerjati z delom pri naših novejših strojih pa tudi plače so nizke, npr. od 5500 do 7000 forintov. V sindikalni pisarni so nas počastili z izrednim madžarskim češnjem žganjem, razkazovali številna priznanja in nas seznanili s sindikalnim delom v tovarni.

Po kosilu ni bilo počitka. Madžarski gostitelji so nas povabili na ogled njihove velike, če že ne največje vinske kleti, ki v 40 km dolgih tunelih hrani čez milijon hektolitrov najboljših madžarskih vin. Pred upravo kleti nas je sprejel direktor, simpatičen Madžar, zelo razgledan vinski strokovnjak, ki nam je v nekaj stavkih pojasnil delovanje in vrednost takšne kleti. V posebnem kotu nekega tunela »leži« največji sod v Evropi, ki drži več kot 12 tisoč hektolitrov vina. Klet hrani več kot sto vrst vina, večji del so iz območja srednje Madžarske in Balatona. Direktor nas je povabil na vinsko poskušnjo, in sicer dveh vrst vina: pristnega tokajca in balatonskega rizlinga. Iz dveh ogromnih sodov je laborant (v belem plašču) natočil v mične majolike žlahtnega vina, ki smo ga lahko neomejeno pili. Zaradi večernega nastopa pa se je bilo treba »držati navodil«, ki nam jih je dal zborovodja: Čim manj piti! Za slovo smo osebju zapeli Gallusovo: Quam pulchra es amica mea; efekt je bil

enkrat; pesem je odmevala v tunelih, kot bi šepetali skrivnostni »duhovi«. Priznati smo morali, da je ogromna klet sorazmerno čista in dobro prezračena ter da je opremljena s številnimi termometri in vlagometri, pred kletjo pa so stale številne avtomobilske cisterne, s katerimi prevažajo vino do polnilnic. Izvedeli smo, da vina, ki jih pijemo pri kosilu in večerji, prihajajo iz te kleti. Po ogledu kleti nam je še ostalo nekaj več kot uro časa za počivanje. Večino članov zbora je vino »spravilo« v posteljo, le najbolj trdni pivci so ostali na »nogah«. Pred nastopom je bila napovedana kratka vaja in kar težko smo spravili zaspance na praktikable, kajti tokajec je bil za njih le premočen nasprotnik. Sicer pa je vaja uspela in vse je bilo dobro, dvorana je bila polna že pred nastopom, vzdušje pa kljub vročini dobro. Pevci obeh zborov smo bili že v uniformah. Ob 18. uri po njihovem času so prišli na oder domači pevci in nam v lepi slovenščini zapeli venček narodnih po prireditvi zborovodje profesorja Kalmarja. Vsi smo bili prijetno presenečeni, najbolj pa profesor Gregorc. Po pozdravnem nagovoru naših predstavnikov smo pričeli peti; vsaka pesem je bila napovedana v madžarsščini, prav tako tudi njena vsebina, zato je bilo navdušenje poslušalcev še bolj spontano. Vse skladbe so bile lepo sprejete, predvsem madžarska, ki nam je kar »šla« od rok. Na začetku drugega dela programa je profesor Kalmar v imenu prireditelja »Budimpeštanske pomladi '81« izročil našemu zboru visoko pevsko priznanje: zlato plaketo za najboljši inozemski zbor na teh prireditvah, predstavnik mešanega pevskega zbora MOM iz Budimpešte pa se je s krasnim šopkom cvetja zahvalil profesorju Čepinu za uspešno izvajanje prvega dela koncerta. Skladbe Pleničke je prala, Pesem o Titu in Snubaška so doživele v drugem delu koncerta spontan aplavz. Pesem je širila krila in zajela vse kotičke prepolne dvorane; poslušalci pa se nikakor niso hoteli ločiti od sedežev, ko je izzvenela naša zadnja pesem — Pesem o Titu. S prijetnimi občutki smo odhajali s kon-

certa, saj je dosegel svoj namen: osvojili smo poslušalce.

Večerja se nam je zelo prilegla, kajti popoldanski izlet v vinsko klet nam je zelo povečal apetit in le malokdo si je želel zvečer v mesto. Bili smo utrujeni, končno pa smo imeli pred seboj še nastop v soboto zvečer in zjutraj še ogled mesta z nakupovanjem, kar je predstavljalo »najtežjo« nalogo dneva.

V soboto zjutraj sta nas avtobus ter simpatični voznik Blaž že čakala pred internatom. Na hitro smo uredili formalnosti z denarjem, koliko ga kdo še ima in koliko bo kdo še menjal za forinte in že smo se peljali proti središču mesta pred supermarket SKALO (ki je približno tako velik kot ljubljanski supermarket, le da je v tekstilnem oddelku slabše založen).

Pred marketom je tudi velika, pokrita živilska tržnica, zgrajena iz betona v obliki etaž. Betonske mize so bile bogato obložene z raznimi vrtninami in zgodnjim sadjem. Češnje vseh vrst, izredno lepe, so se ponujale kupcem, prav tako vrtno jagode vseh velikosti in rezano cvetje v vseh mogočih barvah. Primerjali smo cene in ugotovili, da je vse mnogo cenejše kot pri nas.

Že pri vstopu na Madžarsko so nam cariniki dali seznam izdelkov, ki se ne smejo izvažati, med njimi so bile tudi salame, usnjena obutev ter druge stvari. Najbolj vneti so seveda tvegali ter kupili tudi prepovedane stvari. Imeli so srečo, saj jih na meji ob vrnitvi niso pregledali. Največ smo kupovali drobne porcelanske in glinaste spominke, saj so bili sorazmerno poceni in zelo kvalitetni. Čas nakupovanja je šel h kraju in treba je bilo misliti na vrnitev, kajti urnik je bilo treba upoštevati. Po kosilu nas je čakal ogled mesta, vožnja z metrojem in nazadnje še nastop v kulturni dvorani tovarne Lampart. Gostitelj nam je pripravil kombiniran ogled mestnih znamenitosti, namreč ogled med vožnjo skozi mesto ter sprehod po ulicah in trgih. Občudovali smo trg zmage, parlament, muzeje in fasade mestnih hiš, ki dajejo mestu poseben pečat. Tri ure je trajal potep po Budimpešti, kamere so brnele, fotoaparati škrljocali, a na koncu smo morali priznati, da smo od tega, kar nam je mesto ponujalo, le malo videli. Vseeno smo bili bogatejši za to, kar smo videli in doživeli! Ljudje v mestu so disciplinirani, niso hrupni in njihov ritem se nam je zdel sproščen, življenjski, kakor je tudi njihova govorica sproščena in temperamentna. Srednjeevropski čas, ki je v veljavi na Madžarskem, nam je sprva delal preglavice, kasneje pa smo se ga navadili. Koncerti so bili po našem času zgodaj, ob 17. uri (po njihovem ob 18. uri), tudi sobotni zadnji nastop je bil ob 18. uri. Nastopila sta tudi dva domača zbora: mešani pevski zbor MOM iz Pešte ter naš gostitelj iz Budafoka. Dvorana je bila lepo okrašena, nad odrom je bil pripet velik transparent s slovenskim napisom: Dobrodošli dragi slovenski gostje. V dvorani so bile pogrnjene mize, na njih so stale vaze s cvetjem in tu so kasneje postregli z večerjo za vse; za naše pojme nenavaden koncert, a pri njih že ustoličena navada. Najprej smo se nastopajoči zbori spravili za mize: na levi so sedeli pevci in pevke iz MOM, na desni naši go-

stitelji — v sredini pa fužinarji. Slavnostni govor je imel direktor tovarne, za njim predsednik sindikata iste tovarne. Oba sta povedala isto misel: Veseli smo vašega obiska, vašega prijateljstva in želimo si še mnogo takih srečanj tukaj in pri vas v vaši lepi Sloveniji.

Tudi Bine Bevc se je prisrčno zahvalil za vse, kar so nam nudili v dneh našega obiska v Budafoku. Dejal je, da so možnosti za nadaljnja srečanja pevskih zborov iz Madžarske in iz občine Ravne na Koroškem. Isto misel je nadaljeval predsednik KUD Prežihov Voranc Ivan Vušnik, ko je dejal, da si delavske kulturne skupine tu in v Jugoslaviji prizadevajo ustvarjati plodno kulturno dejavnost, izmenjavati tovariške izkušnje in hkrati poglobljati socialistično miselnost.

Sledila je izmenjava daril: predstavnik sindikata tovarne Lampart je izročil predsedniku našega zbora veliko emajlirano fotografiko Budafoka, umetniško delo priznanega grafika in obenem izdelek te tovarne. Mi smo se jim oddolžili z veliko barvno fotografijo naših Raven in s plaketi pevskega zbora Fužinar. Predstavnik pevskega zbora MOM (tovarna fine mehanike) je izročil osebni darili zborovodju Čepinu in tajniku Franciju Kamniku, in sicer uro budilko. Zaželel jima je, da bi budilko koristno uporabljala v vsakdanjem življenju, predvsem pa naj bi pomagala k točnemu prihajanju na vaje (gromki aplavz za oba).

Začel se je kulturni del večera; na oder so prišli pevci Lamparta ter zapeli venček slovenskih narodnih in tri madžarske umetne pesmi. Program je bil dober. Za njimi so peli pevci iz MOM, bilo jih je nekoliko manj, zato pa so imeli v svojih vrstah odlične soliste. Njihov program je bil dovršeno izpeljan. Zbor je vodil Arpad, sicer korepetitor pri zboru Lampart.

Kulturni spored je zaključil naš zbor, ki je bil viharo pozdravljen. Pod večšo roko profesorja Čepina smo zapeli sedem pesmi, največ narodnih, ki so pri madžarskem občinstvu doživele že na prvem koncertu topel sprejem. Na koncu smo morali še obvezno zapeti: Od Vardarja do Triglava, pomagali so nam tudi madžarski pevci in pevke. Dvignili smo na noge vse v dvorani in z njimi v kolu prepevali to priljubljeno pesem, ki je tudi v Budimpešti ogrela srca ljudi.

Večerjo so nam brhke pevke stregle pred in po kulturnem sporedu, kar je še stopnjevalo družabnost, sproščenost in zadovoljstvo. Servirali so hladna jedila, močno začinjena in popestrjena z zelenjavo. Vino je bilo dobro kot vedno in bilo ga je k sreči dovolj, da smo poplanknili močno razdražena grla. Prijetno vzdušje je ustvarjala tudi madžarska narodna godba, ki je pred in po kulturnem sporedu igrala za ples.

Plesali smo vsi, staro in mlado, in ni nam bil potreben prevajalec, saj smo se odlično sporazumevali. Večer je hitro minil in polnočna ura je priklicala v nas spoznanje, da naslednje jutro že odpotujemo v domovino. Gostitelj nas je hotel še zadržati na plesu, a žal, nismo mu mogli ustreči, kajti vsi smo bili že pošteno izmučeni. Imeli smo občutek, da smo zadnjo noč v Budimpešti najslabše spali.

Zjutraj smo bili že vsi pravočasno pokonci, še zadnji izdati zajtrk so nam pripravili gostitelji in bili prav veseli, da se je tudi za njih končal naporen teden.

Pri slovesu se nas je zbrala velika družba, ki se nikakor ni mogla raziti. Poljubi, solze in vzklijanja so spremljale naše pevce in predstavnike pri vstopanju v avtobus, zares ganljivo slovo, kot da bi se z njimi poznali že dolga leta. Srečno, Budimpešta in hvala za vse, kar si nam nudila v dneh našega bivanja na Madžarskem.

Franc Košak

S POTOVANJA V SOVJETSKO ZVEZO

Na ravni koordinacijskega odbora sindikata SOZD Slovenskih železnar je od leta 1947 poteka izmenjava med Slovenskimi železnarji in Rdečim oktobrom iz Volgograda. Naša delegacija je bila gost Rdečega oktobra od 26. 5. do 31. 5. 1981. Namen izmenjave je v glavnem pridobivanje izkušenj pri organizaciji sindikata tako pri nas kot v Sovjetski zvezi.

Dan po prihodu v Moskvo smo imeli razgovore na Centralnem komiteju sovjetskih sindikatov črne in barvaste metalurgije. Sprejel nas je sekretar Dimitrijeviški s sodelavci. Razgovor, ki je trajal približno 2 uri, je potekal v tovariškem in sproščenem vzdušju. Precej podrobno nam je orisal delo njihovega sindikata, kakšne so njihove dolžnosti in pravice ter s kakšnimi sredstvi razpolagajo. Iz razgovora je bilo sklepati, da imajo sindikati zelo močno vlogo zlasti po 26. kongresu Komunistične partije. Veliko pozornost posvečajo izpolnjevanju letnih gospodarskih načrtov, ob tem pa skrbijo za dobro počutje delavca, zelo dobro urejene delovne razmere ter za socialno in zdravstveno varnost. Priznali so, da osebni standard še ni na taki višini, kot bi želeli, vendar se trudijo, da bi ga v doglednem času dvignili na primerno raven. Kljub težavam, ki jih imajo zaradi pomanjkanja delovne sile, stanovanj in izdelkov za široko porabo pa z optimizmom načrtujejo prihodnost.

Po razgovoru so nas peljali na krajši ogled Moskve in Leninovega mavzoleja. Še isti dan popoldne smo z avionom odpotovali v Volgograd. Tu so nas pričakali predstavniki Rdečega oktobra in oblastnega komiteja sindikatov.

Naslednji dan sta nas najprej sprejela generalni direktor zavoda Rdeči oktober in njegov pomočnik, ki je istočasno tudi sekretar KP v njihovem zavodu. Seznanjeni smo bili z razvojem tega zavoda, tako pred II. svetovno vojno, kot z gradnjo po vojni in sedanjimi kapacitetami. Zavod zaposluje 17.500 delavcev, ki letno proizvedejo okoli 2,5 milijona ton jekla. V glavnem izdelujejo kovano in paličasto jeklo, za široko porabo pa izdelujejo jedilni pribor in gospodinjstvo posodo. Največje peči so: dve dvestotonski in ena stotonska elektro peč. Kontrole so vodene avtomatsko. Imajo še Siemens-Martinove peči, ki pa jih mislijo

Pot domov je bila prijetna, peljala nas je zopet ob Blatnem jezeru z lepimi naselji in novimi hišami in bloki, ki se v ničemer ne razlikujejo od naših. Na meji so nas hitro odpravili, tako da smo bili zvečer že na Ravnah, kjer nas je pozdravil dež, kar pa ni pokvarilo našega veselega razpoloženja.

Hvala predstavnikom društev in ustanov, ki so potovali z nami in vsem, ki so pomagali našemu pevskemu zboru, da je lahko gostoval na Madžarskem.

v naslednji petletki zamenjati z elektro pečmi. Za vsako peč imajo izdelan letni načrt, ki ga vsakodnevno spremljajo na posebnih grafikonih, izobešenih na najvidnejših mestih. Uvedeno imajo socialistično tekmovalstvo, po katerem so tudi delno stimulirani. Veliko skrb posvečajo delovni disciplini in varnemu delu.

Po razgovorih in ogledu jeklarne smo si ogledali muzej revolucije ter v popoldanskem času Dom mladih tehnikov, ki je pod okriljem zavoda Rdeči oktober. V tem domu se v prostem času izpopolnjujejo učenci — bodoči strokovnjaki. Zanimivost tega doma je, da se učenci pod dobrim strokovnim vodstvom opredelijo za različne dejavnosti — od modelarstva, raketarstva, krojenja, šivanja, slikanja in ostalih aktivnosti, ki so v življenju neobhodno potrebne.

Po ogledu doma pa smo imeli v dvorcu kulture razgovore s političnim vodstvom zavoda Rdeči oktober. Po obojestranski predstavitvi in organiziranosti sindikata se je razvila živahna razprava. Gostitelje je zelo zanimal naš samoupravni socializem, kakšno vlogo ima sindikat pri planiranju, kako se samoupravno dogovarjamo, kako skrbimo za socialno varnost delavcev, kakšen vpliv imajo delavci na delitev dohodka in kako imamo urejeno nagrajevanje. Spraševali so še o delovnih prekrških, rekreaciji, dopustih in ostalih dejavnostih, ki so neposredno povezane s sindikalnim delom. Po izčrpnih izmenjavah mnenj in izkušenj smo ugotovili, da imamo na posameznih področjih enake naloge in stališča, le da imajo v Sovjetski zvezi sindikati močno vlogo pri odločanju o posameznih vprašanjih, pri nas pa o vseh vprašanjih dokončno odločajo delavski sveti.

Zadnji dan bivanja v Volgogradu smo si ogledali kulturno-zgodovinske znamenitosti tega mesta. Ker je bilo časa bolj malo, smo si ogledali samo najznamenitejše spomenike, med njimi Mamajev kurgan, kjer stoji veličasten spomenik, imenovan Mati domovina. Ob tem spomeniku stoji tudi kostnica, kjer smo se poklonili in položili cvetje padlim za Stalingrad. S tem smo končali obisk v Volgogradu. Popoldne smo se vrnili v Moskvo.

Taka srečanja so zelo koristna, tako zaradi izmenjave mnenj in izkušenj kot za prijateljsko sodelovanje med narodi.



Delegacija SOZD Slovenske železarnice pred spomenikom Mati domovina na Mamajevem Kurganu v Volgogradu. Od leve proti desni: Janez Tekavec, TOVIL, Frane Košak, železarna Ravne in Mirko Gozdnikar, železarna Štore

Jože Jurač

SPOMINI, STARI POL STOLETJA IN VEČ

V knjižnici

Lovro Abraham, čevljar, pismonoša, in kakor piše na nagrobniku pri Fari, kulturni delavec, si je v knjižnici Prosvetnega društva sposodil knjigo Danila Fajgla Pol litra Vipavca. Ko jo je vrnil knjižničarju, je dejal, da ni vredna pol litra Vipavca...

Ko smo že pri knjižnici, naj dodam še svojo »sramoto«. Pobič, kakršni smo pač bili, sem prišel v knjižnico, kjer me je knjižničar vprašal, katero knjigo bi rad. Presneto, nisem kaj prida vedel o pisateljih in naslovih knjig, pa sem čez čas kar bleknil: »Tako knjigo mi dajte, da bo šla v žep.«

Tri o Andreju z Dobrij

1. Bilo je v Mariboru in Andrej je vstopil v prvi razred, sprevednik pa ga je na to opozoril, saj je bilo očitno, da spada v tretji razred. »Vi, tam je prvi razred!« Andrej pa: »Saj znam brati!« V vagonu je sprevednik salutiral in rekel: »Kakšna zvezda!«

2. Andrej in drugi Kotniki so hodili iz Guštanja in Dobrij na igralske vaje na Faro, kjer so potem tudi nastopali. Večkrat je režiral njegov brat Šimon, ko pa je bil prestavljen, je ob slovesu igralski

skupini rekel: »Če boste potrebovali v igrah kakšnega terca, kar Andreja pokličite!«

3. Spet Andrej in železnica! Pripeljal se je v Traber in tako je pač takrat bilo, da je bilo treba dati železničarju pri vratih vozovnico. Na to je opozoril tudi Andreja, ki pa je dejal: »Zakaj pa? Saj jih imate vi več kot jaz...«

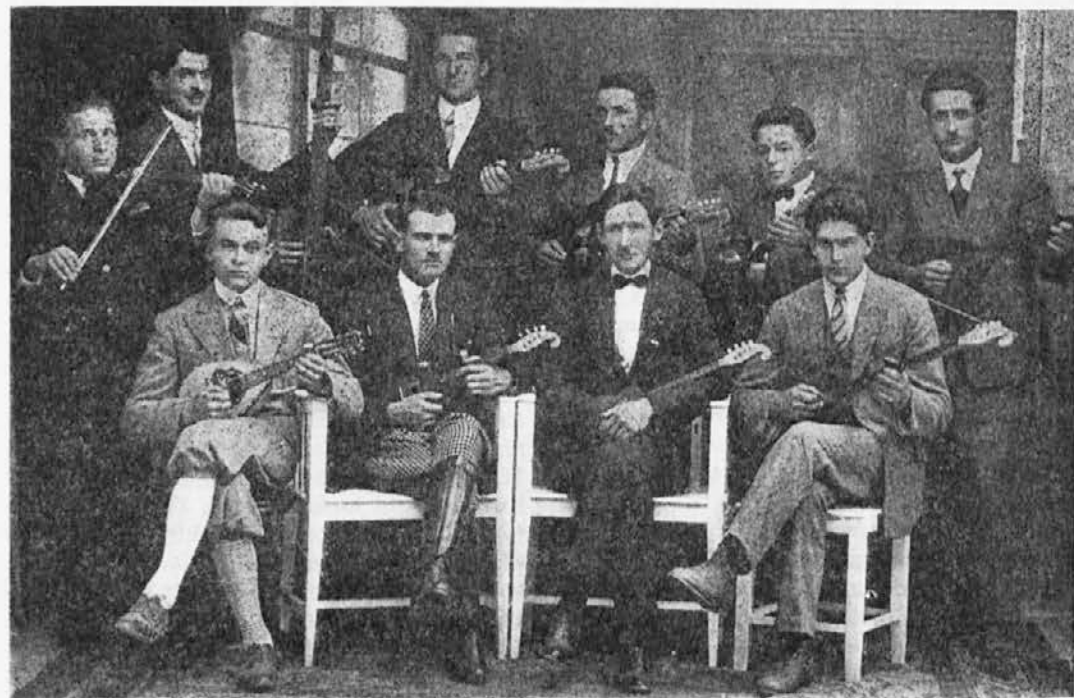
Šli smo k Ravnjaku in bili tam židane volje. K temu je pripomogel tudi mošt in lep dan, zatem pa večer. Jozef in Ančka na poti nazaj zaostajata in ko je skupina že bila blizu doma v dolini, se je Ančka sramežljivo približala Petru in ga vprašala: »Ti, ali dobim od poljuba otroka?«

Tone Blažej je bil vajenec v Mohorjevi tiskarni, stanoval pa je pri Mikelnu na Fari. Neko jutro je kar spal. Oče Mikeln ga je zbudil in priganjal na delo. Tone pa je ležal naprej in dejal: »Se mi zdi, da me bo hotela glava boleti.«

Kari in Pepi sta kot ministranta šla na žegnanje na Plat, torej k svetemu Lenartu. Tam ne bo le pranganje in ministriranje, marveč tudi za ministrante dobra južina pri cerkvenem ključarju. Oba poba na to še nista mislila, saj sta šele odšla s Šelarjevega, ko babica pokliče Karija z ganka: »Kari!« Ta se obrne, babica pa: »Fejst se najej!«

Ker je že obstajalo prosvetno društvo, se je bilo treba tudi izobraževati. Takrat je bilo celo tako, da so se šli neke vrste politične ekonomije. Iz brošuric je bilo mogoče zvedeti to in ono, potem pa so prišli spraševati bolj učeni iz Maribora. Na vrsto je prišel Miha, ki je delal na Lahovnikovi žagi. Tisti iz Maribora ga vpraša: »Miha, kdo je kapitalist?« Miha ni nič odgovoril, izpraševatelj pa vztraja in pomaga: »No, Miha. Kdo je kapitalist, ti ali Lahovniki?« Miha takoj odgovori: »Jaz!«

Kako so Orli in Orlički ter Sokoli prišli na Prevalje, in kako so pridobili čvrste



Prevaljski tamburaši okrog 1930. leta

Prevaljčane in tudi Prevaljčanke za to, da so oblekli rdeče srajce, suknje in kratka krilca, bo morda kdo drug napisal. Jaz vem le to, da je mati vprašala neko staro žensko: »Wos ist dos orlič?« Babička razmišlja in pomembno reče: »Dos ist a raupfogel!«

Dve »orlovski«

1. S Prevalj so organizirali izlet k Svetemu Križu pri Traberku. Kordežev Pepi je takole zapisal v zapisnik: »... odpeljemo se ob šestih, izstopimo v Dravogradu, od tam korakamo do Mačičevega križa, od tam pa gremo kakor drugi ljudje...«

2. Orli so morali biti pobožni in imeli so svoje praznike. Kaplan jih nekoč opozori: »Ali veste za bližnji praznik? Obleči boste morali kroj.« Peter pa: »Za vsak drek pa tudi ne bomo oblekli kroj!«

Popov terc je nekoga oplazil s palico in moral je v keho. Ko se je spet pojavil na Fari, smo ga tracali: »Si bil v kehi, kaj?« On pa še kolikor mogoče jasno: »Ja, pa palica túj!«

Na Lešah so igralci Vzajemnosti igrali menda Dolino solz. Zadeva se konča tako, da sta zaljubljenca mrtva. Padeta in zatem zavesa. Občinstvo ploska, tisti pri zavesi pa je že kdaj bil v mariborskem gledališču, kjer je videl, da se zavesa spet dvigne. To je storil, oba »mrliča« pa sta že stala in ko zagledata občinstvo, sta se pri priči spet vrgla na tla...

Na Prevaljah je bilo z Miklovo Zalo tako, da so se smejali govorici pismonoše, ki je bil doma z Vrhniko. Ko se vrne s Turškega in sliši zvonjenje, vpraša: »Ali je kdo umrl, ker zgonovi tako lepo zgone...«

Učitelj Ožbe je na Strojni vprašal otroke, če znajo kakšno domačo pesem. Oglasi se dečva in pove: »Didl, dudl, daj, to je en lušen kraj, vsaka baba ziblje, jaz pa nimam kaj...«

Terezija Jaser

U zrelih letih

V zrelih letih človek spozna,
da je užitek, če kaj zna,
saj hitro mine to življenje,
če kaj zapišem, mi je v uteho in veselje.

Zakaj pustiti, da šlo bi v pozabo,
kar v glavi in srcu se je nabralo,
zato zapišem na papir,
ker rado se zgodi, da iz glave ti zbeži.

Jože Štajner

SPOMINI IZ ROSNE MLADOSTI

Bilo mi je šest let. Stanovali smo z babico Genovefo Štajner. Mlajšemu bratu Andreju je bilo tri leta. Mnogokrat sem ga moral za roko voditi okoli, največkrat pa so ga babica vzeli s seboj na dnino, obeh niso smeli, ker takih dninaric nihče ni maral. Jaz sem se tedaj po ves dan potikal po grmovju in gozdu. Jedel sem črnice ali jagode, po katerih sem bil še bolj lačen. Navadno sem šel v Hotuljščico loviti ribe in rakce. Kar sem ujel, sem kar sproti pojedel. Najbolj zanimivi so bili rakci: vsak je tako živo zatrepetal v ustih, da sem ga utegnil komaj dvakrat pregrizniti, preden sem ga požrl. Tako sem večino dneva prebil v potoku, po katerem je takrat žuborela še čista voda.

Zvečer, ko babice še ni bilo domov, sem se pritisnil v obcestni jarek in čakal mamo, ki je delala na Rimskem vrelcu. Ponavadi sem že spal, ko me je mama našla. Z roba spodrecanega krila mi je dajala suhe skorjice kruha. Kako je bil dober ta kruh! Hrustal sem suhe skorjice s svojimi mlečnimi zobki in krvavimi dlesnimi. Mama se je obrnila v stran in po licih so ji pritekale solze. Videl sem, da joče, zakaj, pa takrat nisem vedel. Danes vem, kaj je morala takrat mati čutiti, in ko to pišem, sem solzen jaz.

Neki dan je ostala babica doma. Vodil sem Andreja okrog in zvečer sva oba čakala mater. A mame ni bilo in še dolgo potem ne. Ponoči naju je babica našla in spravila v bajto. Naslednji dan so tuji

možje prinesli neko čudno posteljo in jo namestili na podstrešje, kamor bi morala hoditi spat učiteljica, »lerfrajla« so ji rekli.

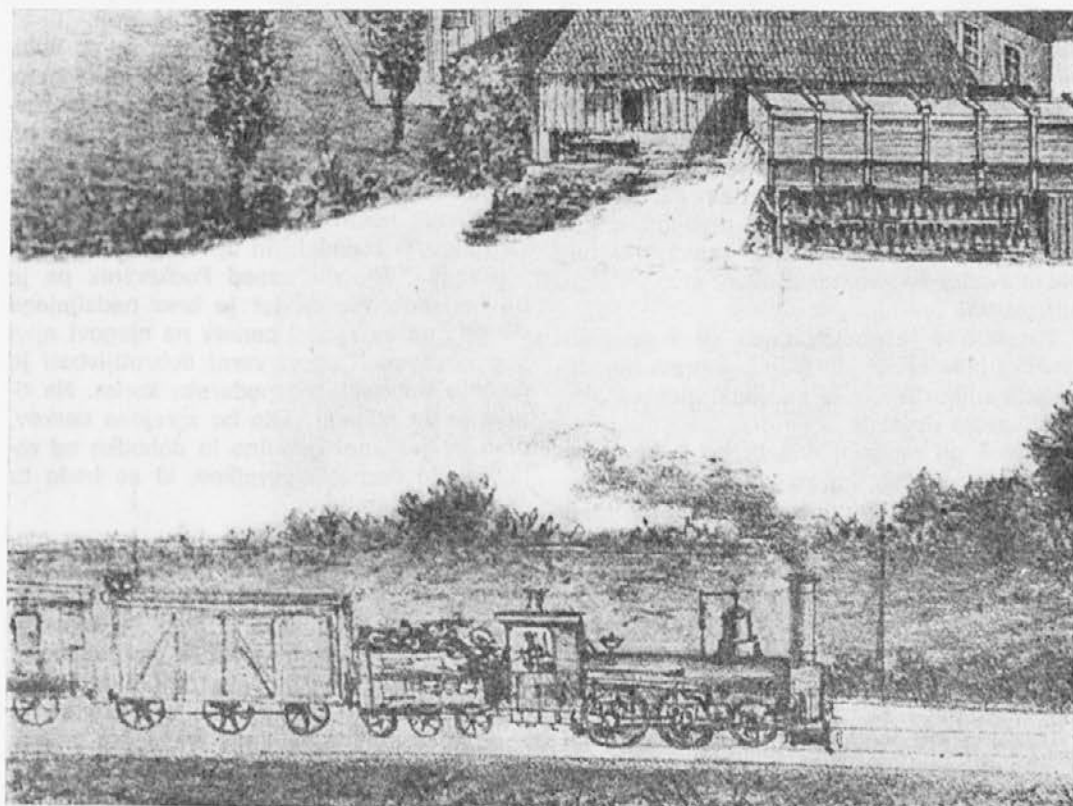
Z Andrejem sva šla ob potoku do Rimskega vrelca. Tam sva videla polno čudnih ljudi, vsi so bili enako oblečeni. Bili so avstrijski vojaki. Zbežala sva domov in povedal sem babici, kaj sem videl.

Moral sem z »lerfrajlo« nazaj na Rimski vrelce — od tam sem ji potem moral vsak dan nositi kosilo. Prijazen, debel možak v belem predpasniku me je takoj posadil na čudno opažen voz z oglatimi lonci, iz katerih je lepo dišalo. Vojak v belem mi je postregel z juho in mesom. Kako je bilo dobro!

Učiteljica pa je šla z nekim lepim vojakom, ki je zelo visoko držal glavo. Na črnem ovratniku je imel na vsaki strani po tri zvezdice; klicali so ga za oberlajtnant. Vsi so govorili nemško. V posode so mi nadevali še jesti, da sem nesel domov babici in bratu.

Nekaj dni je bilo kar lepo, največ časa sem preživel med vojaki. Najbolj sem si zapomnil kuharja, ki je bil vedno nasmejan. Kadar sem prišel k njemu, me je posadil na tisti čudežni voz in mi dal jesti. Tako sem pozabil na mamo in na tiste skorjice.

Neki dan proti večeru je strašno pokalo. Mi trije smo se stiskali v kleti, ven si nisimo upali. Naslednji dan se je streljanje oddaljilo proti Šrotneku, nakar je utihnilo. Ni pa utihnil glad, ki je bil vse hujši.



Vlak v Guštanju; v ozadju del tovarne. Železnica je bila zgrajena leta 1863

Izmuznil sem se iz kleti in že sem drobil proti Kiseli vodi. Moral sem se najesti in dobiti kosilo za učiteljico, ki itak ni nikoli pri nas južinala, niti spala. Njeno vzmetno posteljo pa sva z bratom uporabila za najine najlepše igre: po njej je bilo tako lepo skakati.

Na Rinskem vrelcu so bili zdaj drugačni vojaki, govorili so slovensko. Razumel sem jih, saj sem tedaj za silo brbljal oba deželna jezika. Tistega voza ni bilo več tam, pač pa malo drugačen, tudi kuhar je bil drugi in me je pisano gledal. Hotel sem se sam povzpeti na voz, on pa me je zgrabil in bi me gotovo manj nežno posadil kam drugam, a vtem je pristopil neki lep vojak in kuhar je mirno obstal. Gledal sem enega in drugega in nisem mogel razumeti, zakaj ne dobim jesti, ko mi pa v nos tako lepo žgečka, želodec pa mi že lomijo krči od lakote.

Lepi vojak je pristopil k meni, me posadil na zaboj in me začel spraševati, kje sem doma, kje je mati, koga imam še doma, kako se pišem in kako babica, tudi to me je vprašal, kje je ata, kar sem takrat prvič slišal. Iz mojih odgovorov si je verjetno ustvaril podobo o naši družini. Ukazal je kuharju, naj mi da jesti vsakič, ko bom prišel.

Naslednji dan je bil pri loncih zopet kuhar, ki me je hotel spoditi, prišel pa je kuhar, ki sem ga spoznal prejšnji dan, in mu to preprečil. Prerekala sta se, nato pa je moj znanec povedal, da je tako zapovedal poročnik Malgaj. Takoj sem dobil jesti in tudi zločljive posodice so mi napolnili,

nato me je kuhar napotil domov. Vso pot sem ponavljal ime »poročnik Malgaj« in še ponoči v sanjah sem ga menda izgovarjal.

Ko sem naslednji dan spet prišel na Rinski vrelce, je bilo tam vse prazno, ni bilo vojakov in tudi tistega zanimivega voza in kuharja ne! Še smo slišali grmenje topov in streljanje, a vojna je šla h kraju in tudi boji za Koroško so se nehali. Pozneje sem hodil v hotuljsko šolo. Nadučitelj Sokol je bil vnet Slovenec. Nekoč nas je peljal na izlet v Guštanj in na Dobrije, kjer je bilo odkritje spomenika Franju Malgaju, borcu za severno mejo. Takrat je stal spomenik vrh Blatnikovega klanca, ob cesti. Po 2. svetovni vojni so ga prestavili k novi cesti. Spomenik je isti, samo da ne stoji več na širokem platu, obloženem s štirimi težkimi topovskimi projektili, povezanimi s težko verigo. Na pročelju spomenika so stih predružen, čeprav imajo isti smisel; prej je pisalo: Malgaj ne spi, sedaj pa piše: O jaz ne spim, le čakam čas in čakam vas, da gremo skupaj čez Šentvid med brate naše Zilo pit.

Saj, dočakali smo. Šli smo čez Šentvid, ampak med brate — kri prelit. A pravico so nam delili — močnejši!

Pripomba:

Takrat je bil lastnik Rinskega vrelca neki Ban, ki pa je zaradi fronte vse premičnine, tudi živino, odpeljal v Krško, kjer je imel tudi veliko posestvo. Strečno osebo je vzel s seboj.



Gozdna brv

Prišle so slabe letine, ko so v Javorju polja slabo rodila. V tej stiski za življenjski obstoj so se zaobljubili, da bodo vsako leto na cerkveni praznik »vnebohoda« (križevo) obdarovali berače pri Joštu, pa naj jih pride, kolikor hoče, samo da bi jim polja bolj obrodila, da bi imeli kruha.

Zaobljube so se držali Javorci do druge svetovne vojne, ko so še hodili berači od hiše do hiše.

Temu obdarovanju beračev na cerkveni praznik »križevo« so pravili »javorske kuglce«.

Vsako leto na omenjeni praznik je prišlo iz bližnjih in daljnih krajev nešteto beračev z malhami, vrečami in culami.

Mnogokrat se je zgodilo, da so se med resnične berače pomešali skopuški in lakomni kmetje iz oddaljenih krajev. Maskirali so se kot berači z leseno nogo ali brez roke. To pa zato, ker so bili pohabljeni reveži izdatno obdarovani.

Teden pred tem praznikom so dovažali in prinašali vsi javorski kmetje k Dervodelu in Podkeržniku razna živila: moko, prekajeno meso, goveje ali ovčje, klobase, črni in beli kruh in še druge dobrote.

Pri imenovanih kmetijah so določene ženske že dva dni pred praznikom kuhale meso in pekle kruh in pogače. Ta darila v kruhu in mesu so bila nekdanj zelo bogata. Že od nekdanj so kmetje tekmovali med sabo, kdo bo dal več za to obdarovanje beračev. Med jedila, ki so se delila na ta beraški praznik, so neizogibno spadale omenjene »javorske kuglce«. Bila je močnata svinjska juha, v njej kuhani na roko narejeni »ribanci« ali »kuglce«.

Po drugih krajih so jim pravili »farfelči«. V starih časih so bili menda steber »kranjske dežele«.

Zjutraj na praznik so se berači, ki so noč prespali po vseh javorskih kmetijah, začeli zbirati na Dervodelovem in Podkeržnikovem dvorišču. Okoli osme ure zjutraj so prinesle kmečke gospodinje kotle s svinjsko »župo«.

Ivan Modrej

JAVORSKE KUGLCE

Dolgo je že od takrat, ko so po naši deželi hodili berači. Različni ljudje so bili med njimi. Nekateri so bili prav simpatični. Skromni so bili in zadovoljni z vsakim darom. Hvaležnost so znali prav pristrčno in neposredno pokazati.

Drugi so imeli več kot dva obraza. Zlasti ob večjih božjih poteh so se zbirali. Žebrali so vse mogoče molitve, če pa niso dobili, kar so želeli, je včasih priletela ostudna kletvica. In zvečer so se včasih pijani stopili v bližnji gostilni.

Posebno v jesenskih dneh so obiskovali kmečke hiše reveži, ki niso bili pravi berači, le delo njihovih rok ni zadoščalo, da bi preživeli svojo družino.

V dneh po zahvalni nedelji, to je prvo nedeljo v novembru, ko so kmetje že spravili na varno poljske pridelke, so boječe potrkali na vrata in si na tak način oskrbeli vsaj skromno ozimnico.

Oče je večkrat pripovedoval o nekdanjih beračih, o tem, koliko je bilo nekoč teh stromakov v naših krajih, in o njihovem zbiranju spomlad pri cerkvi sv. Jošta v Spodnjem Javorju.

Legenda pripoveduje: V davnih časih, ko si je krščanstvo že utrlo pot do najbolj oddaljenih hribovskih krajev, so se zbrali tudi kmetje v Javorju, da bi se pogovorili, kje bi

zgradili še eno cerkev. Že v tedanjem času niso marali zaostajati za drugimi kraji.

Po nekaj brezuspešnih sestankih so določili kraj na sedlu med Javorjem in Jazbino, tam je še danes kolovozna pot. Ta gozdni predel pa je spadal k Dervodelovemu posestvu. Ker pa je bil takratni kmet Dervodel bolj skopuške narave, se je zbal, da bi mu romarji, ki bodo hodili k tej cerkvi, pohodili travo na njegovih travnikih in njivah, pa ni dovolil »lokacije«. Njegov sosed Podkeržnik pa je bil bolj dobrodušen ter je brez nadaljnega dovolila, da se zgradi cerkev na njegovi njivi pod gozdom. Njegovi verni dobrotljivosti je najbrže botrovala gospodarska korist. Na tistem je že računal: »Ko bo zgrajena cerkev, bom pa jaz imel gostilno in dohodek od romarjev in domačih vernikov, ki se bodo tu pri cerkvi zbirali.«

Bil je pač bolj dalekoviden, kot pa njegov trmasti sosed. Izgovoril si je, da bi zavetnik te nove božje hiše gledal z velikega oltarja na njegove njive in hišo. Po tedanjih stavbenih cerkvenih pravilih pa je moral biti veliki oltar na vzhodni strani. Zaradi tega niso upoštevali kmetove želje. Tako se je zgodilo, da gleda zavetnik sv. Jošta z velikega oltarja na večji del Dervodelovega posestva, čeprav je nasprotoval gradnji na svojem zemljišču.

Berači so posedli ob cesti in vsak je držal v roki skodelo. Z zajemalkami so delile to mesno juho s »kuglcami« (farfelči) in med delitvijo tem beračem naročale, naj molijo, da bi polja bogato obrodila, da bi bila živina zdrava in da bi bila doma sreča in zdravje. Kdor je hotel, je še ponovno dobil juhe. Po tej delitvi je bila prošnja procesije v cerkev za vse romarje, ki so na ta dan prišli k Joštu.

Procesije in maše se berači niso udeleževali, ampak so nestrpnost pričakovali drugega obdarovanja, ki je bilo po končanem cerkvenem opravilu. Sledilo je obdarovanje kruha. V velikih pletenih košarah so prinesli belega in črnega rženega kruha, dobil ga je vsak, kolikor je hotel. Nato so delili svinjsko ter ovčje meso, ki je bilo seveda prekajeno, vsak ga je dobil kos in eno klobaso. Med kmeti, ki so tudi delili, je bilo tudi nekaj bogatih, ki jim niso manjkali srebrni goldinarji, dvajsetice in »zeksarji«. Na ta dan so radi segali v denarne »mačke« (denarne mošnje, narejene iz mačjega usnja) in dajali tem beračem vbogajme. Bogati kmet Lukež je navadno rekel: »Alsten, danes bomo pa nafuturali te berače, da nas Javorcev ne bodo kmalu pozabili.«

V mladih letih mojega očeta, ki je bil tam doma in je tudi pomagal pri delitvi kruha, se je na ta dan zbralo od 60 do 100 beračev. Prišli so s Koroškega, Štajerskega in Kranjskega, tako daleč so slovele »Javorske kuglce«. Dogajalo se je večkrat, da so največ dobili berači, ki so se za ta dan napravili kruljave in pohabljenе. Ti »berači« so navadno prišli iz oddaljenih krajev. Bili so najbolj predrzni. Znali so tudi menjavati svoj prostor, zaradi velikega števila beračev je bilo to tudi mogoče. Po končanem obdarovanju pa so se ti berači spet podali na vse strani, k svojim, ki so doma čakali na kruh.

Domačini Javorci in Črnjani, ki so na ta praznik radi prihajali k Joštu, da so iz radovednosti opazovali, kako so Javorci obdarovali berače, so se radi oglašali pri Podkeržniku. V tisti hiši je »bog roko ven molil« in jo še dandanes.

Reden obiskovalec teh obdarovanj je bil tudi občasni berač »Gomozek«. Pisal se je Toni Časl, stanoval je na Pristavi, v bajti kmeta Cvelbarja. Delal je brezove metle in jih nosil na prodaj trgovcem in gostilničarjem v Črni. Ob večjih praznikih, veliki noči, božiču in za pusta je vedno prišel tudi v Javorje. Ko je prišel k javorskim kmetijam, je navadno rekel gospodinji: »Ti, si čuva, a bi dala mavo špeha pa kruha.« Ker je bil bolj domač berač in znan, so ga povsod obdarili. Po prvi svetovni vojni, ko je bil socialistični župan v Črni Franc Dolinar, mu je tedanji občinski odbor dodelil podporo v obliki nakaznice, na katero je za določen znesek dobil pri trgovcu živila za skromno prehrano, da mu je bilo v visoki starosti prihranjeno hoditi od hiše do hiše.

Še enega teh nekdanjih beračev naj omenim, v Javorju je bil znan pod vzdevkom »Krmuh«. Bil je menda nekdanji vojaški begunec, dezertar. Kot begunec je služil v solčavskih hribih pri kmetih za hlapca in na Kranjskem za pastirja na planinah. Bilo je na praznik »javorskih kuglc« okoli leta 1895. Med berači so bili tudi taki, ki niso trpeli krajcerja v žepu, ampak so rajši denar pretopili v pijačo. Na ta praznik je bila gostilna pri Podkeržniku polna javorskih kmetov in ostalih romarjev, ki so na ta dan v velikem številu

obiskali cerkev in gostilno. Berači, ki so bili žejni, niso marali kar na istem mestu, kjer so bili obdarovani, zapiti darovani denar. V starih časih je bila neke vrste gostilna v dolini pri »Fiksarju«. Točili so menda le mošt in žganje. In v tej gostilni se nekateri teh beračev niso mogli ločiti od zapeljive kapljice, ter so denar, ki so ga priberali, zopet oddali za pijačo in odšli praznih žepov. Drugi pa so se z obilnimi darovi obložili podvzivali proti domačim krajem in na svoje domove.

Med temi žejnimi berači pri »Fiksarju« je bil tudi Krmuh. V oguljeni suknji iz domače raševine ter z debelo gorjačo ob strani je sedel na klopi v zakajeni »črni kuhinji« — dimnici — in srkal žganje. Proti večeru, ko se je delal že mrak, je prikreval berač z leseno nogo pod ukrivljenim kolonom. Ko se je malo razgledal že v napol temnem prostoru, je pristopil h Krmuhu in mu šepnil na ušesa: »Ti, danes si pa veliko denarja nabral, zdaj mi boš pa lahko plačal tisti dve ovci, ki si mi ju lani zapravil.«

Berač Krmuh pa je bil že malo okajen od »kačjih slin«, silno je vzrotil in pograbil »šantača« ter ga vrgel po tleh s tako silo, da je temu v hipu odletela pritrjena, lepo izdelana lesena noga, ter se mu je prej ukrivljena noga v hipu zravnila.

Videč, kako se mu je prevara ponesrečila, je pustil leseno nogo in hitro pobegnil iz hiše v noč. Užaljeni Krmuh pa je kričal na pragu hiše za njim: »Prekleti skopuh kranjski, doma imaš lepo avžengo, polne hleve rejene živine, pa hodiš sem v Javorje petlati.«

Ko sta se smeh in odobravanje po tej nenajavljeni predstavi nekoliko poglela, je ta berač domačim mirno pripovedoval: »Lansko

leto čez poletje sem pasel njegove ovce, ta hudič skopuški pa mi ni dal niti krajcarja za to delo, pa še hrana je bila zanič. Zato sem jeseni prodal eno ovco in si s tem denarjem sam plačal zaslužek, ki pa je bil itak bolj majhen. Tukaj me je pa na uho pofodral za dve ovci, tista, ki sem jo sam prodal, je bila namreč breja. Danes sem ga pa razkrinkal, da me ne bo več fodral za denar.«

Omenjeno naj bo tudi, da je pred več kot stoletjem Javorje slovelo po bogatiji in po razviti ovčjereji in po tem, da se je tam pojedlo največ ovčjega mesa.

Kako mogočen je bil v starih časih ta sloves, nam spričuje župnik Jaka Papler, ki je tedaj pasel duše v Javorju, ter je bil primoran, da je faranom opisoval dobrote in lepote nebeškega kraljestva v cerkvi raz prižnico na tale način: »Dragi farani, vi imate ovčje meso in kislo zelje za najboljšo stvar na svetu. Povem vam, preljubi, da vse to še rit ni proti dobrotam nebeškega kraljestva.«

Kako se je od Javorcev poslavljalo v cerkvi, pa je bilo že pred leti objavljeno v Koroškem fužinarju.

Danes je pri nas socialno vprašanje rešeno na zadovoljiv način. Kdor hoče delati, se s svojim delom lahko preživi. Za obnemogle pa skuša poskrbeti družba v domovih starostnikov.

Vendar še dandanes, če prideš na »križev« v Črno, lahko slišiš, kako se črnjanski purgarji v šali sprašujejo med seboj: »Ti, Rudi, Joz, Naci, ali bomo šli danes k Joštu na kuglce.«

Na te nekdanje »javorske kuglce«, ki so nekoč v starih in trdih časih slovele daleč naokoli, je ostal le še spomin pri starejših ljudeh v Črni in Javorju.



»Tičnica«

Ajnžik

ŠE ENKRAT: LUKANEC

Dolgo je že od tega, kar mi je neki pripovedni spis popravil rajni Blaž Mavrel. Za ta korak sem mu bil zelo hvaležen. Šlo je namreč za nepomemben podatek, ki ni v bistvu na stvari prav nič spremenil; popravek sam pa je bil potrdilo, da stvar ni bila izmišljena, temveč resničen dogodek, katerega očividec je bil Mavrel sam.

Ko sem pred dvema letoma objavil kratek opis sodobnega rokovnjača Lukanca, me je neka moja sošolka hudo napadla. Trdila je, da je kot otrok tega moža le predbro poznala, kajti v tistih letih so starši otroke radi strašili s tem čudaškim možem, ki se je klatil od kmeta do kmeta in se nepričakovano pojavljal tam, kjer so se ga najmanj nadejali. Njen glavni ugovor je bil v tem, da Lukanec ni nikoli hodil v bogoslovje in da sem s tem hudo žalil duhovščino. Bom preveril in popravil, sem ji obljubil.

Dve leti sta morali preteči, da je prišla na vrsto ta neprijetna zadeva. Da bi mogel

stvar temeljito preveriti, sem se podal v Bistro, kraj, kjer se je Lukanec največ drževal.

Tisto julijsko nedeljo sem v družinskem izletu opravil dva obiska: pri čebelah v Koprivni in pri žlahti pri Osojniku.

Da sem odkrit: pri svojem poklicu sem zunaj vsak dan, zato me ob nedeljah nikakor ne vleče v naravo in me izleti ne navdušujejo. Toda ko sem to nedeljo prišel na Osojnikovo domačijo, ki leži visoko v gorski kotlini, obdani z Rožanijo, Belo pečjo, Trzinom in Tolstim vrhom, sem se počutil izredno prijetno. Pristno kmečko in mogočno cimpovje Osojnikove domačije, neponarejena prijaznost domačih in srečanje po dolgih letih, vse to je naredilo name dober vtis; vedel in čutil sem, da smo dobrodošli.

Osojnikova stric in teta se bližata osemdesetim. Zato sta Lukanca prav dobro poznala in mi vse, kar sem pisal o njem, tudi potrdila. Predvsem me je zanimala resnica o njegovem nameravanem duhovniškem

poklicu. Tudi to sta potrdila. Kadar je bil pijan, ga je prijel; pridigal je tekoče in bral mašo v latinščini. »Ko smo nekoč požigali novne, smo noč prespali v Špisovi bajti. Med nami je bil tudi Lukanec in njegovo pridiganje smo morali poslušati pozno v noč,« ve povedati Osojnikov stric in niti malo ne dvomim o resničnosti teh besed.

Tisto nedeljsko popoldne je bilo pri Osojniku več ljudi. Zanimivo je, da so vsi vedeli povedati to, da so se kot otroci Lukanca zelo bali in da je veljal kot veliko strašilo za otroke. Umrl je pri nekem kmetu v Lučah.

Moja »prizadeta« sošolka se bo pač morala sprijazniti s tem, da je bil Lukanec sfaliran bogoslovec, kar pa ni niti najmanj čudno in ta podatek nikakor ne žali duhovščine. Pri vsakem poklicu je namreč določen osip, tako tudi pri duhovniškem. Nesojeni duhovniki se po navadi znajdejo v vzgojnih in prosvetnih poklicih; seveda se zgodi, da kateri tudi propade. Med temi redkimi je bil tudi Andrej Lukanec.

Zgrešen poklic, nesrečna ljubezen, preživete vojne grozote, neupravičen strah in nezaupanje ljudi, so tega osamljenega čudaka povsem iztirili in ga privedli na ta čudaška pota. Kako lepo je svojčas opisal Jurčič pravo ozadje življenjske tragedije namišljenega desetega brata! Pečat deseti brat mu je dalo ljudstvo samo, on pa je to zavestno sprejel.

Podobno se je zgodilo z Lukancem. »Ni sem hudoben, nobenemu ne bom storil hudega,« je rekel večkrat, ko so se mu pri prihodih v hišo poskrili otroci in tudi ženske. Kaj se je takrat dogajalo v duši tega zavoženega človeka, ne bomo nikoli zvedeli.

Pravijo, da je bil hitrih nog; pojavil se je nepričakovano zdaj tu, spet tam, njegovo jukanje je bilo čuti s tega, kmalu nato že z drugega vrha. Strah pred njim je to nenadno pojavo še večal.

Dobro se spominjam povesti »Pesem polja«, prvenca danes priznane pisateljice Mice Konič. Izhajal je pred vojno kot nadaljevanka v mesečniku »Naša moč«, glasilu Vzajemne zavarovalnice. Orožniški narednik je svojemu tekmecu v ljubezni podtaknil umor, ki ga je zagrešil sam. Zategadelj je bil le-ta prvotno obsojen na smrt, pozneje pa pomiloščen na dosmrtno ječo. V uredništvo je takrat prispelo nepodpisano pismo, v katerem se je pisec zgražal, zakaj meče pisateljica slabo luč na orožniški poklic. Urednik je odgovoril nekako tako: »V povestih in romanih so prikazane slabosti pri vseh poklicih, tudi v duhovniškem, tokrat je slučaj orožnik.«

To torej ni popravek, ampak le dopolnilo k zapisu o človeku, ki so ga čudaško življenje, predvsem pa strah in praznovernost ljudi delali še bolj skrivnostnega.



Bujna rast

Katero rastlino morejo tudi slepi takoj spoznati?
(Koprivo.)

V kakšne sode se ne more naliti vina?
(V polne.)

Očetov otrok, materin otrok, pa vendar ni nikogar sin. Zakaj?
(Ker je hči.)

J. Leopold Budna

KRAMLJANJE Z BICO POD STARO URO

Zopet je prijeten večer, zopet sediva z Bico pod staro stensko uro, zopet premlevava zgode in nezgode naših časov, zopet se kadi črna kavica iz skodelic, ki sta postavljeni pred naju.

Bica je huda, ker se že tako dolgo nisem oglasil. Jaz pa jo tolažim, da sicer vedno mislim nanjo, da vedno pohupam, kadar se peljem mimo njene hišice. Ona pa trmoglavi, da je to premalo, da so stari ljudje osamljeni, pa da radi tu in tam kaj poklepetajo. Ampak vse to je le tako obrobno klepetanje, Bica dobro ve, da se jaz s časom preveč borim, oziroma, da me čas preveč lovi. Za Bico pa vem, da je res stara, da je starost zelo osamljena, pa da si želi pogostejše kakega klepetanja in kramljanja, to so v njenem nekoliko starostno utesnjenem svetu le lepi in svetli trenutki.

Vsa stvar pa dobi resnejši ton, ko se Bicina desnica z žličko nekako učiteljsko ustavi pred menoj, pa povpraša Bica: »Sedaj pa, dragi doktor, povej, koliko sladkorja ti lahko nasujem v kavo. Sploh mi povej, ali res sladkor v kavi škodi, pa ali res ni nevarnosti, da bi dobila sladkorno bolezen, če si kavo sladkam s pravim sladkorjem?«

»O Bica, kavo mi kar dobro sladkajte. Kolikor hoče imeti kdo kavo sladko, je pač stvar njegovega okusa. Sladkorne bolezni pa že ne dobiš samo od tega, ali piješ črno kavo ali je ne piješ in ali jo piješ sladkano ali nesladkano. Ta stvar okoli sladkorne bolezni je veliko bolj zamotana.«

»Če je tako, potem pa seveda brez strahu, tudi jaz imam kar rada precej sladkane kavice. Saj človek tako malo sladkega zaužije na tem puklastem svetu. Pravijo pa, da bolj grenka je kava, manj izgubi svoje arome.«

»Tudi jaz sem taka grešna duša, Bica, da me aroma bolj malo moti, bolj pa me moti, če se po jeziku pretaka kaj grenkega. Zatorej, če nama obema prija, potem ne štediva pri sladkorju, pa si privoščiva kavico, ki je tudi sladka.«

No, ko srebljeva sedaj najino črno in sladko kavico, razpreda Bica svoje misli o že malo pozabljeni sladkorni bolezni: »Torej, kaj je res glede sladkorne bolezni? Ali jo res dobijo samo tisti, ki so vse življenje radi jedli sladke stvari. Poznam nekaj sladkornih bolnic, ki zatrjujejo in se čudijo, kako to, da imajo sladkorno bolezen, pa niso v svojem življenju nikoli imele rade sladkih stvari. Jaz pa imam še kar rada sladke stvari, zato bi rada kaj več zvedela, kako je res s to nesrečno sladkorno boleznijo.«

»No, o sladkorni bolezni tudi zdravniki še ne vemo vsega. Mogoče bo cel kup tega, kar danes trdimo, da o njej vemo, čez kako desetletje vrženo v koš, ker bodo prišla nova spoznanja. Res pa lahko rečemo, da sama lastnost, da nekdo rad je sladkarije, drugi pa jih nima rad, nima neposredne

zveze s sladkorno boleznijo. Oba lahko obolita za sladkorno, bodisi tisti, ki sladkih jedi ne mara, se jih izogiblje, kakor tudi tisti, ki brez sladkarij ne more in s sladkarijami v svojem jedilniku pretirava. Pri sladkorniku gre namreč za napake v organizmu, ki so pri nekaterih lahko posledica preveč zaužitih sladkarij, pa tudi preveč zaužite hrane, medtem ko drugi zopet lahko živijo enako sladko, debeluškasto življenje, pa sladkorne bolezni ne bodo nikoli dobili. Res je samo to, da bo človek, pri katerem so ti varovalni mehanizmi pokvarjeni, preje dobil manifestno sladkorno bolezen, če bo čezmerno jedel vse od sladkarij pa do kranjskih klobas, kakor če bi živel bolj zmerno.«

»Dragi doktor, se že zopet spuščam v učne besede. Mi lahko to poveš še bolj po domače?«

»Bom poskusil. Glejte, Bica, vsak izmed nas nosi po vsej verjetnosti v svojem telesu na milijone rakastih celic, ki so lepo pridne in mirujejo, dokler jih preveč ne dražimo. Te rakaste celice so po vsej verjetnosti razsute po vseh organih in čakajo, da pride neki dražitelj ali vzrok, ki te celice pobezza, te celice podivjajo, pri človeku začne rak rasti. Vzemimo naslednji primer. Recimo, da ima vsak izmed nas na pljučih skrite rakaste celice. Te so lepo pridne in mirne. Človek je zdrav, zdrave celice prekrivajo rakaste in jim ne dopuščajo rasti. Če pa tak človek kadi, zlasti, če začne kaditi v zelo mladih letih, zlasti če kadi po 20 in več cigaret dnevno, ta cigaretni dim spodbuja skrite rakaste celice k podivjani rasti. Če je rakastih celic na pljučih veliko, oziroma če so te celice nagnjene k hitrejši rasti, potem jih bo cigaretni dim k

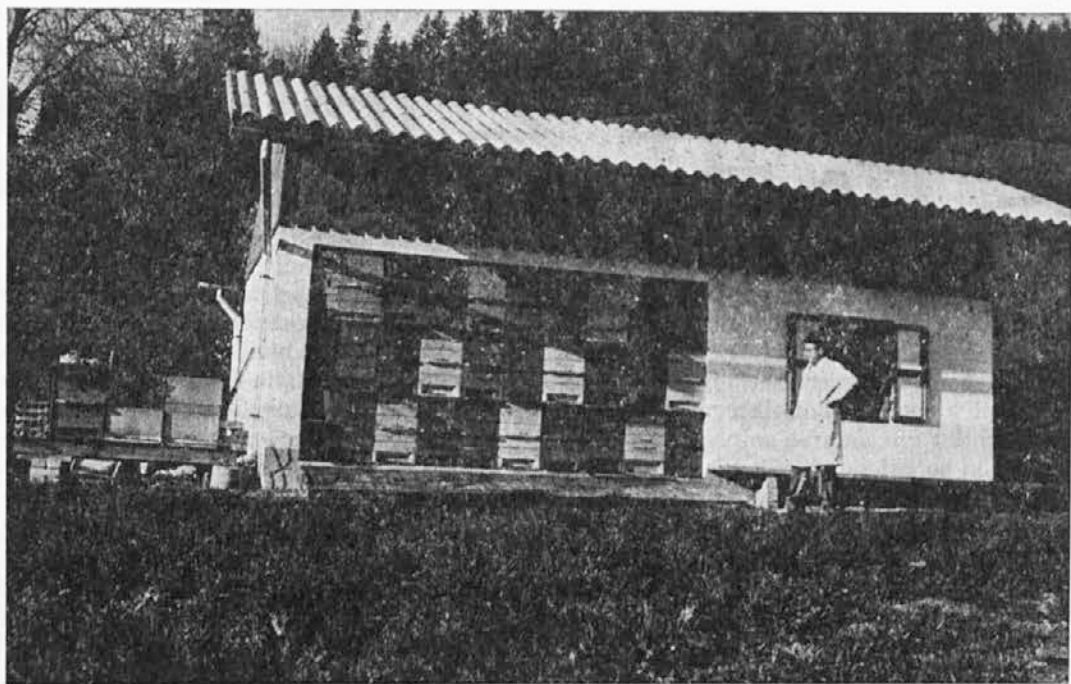
že hitrejši rasti spodbudil. Tak človek bo zbolel za rakom na pljučih. Če ta človek ne bi kadal, bi po vsej verjetnosti do podivjane rasti rakastih celic na pljučih ne prišlo. Mi trdimo samo, da raka ne povzroča kajenje, saj sploh ne vemo, kaj povzroča raka, pač pa, da kajenje pospešuje rast rakastih celic. Tako nekako je pri sladkorni. Tisti bolnik, ki ima porušen metabolizem notranje presnove v smislu sladkorne bolezni, bo pač v primeru, če je preveč sladkarij, pa tudi druge hrane, še bolj zmešal notranjo presnovo organizma, posledica tega pa bo, da bo prišla na dan manifestna sladkorna bolezen.«

»Ja, nesrečni doktor, ampak brez tujk in brez skrivnostnih izrazov pa le ne moreš. Kaj je to metabolizem, oziroma, kot sem razumela, notranja presnova?«

»To bo mogoče res malo težje obrazložiti. O notranji presnovi ali metabolizmu govorimo takrat, kadar mislimo na vse tiste kemijske procese, ki se dogajajo v našem organizmu, vse od trenutka, ko pride hrana v organizem, njeno potovanje v organizem, njeno pretvarjanje in spreminjanje, vse do končne faze, ko v vseh celicah, ki rabijo hrano, ta prehrana dokončno izgori in ostane od nje samo pepel, ne sicer tak, kakor pri izgorevanju premoga, ampak pepel, ki je sestavljen iz ogljikovega dvokisa ter iz vode. Če pa hočem to nekoliko natančneje obrazložiti: vsem nam je jasno, da motor ne bo šel, če ne bo imel električnega toka, če ne bo imel bencina, in vsi vemo, da pri tem delu bencin izgori. Vemo tudi, da pač peč ne bo grela, kolikor ne bomo premoga, drv in papirja zakurili, dodajali kisika in bo dokončno kurjava pogorela in bo ostal že omenjeni



Sejemski dan



Pri čebelah

pepel. Malo manj pa vemo, zaradi kompliciranosti, kako to izgorevanje poteka pri človeku. Za obstoj in normalno delo potrebuje človek tri vrste goriva v obliki hrane. Ta prehrana je razdeljena v tri večje skupine, ki jih pozna vsak laik. Prva je skupina ogljikovih hidratov ali skupina škroba ali skupina sladkorjev. V drugo skupino štejemo beljakovine, predvsem živalske in rastlinske, to so tiste snovi, ki skrbijo za celično gradnjo organov, z drugimi besedami bi lahko rekli, za gradbeni material našega organizma. Nato pa so zopet maščobe, kamor spadajo vse masne snovi od svinjske masti pa do različnih rastlinskih olj. Beljakovine, sem omenil, uporablja organizem prevsem za obnavljanje vedno sproti umirajočih celic. Ogljikove hidrate in maščobe pa rabi predvsem za vzdrževanje stalne telesne temperature ter jih spreminja tudi v energijo. Neobhodno potrebno je tudi, da organizem dobi dnevno dovolj tekočine, predvsem vode, to dobi delno v drugi hrani, delno pa s pitjem vode pa tudi drugih tekočin. Dnevna količina popite tekočine je pač pri različnih ljudeh in njihovem delu različna, na razpolago pa mora biti najmanj vsaj dva do tri litre tekočine dnevno. Nato potrebuje organizem za svoj pravilni obstoj, kar pa ni prehrana, tudi razne rudninske snovi, kot so železo, ki sodeluje v tvorbi krvi, kalcij, ki sodeluje pri tvorbi kosti, jod, ki sodeluje pri tvorbi nekaterih hormonov. Skratka, vse te snovi mora organizem dobiti iz zunanega sveta. Razlika med pečjo in človekom je pa v tem, da v peč pač nadevaš toliko premoga, kolikor ga lahko izgori. Organizem pa lahko nagolta več prehranskih artiklov, ki so nujno potrebni za vsakodnevno življenje, odvisna hrana ne izgoreva, pač pa jo je organizem sposoben hraniti za poznejše hujše čase, odvisno hrano nabira predvsem v obliki maščevja. In sedaj smo tam, kdor preveč je, je tudi predebel. Res je tudi, če se bosta suhec in debeluhec znašla v lagerju, bo suhec zaradi stradanja prej propadel kot debeluhec, ta ima pač obilje skritih ali kar vidnih rezerv, pa bo od teh rezerv živel dalj

časa kot suhec, pač toliko časa, da tudi ne bo vseh rezerv porabil.

»Torej imajo debeluhci le kako prednost.«

»Vsekakor jo imajo. Imajo pa seveda cel kup tudi tako imenovanih slabih prednosti. Zaradi preobilnosti je srce vsako sekundo bolj obremenjeno, ker mora pač prečrpati tudi vse nepotrebne maščobne celice, ki vpijejo po hrani. So nagnjeni k visokemu krvnemu pritisku, zaradi teže hitreje okvarjajo hrbtenico ter ostale sklepe, bolj so nagnjeni k žolčnim težavam, pa končno tudi, če so nagnjeni k sladkorni, se bo sladkorna bolezen pri njih prej ko slej hitreje prikazala.«

»Če sem te prav razumela, dragi doktor, potem debelost sama ni še vzrok za bolezen s sladkorno boleznijo?«

»Bica, pravilno ste me razumeli. Sama debelost še ni vzrok za pojav sladkorne bolezni. Res pa je, da pri tistih ljudeh, kjer je mehanizem presnove že nekako okvarjen, debelost te okvare še veča in prej ko slej se prikaže manifestna sladkorna bolezen.«

»Kakšne pa so tiste okvare, ki sodelujejo pri pojavu sladkorne bolezni?«

»Ker so procesi presnove zelo zapleteni, so pri sladkornikih moteni tudi presnovni mehanizmi beljakovin in maščob. Vsa presnova je po svoje motena. Pri sladkorni bolezni se inzulin, to je hormon, življenjsko pomembna snov, ki se tvori v organizmu samem, in sicer v trebušni slinavki, izloča naravnost v kri in ne v prebavni trakt, s krvjo potuje do vseh celic in v vseh celicah sodeluje pri presnovi ogljikovih hidratov do končnega izgoretja, kot sem že dejal, ogljikovega dvokisa in vode. Če je tega inzulina premalo, ali če ta inzulin ni čist, oziroma da funkcijsko ni povsem dober, nastopijo motnje presnove predvsem pri presnovi ogljikovih hidratov. Kot sem že omenil, je presnova vseh živil med seboj zelo komplicirano povezana, tako pride do motenj presnove ne samo ogljikovih hidratov, ampak tudi beljakovin in maščob. Te stvari so seveda še zelo neraziskane, vendar drži eno: če inzulina ni dovolj ali če

ni sposoben razgrajevati določenih snovi, organizem zboli za sladkorno boleznijo.«

»Ali je sladkorna bolezen isto kot cukrovka?«

»Da, Bica, sladkorna je isto, kar nekateri ljudje imenujejo cukrovka. Ponekod pa jo imenujejo, oziroma so jo v starih časih imenovali lačno jetiko. Lačno jetiko zaradi tega, ker so poznali tudi pljučno jetiko, za katero so dobro vedeli, da jo pač povzroča neki bacil, da so to bolniki, ki imajo temperaturo, ki kašljajo, pljuvajo kri in, ko še ni bilo antibiotikov, so tudi umirali. Pri lačni jetiki pa vseh teh znakov okoli pljuč ni bilo, pač pa so ti ljudje, kljub temu da so veliko jedli, zdravstveno propadali, bili neprestano lačni, neprestano pa so izločali z urinom tudi sladkor kot hranilo, končno so zašli v nezavestno stanje in v smrt.«

»Rada bi slišala, da bi znake sladkorne bolezni, dragi doktor, natančneje opisal.«

»Greva kar po vrsti. Glede inzulina sva si sedaj na jasnem. Ta vsaj v celoti ne opravlja svoje funkcije predvsem v presnovi ogljikovih hidratov. Ogljikovi hidrati torej ne morejo v celoti izgorevati v tkivu. Niti v tkivne celice ne morejo prodrati. Zato se motajo v krvi, njihova količina v krvi narašča do nenormalne visoke vrednosti. Normalno je v krvi 50 do 100 mg % sladkorja. Toliko sladkorja je namreč nujno potrebno tudi za normalno presnovo in delo možganov. Možgani v glavnem presnavljajo samo glukozo. Kolikor pa inzulin svoje funkcije ne opravlja v redu, se sladkor oziroma glukoza v krvi nabira, oziroma narašča. Pri vrednosti 170 mg % sladkorja je tega sladkorja v krvi že toliko, da se začne izločati z urinom. Pri nadaljnjem naraščanju je tudi količina izločenega sladkorja v urinu večja. Sladkor se v urinu ne more izločati v obliki kristalov, ampak raztopljen v vodi, tak človek bo seveda moral velikokrat na vodo, ker pač sladkor vleče s seboj vodo. Nastali bodo prvi znaki sladkorne bolezni. Z izgubljanjem sladkorja izgublja človek hranilni material in organizem je seveda lačen. Tak človek bo postal bolj lačen. Začel bo več jesti. Ker izloča več sladkorja, mora več urinirati, ker bo veliko uriniral, bo tudi precej žejen. Zato bo tudi precej pil. Z ozirom na to, da kljub temu, da več je, da več pije, organizem pa sladkor izloča, bo začel tak bolnik hujšati. No in sedaj smo tam. Poznamo glavne subjektivne težave pri novoodkriti sladkorni bolezni. Bolnik začne hujšati, je precej lačen, precej je, precej pije, veliko tudi urinira. To je že tako zaskrbljujoče stanje, da bolnik prav gotovo poišče zdravnika. No, zdravnik bo ugotovil še tako imenovani laboratorijski dokaz, da gre za sladkorno bolezen, naročil bo ugotovitev vrednosti krvnega sladkorja v krvi, te vrednosti bodo visoke lahko tudi do 400 mg % sladkorja, sladkor bo ugotovil s preiskavami tudi v urinu. Tak pacient mora seveda takoj v bolnico. Če tak bolnik še ne bi poiskal zdravniške pomoči, bi se z njim dogajalo tole: Vrednost krvnega sladkorja v krvi bi naraščala, uriniranje bi postalo še bolj izrazito, lakota močnejša, pri njem pa bi nastopile motnje zavesti, sčasoma bi zašel v nezavestno stanje. V takem primeru govorimo o hiperglikemični komi, kar pomeni: koma — težko nezavestno stanje, hiperglikemična pa, da je

nastopila zaradi preveč sladkorja v krvi. Hiperglikemija je namreč tujka in govori o preveliki količini sladkorja v krvi.»

»Ali takega bolnika v bolnici še lahko rešite?«

»Odkar imamo na razpolago tako imenovani eksogeni inzulin, to je inzulin, ki ga dobimo od živali, takega bolnika seveda lahko rešimo. Vsekakor mora tak bolnik v bolnico, tam dobiva infuzije manjkajočih tekočin in rudninskih snovi, pa tudi, seveda, inzulin. Inzulin pa mora biti strogo doziran. V začetku je treba vsako uro kontrolirati vrednost krvnega sladkorja in temu primerno odrediti tudi količine inzulina. Če bi bolniku dajali preveč inzulina, bi prišlo do nasprotna situacije, pacient bi ponovno zašel v nezvestno stanje, v tem primeru pa bi govorili o hipoglikemični komi, to je nezvestnem stanju, pri katerem je v krvi premalo sladkorja. Vse diabetičarje, ki se zdravijo v bolnici, moramo poučiti o teh dveh skrajnih komplikacijah sladkorne bolezni, to je o hiperglikemični komi (preveč sladkorja v krvi) in o hipoglikemični komi (premalo sladkorja v krvi). Obe vrsti kome sta namreč taki nezvestni stanji, ki neozdravljeni peljeta v smrt.«

»Ali torej vsakemu sladkornemu bolniku grozi v končni fazi komatozno stanje?«

»Lahko bi rekel, da vsakemu diabetiku lahko grozi v končni fazi diabetična hiperglikemična koma.«

Res pa je, da kot vse ostale bolezni tudi sladkorna bolezen ne poteka pri vseh bolnikih enako. Bolje rečeno, nimajo vsi enako težke sladkorne bolezni. Pri nekaterih bolnikih poteka sladkorna bolezen v zelo rahli obliki. Taki bolniki potrebujejo samo diabetično dieto.«

»No, pa sva tam, pri dietah. Kaj je pravzaprav dieta?«

»Dieta je normalna prehrana, ki pa je nekoliko prirejena za določenega bolnika z ozirom na njegovo obolenje. Diet imamo več vrst. Recimo, dieta za srčnega oziroma ledvičnega bolnika je v tem, da tak človek lahko uživa vsako hrano, samo da je neslana. Načelo diabetične diete je v tem, da tudi diabetik lahko uživa vsako hrano, razen tako imenovanih koncentriranih ogljikovih hidratov, to se pravi, tistih živil, ki vsebujejo ogromno sladkorja, kot so marmelada, med, potice, krofi, beli kruh, sladkarije, torte in podobno. Izogibljive se tudi premastno pripravljene jedi. Predvsem gre pri sladkorniku za kalorično omejenost hrane, to se pravi, da zaužije res samo toliko hrane, kolikor je dnevno porabi. Če je diabetik predebel, skušamo dnevno količino hrane znižati toliko, da bo ob tej dieti še hujšal. Če je pa presuh, mu bomo dali večje količine v dnevni prehrani do tedaj, dokler ne bo dosegel normalne telesne teže. Kajti prvi princip zdravljenja diabetesa je pravilna dietalna prehrana. Vsak diabetik dobi točna navodila glede svoje prehrane, škoda je samo, če se teh navodil ne drži, s tem si seveda svojo bolezen slabša.«

»Pa ljudje govorijo, da se dobijo take tablete za sladkorno, kjer se diete ni treba držati. Ali je to res?«

»Ne, to ni res. Res je to, da se vsak diabetik mora držati predpisane diabetične diete. Druga zahteva je, da naj bi bil vsak

diabetik kolikor se da fizično aktiven. Fizična aktivnost izboljšuje presnovo, pomaga inzulinu, tudi tisti majhni količini inzulina, ki jo ima morda človek še v sebi. Če se sladkorna bolezen niti z dieto niti s fizično aktivnostjo ne da obvladati, potem poizkusimo, vsaj pri določenih oblikah sladkorne bolezni, s tabletami. Te tablete delujejo različno. Ali delujejo tako, da skušajo iz trebušne slinavke iztisniti čim več inzulina in na ta način zadostiti potrebo po inzulinu v organizmu, ali pa, da skušajo preprečiti, ker je zaželeno zlasti pri debelih ljudeh, večji prestop ogljikovih hidratov iz črevesja skozi sluznico v kri. Potem je seveda v krvi manj sladkorja in je potrebna manjša količina inzulina za normalno presnovo.«

»Potem tisti ljudje, ki se ne drže diete in niso fizično aktivni, uživajo pa tablete proti diabetesu, ne ravnaajo prav?«

»Ne, ne ravnaajo prav. Razpasla se je grda navada, da diabetiki res mislijo, da ob tabletah lahko jedo, kolikor hočejo. Takrat pride lahko dostikrat do grdih sporov med zdravnikom in bolnikom. Vsak bolnik pa ima spore za nevljudnost zdravniškega osebja in v prepiru prihaja do vroče krvi. Po načelu, kdor je pametnejši, odneha, običajno odneha zdravnik. Njegova dolžnost je, da bolniku obrazloži, da ga skuša prepričati o potrebi diete, da kontrolira njegovo težo, da pograja nepravilnosti v njegovi dieti, ne more pa se namesto bolnika diete držati. Če je pacient neuvideven, pač mora zdravnik dvigniti roke in si misliti: Jaz ti pač ne morem pomagati, prišel bo čas, ko ti bo bolezen sama pokazala, kako si napačno ravnal.«

»Kako bi pa bilo, če zdravnik takemu bolniku ne bi hotel predpisati tablet?«

»Bica, Bica, to sva že v glavnem obdelala. Pravilno bi bilo res. Pisanje tablet v takem primeru je samo potuha nediscipliniranemu pacientu. Vendar je le boljše, da se zdravnik drži pravila: Reši, kar moreš. Pa predpisuje antidiabetogene tablete naprej.«

»Zakaj nekateri bolniki shajajo samo s temi tabletami, drugi pa morajo imeti inzulin?«

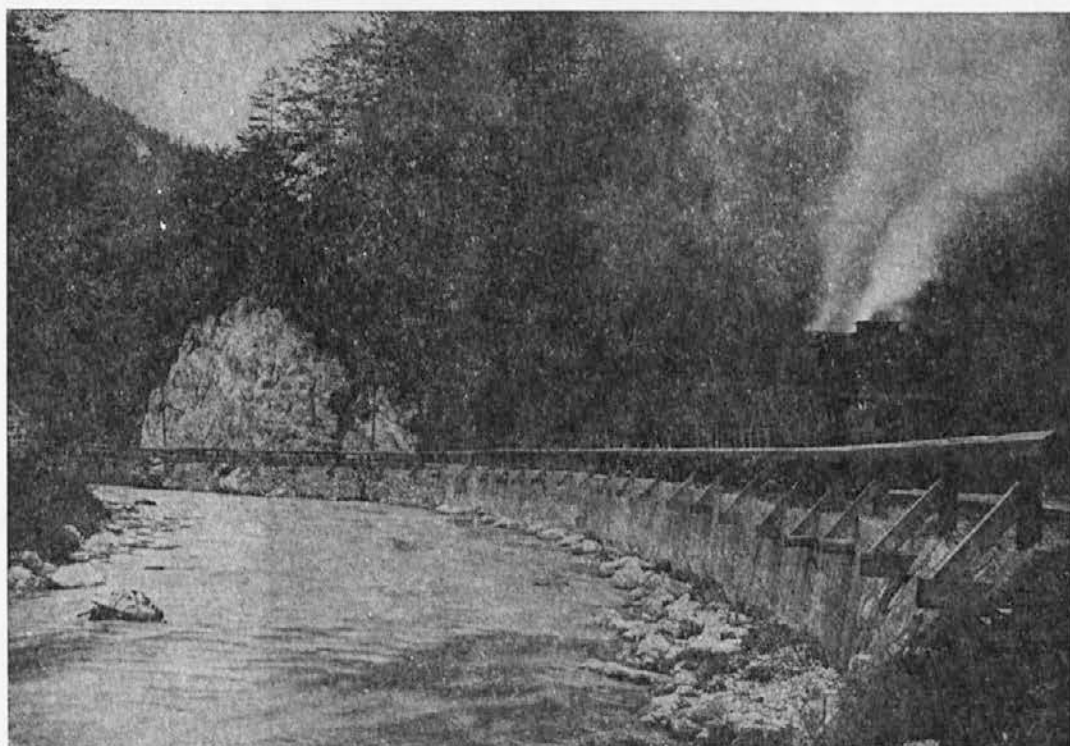
»Dejal sem že, Bica, da tudi sladkorna pri vseh bolnikih ne poteka enako težko. Za nekatere zadostuje samo dieta in fizična aktivnost. Drugi morajo ob dieti in fizični aktivnosti jemati še antidiabetogene tablete. Tretji pa morajo za ureditev svoje sladkorne bolezni dobivati še inzulin v obliki injekcij. Govorimo o sladkorni bolezni, ki je pri zdravljenju nujno odvisna od inzulina in o taki, ki ni nujno odvisna od inzulina. Bolniki, ki so odvisni od zunanjega inzulina, se pač zdravijo z dieto, fizično aktivnostjo in vsakodnevnim dodajanjem inzulina. Za sedaj vemo o tej bolezni toliko in jo pač na tak način zdravimo.«

»Toda, moj doktor, vsakodnevno dajanje injekcij je boleče. Taki bolniki se mi smilijo.«

»S tem se z vami, Bica, popolnoma strinjam. Vsakodnevno dajanje injekcij je za bolnike res mučno. Toda, če se spomnimo, da so bili pred letom 1923, preden je bil inzulin odkrit, vsi diabetiki praktično zapisani smrti, potem to nekako sprejmemo.«

»Slišala sem, da si morajo celo otroci dajati injekcije, medtem ko starejši v glavnem shajajo samo s tabletami.«

»Potem ste slišali dobro, in veste o sladkorni kar veliko. Na žalost je res tako, da je sladkorna bolezen precej muhasta. Da poteka običajno v precej težji obliki ravno pri otrocih in v precej lažji obliki pri starejših. Skoraj vsi otroci diabetiki so odvisni poleg diete in fizične aktivnosti — te pri otrocih pač ne manjka — tudi od dnevnega dajanja inzulina. Pri otrocih pač ta bolezen poteka tako. Pri starostnih sladkornikih, kot jih tudi imenujemo, pa ta bolezen običajno poteka bolj milo, le v redkih izjemah je treba tudi starejšim diabetikom še dajati inzulin. Vendar kaj točnega o tem še ni mogoče povedati. Nekateri pravijo, da prej ko slej pride tudi vsak starostni diabetik do tiste faze obolenja, ko je nujna inzulinska terapija.«



Vlak mežiškega rudnika za prevoz tovora s Prevalj v Žerjav in svinca iz Žerjava na Prevalje

»Ali imajo diabetiki, pa čeprav se držijo vseh navodil, skrajšano življenjsko dobo?«

»Seveda je na to vprašanje težko odgovoriti. Pri diabetikih, pri katerih se je diabetes začel v zgodnji otroški dobi, obstaja nevarnost, da kljub še tako dobro vodnemu diabetesu, še kljub taki disciplini obstaja večji riziko prejšnje smrti. Samo ti primeri so izredno redki in so res odvisni nekaj od sreče kot povsod v življenju, veliko pa od pravilnega vodenja diabetesa in od bolnikove samodiscipline. Tako imenovanih smrti zaradi komplikacij diabetesa, pri čemer imam v mislih predvsem hiperglikemično in hipoglikemično komo, je zelo malo. Pa še do teh pride običajno zaradi nediscipline bolnika. Pogostejše prihaja do resnejših življenjskih komplikacij in nevarnosti za življenje zaradi posledic in komplikacij, ki sladkornega bolnika spremljajo.«

»Ali lahko diabetik doživi tudi normalno starost?«

»Da, Bica, diabetik lahko doživi tudi normalno starost. Če je discipliniran, če se drži navodil, ima celo možnost, da bo živel dalj časa, kot bi sicer, če ne bi imel sladkorne bolezni. To si razlagamo pač s tem, da je tak človek večkrat pri zdravniku, da ima večkratne kontrole, da so določene komplikacije pravočasno odkrite, da so pravočasno zdravljene, medtem ko marsikdo njegove starosti k zdravniku sploh ne gre in nosi v sebi kako skrito obolenje, ki mu ne posveča pozornosti, in se ga zave šele, ko je prepozno. Skratka, zaključil bi

takole: Običajno disciplinirani diabetik lahko doživi enako ali celo višjo starost kot nediabetik. So pa izjeme; za te pa je delno kriv bolnik sam, delno pa bolezen, ki pri takem bolniku poteka izredno zlovesče, da se kaj dosti tudi z največjo disciplino ne da napraviti. So pa res to samo izjemni primeri.«

»Govoril si o komplikacijah, ki diabetike spremljajo. Bi lahko povedal kaj več o njih?«

»Na splošno velja naslednje: vsak diabetik je bolj nagnjen k raznim obolenjem, zlasti k infektom, pa vsa obolenja pri diabetiku se običajno počasneje zdravijo kot pri nediabetikih. Res je pa tudi, da je diabetik bolj nagnjen k nekaterim boleznim, vsa ta obolenja pa so skoraj predvsem posledica hitrejše okvare ožilja v smislu aterosklerotskih procesov. Kot vemo, aterosklerotski proces ožilja ali poapnenje ožilja poteka pri vsakem človeku po svoje. Običajno se začnejo aterosklerotski procesi ožilja nekako pri 30. letu starosti, pri diabetiku potekajo navadno hitreje in v bolj izraženi obliki. Posledice aterosklerotskih sprememb na ožilju pa se kažejo potem na življenjsko pomembnih organih. Predvsem je diabetik nagnjen k zvišanemu krvnemu pritisku, k obolenjem na očeh, zlasti na očesnih lečah ter mrežnici. Pogostejše so možganske kapi, srčni infarkti, obolenja nog, predvsem v smislu slabe prekrvavitve in gangrenoznega odmiranja nog. Te komplikacije nastopijo seveda šele čez leta. Nastopijo pa prej tam, kjer bol-

nik ni pokazal nobenega sodelovanja. Zato kljub vsemu, kar sva že premla o disciplini diabetikov, zdravniki ponovno poudarjamo potrebo po disciplini, predvsem v smislu diete in fizične aktivnosti. Človek se kar zgrozi, če vidi neresnega debelega diabetika, ki poleg vsega še kadi. Imaš občutek, da se ta bolnik dobesedno trudi, da bi čimprej uničil svoje ožilje. Ko pride tak bolnik še sorazmerno mlad v ambulantno in začne tožiti, da ga pri hoji boli v mečah, si zdravnik pač misli, ne pove tega glasno: Prijatelj moj, sedaj je prepozno, težke okvare na ožilju so tu, prej ko slej boš ob noge.«

»Ali je pametno, da se diabetičarka poroči, oziroma zanosi?«

»O tem je težko govoriti. Tudi diabetičarka je normalen človek z vsem svojim bitjem in žitjem, z nesrečnim telesom, ki boluje za diabetesom ter z nesrečnim srcem in čustvi, ki jih ima vsaka mlada ženska v sebi, to je želja po materinstvu. Pri izbiri svojega partnerja naj bo vsaj toliko previdna, da tudi ta ni diabetik. Ni nujno, da bo otrok, ki ga diabetičarka rodi, tudi diabetik. Lahko pa seveda bo, in je tudi več možnosti, da bo. Vendar zaradi teh možnosti ne smemo diabetičarki preprečiti njene sreče nosečnosti, materinstva, vseh tistih velikih in malih veselih trenutkov, ki jih ima mati s svojim otrokom. Res pa je, da se pri marsikateri diabetičarki diabetes odkrije šele v času nosečnosti. Nosečnica pa, ki za svojo bolezen ve, in se zaradi nje zdravi in kontrolira, mora obvezno obvestiti svojega zdravnika, ki vodi njeno sladkorno bolezen, da je zanosila. V času nosečnosti je režim precej strog, nekatere nosečnice morajo celo preživeti ves čas nosečnosti v bolnici pod strogim zdravniškim nadzorom. Pri takih nosečnicah je dostikrat treba porod pospešiti, običajno pa se vse srečno konča, srečna je mamica, vesela je tudi kepicka, ko se začne zavedati svojega okolja.«

»Pa vendar mislim, dragi doktor, da bi bilo bolje, če diabetičarka ne bi zanosila.«

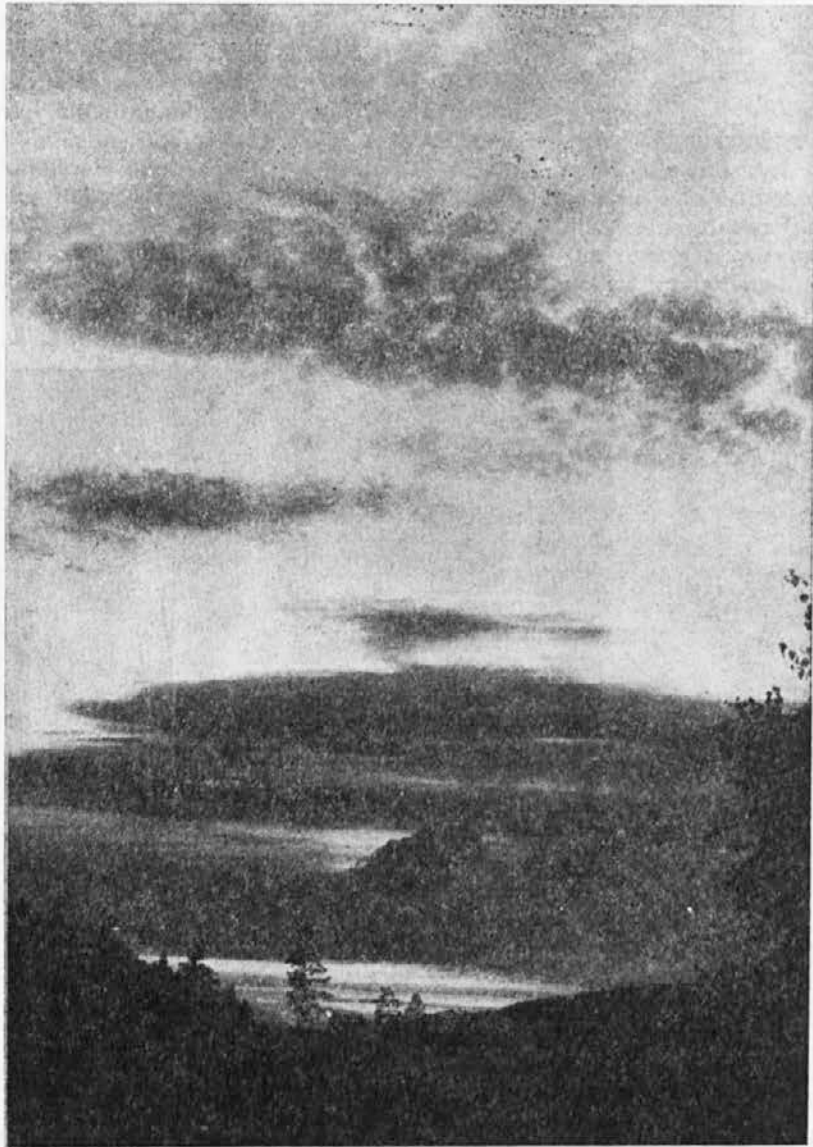
»No, tukaj se, Bica, z vami ne strinjam popolnoma. Res je, da pomeni nosečnost pri diabetičarki lahko poseben riziko bodisi za njo, bodisi za plod. Vendar, povejte mi, katera nosečnica je prepričana, da bo rodila popolnoma zdravega otroka. V družinah, kjer najmanj pričakujemo, se lahko rodijo spački, katerih ni nihče predvidel.«

»Končno imaš prav. Mislila sem samo tako, saj razumeš, iz previdnosti...«

»Iz take previdnosti se menda tudi ne bi smela nocoj gostiti ob tej dobri kavici. Takih rizičnih situacij je dandanes veliko. Iz previdnosti se pravzaprav tudi jaz nocoj ne bi smel k vam pripeljati, ker na cesti so stalno karamboli. Vsak človek pač dela marsikaj, kar je povezano z različnimi nevarnostmi, vendar je pač treba določene rizične nevarnosti vzeti v zakup, sicer je življenje nemogoče.«

»Še nekaj, moj doktor, ali diabetik res ne sme piti nič alkohola?«

»Bica, nekoč sva o tem vprašanju že nekaj govorila. Takrat sem dejal, da zaradi malih grehov ni bil še nihče pogubljen. Enako velja za diabetika. Rekel sem, da naj diabetik živi čim bolj naravno življenje, se skoraj tudi normalno prehranja, samo da je ta njegova prehrana kalorično



Pred nočjo

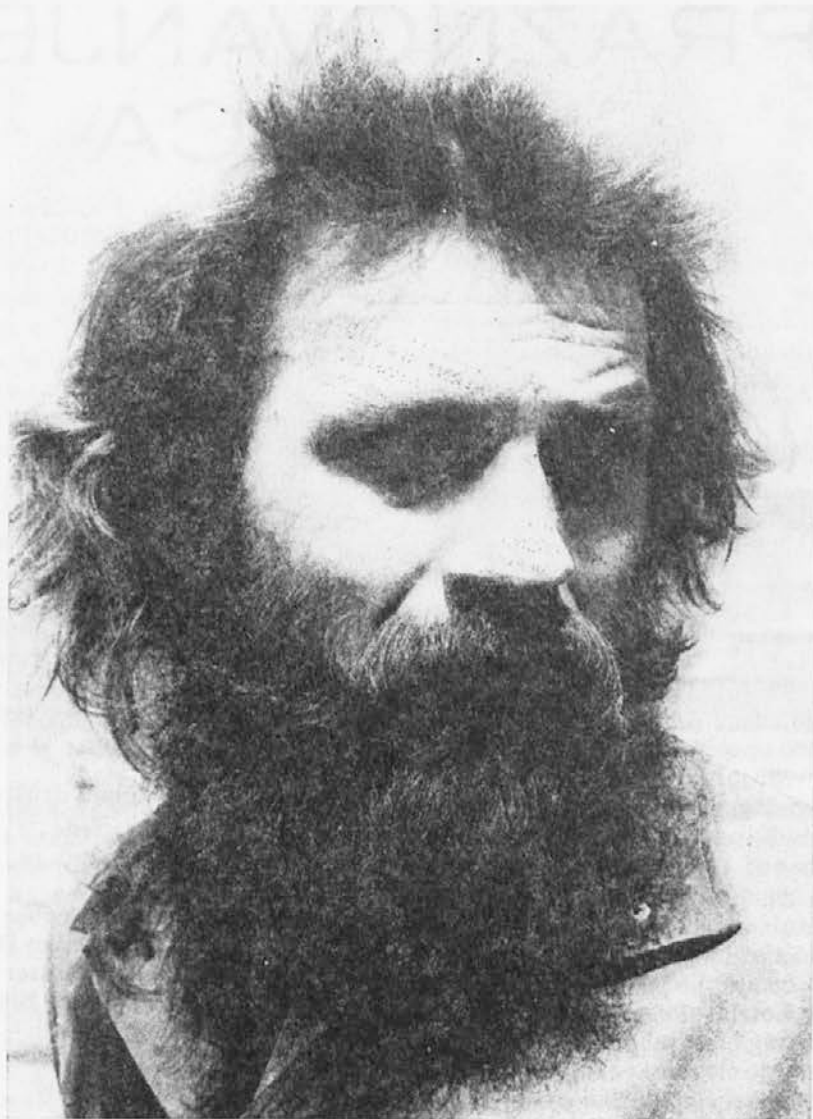
omejena. Če se mu pač zljubi kdaj kak kozarček vinčka, naj ga popije lepo v božjem imenu, zavedati pa se mora, da je tudi alkohol kaloričen in mora te kalorije pač pri drugih živilih odbiti. Pri starejših diabetikih včasih celo ugotovimo, da so popolnoma brez apetita, da ne zaužijejo niti tiste količine hrane, ki bi bila po predpisih nujno potrebna, zlasti pri takih pacientih bomo zelo radi ponudili k dieti še nekaj kozarčkov vina. Pod pojmom nekaj kozarčkov vina pa ne mislimo iti prek treh kozarcev vina dnevno.

»Nocojšnji pogovor je bil prav zanimiv. Sicer sem že toliko v letih, da po vsej verjetnosti sladkorne ne bom dobila. Kaj praviš k temu?«

»Nikoli ni človek toliko star, da bi ne mogel dobiti sladkorne bolezni. Res je, Bica, če ste do sedaj dobro vozili brez sladkorne, boste tudi še nadalje. Vendar tega zakona ni nikjer, da tudi vi ne bi smeli zboleti za sladkorno. Sami veste, da je sladkornikov čedalje več. Bolj kot je država razvita, višji kot ima standard, več ima diabetikov. Praviijo, da je v Ameriki že sedaj na 100 ljudi osem diabetikov. No, te številke so precej različne, tudi mišljenja, kdo je res diabetik in kdo ni diabetik, niso povsem usklajena. Govori se o tem, da še ne bo vsak, pri katerem presnova ogljikovih hidratov ne poteka točno po ustaljenih pravilih, proglašen za diabetika, vendar se o tem še bolj učeni, kot sta najini glavi, prepirajo. Na splošno pa drži, da je sladkornikov manj v tistih deželah in državah, kjer je prehrana še zelo skromna, ali, kot rečemo, nizko kalorična. Med sestranci diabetikov takorekoč ni. Lahko pa opazimo porast diabetikov v tistih deželah in državah, kjer standard narašča. Kot je lahko zrcalo standarda število nepismenih, število zgrajenih šol, gledališč, tovarn, tako bi lahko bilo tudi nekako merilo standarda določene države oziroma dežele tudi število diabetikov. Je pa do tega števila zelo težko priti, cel kup ljudi je, ki nosijo s seboj povsem blago sladkorno bolezen, zaradi katere nimajo nobenih težav, zato ne gredo k zdravniku, pa tudi zaradi tega njihova sladkorna ni odkrita. Le pri sistematskem odkrivanju — to pa je zelo drago — lahko odkrijemo tudi lažje diabetike. Mi smo nekje na sredi. Pri nas računamo, da je okoli štiri odstotke prebivalstva že prizadetega zaradi diabetesa. Niso pa odkriti vsi, ker je pri nekaterih bolezen še v tako lahni obliki, da ne iščejo zdravniške pomoči.«

»Veš kaj, dragi doktor, če sva že toliko premlevala o diabetikih, mi pa še povej, ali so diabetiki lahko šoferji?«

»Ker sem že rekel, da skušamo napraviti diabetika čim bolj zdravega, potem sme opravljati tudi čim več stvari. Rekel sem že, da sladkorna ne poteka pri vseh v enaki obliki. Pri zelo labilnih diabetikih, to je pri tistih, pri katerih sladkorna ne poteka umirjeno, ampak nas bolezen stalno prese- neča ali z izredno visokim ali z izredno nizkim krvnim sladkorjem ob normalnem discipliniranem življenju, pri takem bolniku je sposobnost vožnje z javnimi vozili v javnem cestnem prometu seveda zelo vprašljiva. Vsekakor tak bolnik ne more biti poklicni šofer. Za amaterje pa skušamo biti širokogrudni. Vsakega diabetika o



Bradač

značajo njegove bolezni v diabetični ambulanti dobro poučimo. Vsak diabetik, ki upravlja z vozilom v javnem cestnem prometu, dobi tudi posebno tiskano navodilo, česa se mora vse držati, če hoče obdržati vozniško dovoljenje. Načelno diabetik lahko upravlja z vozilom v javnem cestnem prometu, samo da se drži posebnih navodil, predvsem glede hipo- in hiperreakcij. Da jemlje svojo hrano tako, v toliko obrokih in na ta način, kot mu je predpisano. Predvsem pa, da v primeru, če se med vožnjo ne počuti dobro, zavozi na desno stran, ustavi vozilo, počaka tako dolgo, da slabosti minejo, nakar lahko zopet nadaljuje vožnjo. Vsak diabetik, zlasti pa tisti, ki jemlje inzulin, pa tudi tablete, mora imeti s seboj vedno pripravljen sladkor, pa tudi dva sendviča, ki ju poje v primeru tako imenovane hiporeakcije, situacije, ko je v krvi premalo sladkorja. Diabetiki te svoje reakcije že dobro poznajo. Zaželjeno pa je, da voznik vsaj dve uri počiva, da v enem zaletu ne prevozi več kot 100 km brez počitka, da je, skratka, sploh bolj previden pri vožnji. Če povzroči nesrečo, je pred zakonom kriv enako kot ostali vozniki, njegova bolezen ni olajševalna okoliščina.

»In kaj je olajševalna okoliščina, ko midva skrivaj srebljeva to črno kavico, kljub temu, da je tako draga, kljub temu, da ni zdrava, kljub temu, da je to grda razvada?«

»Olajševalne okoliščine se dobijo lahko povsod. Če nihče ne ve, kakšen grehek opravlja tukaj pod to lepo stensko uro, potem je to že tako velika olajševalna

okoliščina, da nama zaradi tega nihče nič ne more. Predvsem zaradi tega, ker je videti, da brez tega grehka sploh ne znava živeti. Če pa malih grehov ne bi bilo, bi bilo pa verjetno sploh dolgočasno na svetu.«

Ker že vstajam, vstane tudi Bica in me prav začudeno pogleda:

»Kam pa vendar že odhajaš, saj se nisva pravzaprav še ničesar pogovorila.«

»Res, da se nisva še ničesar pogovorila. Ves večer sva pa kar prijetno klepetala o naših ljubih sladkornikih. Na najine privatne stvari sva pa pozabila. O tem pa kdaj drugič, Bica, pozno je že, doma bodo že hudi, kot so povsod hudi doma.«

»Pa lahko noč, moj doktor!«

»Lahko noč, Bica, drugič pa, častna reč, prinesem s seboj našega boljšega kofeja.«

»Si torej pogruntal, da je ta od zgoraj?«

»Vsak dober kofetar to pogruntal. Midva pa sva dobra kofetarja, kajne! Lahko noč, Bica, pa sladke sanje!«

**ZDRAV ČLOVEK IMA
TISOČ ŽELJA, BOLAN
SAMO ENO**

PRAZNOVANJE DU MEŽICA

Želeli smo kar najlepše proslaviti 30-letnico ustanovitve našega društva. Organizirali smo teden upokojencev, in to od 20. do 25. julija.

20. julija je bilo tekmovanje v kegljanju med društvi Ravne, Prevalje, Črna in Mežica. Prvo mesto je zasedla ekipa s Prevalj, sledile so ekipa z Raven, iz Mežice in iz Črne.

21. julija pa je bilo v Mežici streljanje z zračno puško. Sodelovale so tri ekipe, Ravne, Črna in Mežica, prvo mesto je zasedla ekipa z Raven, drugo ekipa iz Mežice in tretje ekipa iz Črne.

Istega dne so upokojenci Mežice in Črne odigrali šahovski turnir; zmagali so Mežičani.

22. julija je bilo družabno srečanje upokojencev pri Rehtu; udeležilo se ga je nad 400 upokojencev.

23. julija je bilo v hotelu Peca v Mežici predavanje o staranju in boleznih starih ljudi, predaval je dr. Mihev, poslušalo ga je nad 100 upokojencev.

24. julija smo obiskali naše člane v domu starostnikov v Črnečah in jih skromno obdarili.

25. julija pa je bila zaključna proslava v hotelu »Peca«, ki je imela namen proslaviti tri jubilejne obletnice: 40-letnico vstaje slovenskega naroda, 35-letnico ustanovitve Republiške zveze društev upokojencev in 30-letnico ustanovitve DU Mežica.

Proslave so se udeležili tudi: predstavniki ZDU Slovenije, predsednik izvršnega odbora sindikata rudnika Mežica, predsednik skupščine KS Mežica, predstavnik KK SZDL Mežica,

predsednik ZDU občine Ravne, predstavniki DU Prevalje, predsednik DU Črna na Koroškem.

Program na proslavi so popestrili pevci DU Prevalje, saj so zapeli kar 15 pesmi.

Podelili smo spominske plakete najbolj zaslužnim članom društva in organizacij, ki tesno sodelujejo z našim društvom, ter najboljšim tekmovalcem v tem tednu.

Mirko Vidovšek je prebral kroniko o preteklih 30 letih našega društva.

Vsaka obletnica je mejnik. Ob tem mejniku premerimo prehojeno pot, ugotavljamo uspehe pa tudi pomanjkljivosti, s spoznanji in dolgoletnimi izkušnjami korakamo naprej v lepši jutrišnji dan.

Danes praznujemo 30. obletnico ustanovitve društva upokojencev Mežica. Ustanovni občni zbor je bil meseca julija 1951.

Ustanovni člani društva so bili:

Leopold Ozimic
Franc Oberžnik in
Jurij Veselko.

Prvi upravni odbor je štel 16 članov: predsednik Miško Dvornik, tajnik Rudolf Jaser in blagajnik Franc Blatnik I. Odborniki so bili:

Peter Vertačnik
Gregor Škorjanc
Franc Oberžnik
Jože Perovec
Jože Roblek
Leopold Ozimic
Franc Repas
Ludvik Kopmajer
Ivan Kolar
Franc Ročnik
Peter Kalčič

Robert Lampreht I in
Martin Komar.

Postopoma so se vključevali v društvo upokojenci iz Mežice, Črne, Podpece in Žerjava, tako da je društvo ob kraju leta 1952 štel že 314 članov.

V mesecu decembru 1952. leta so upokojenci iz Črne ustanovili samostojno društvo, tako je v mežiškem društvu ostalo samo 189 članov, krajanov Mežice.

V letu 1955 se je odselil iz Mežice in bil razrešen dolžnosti predsednika Miško Dvornik. Na to dolžnost je bil izvoljen Robert Lampreht I, ki je to funkcijo opravljal do 1962. leta, ko je zaradi bolezni odstopil. Na njegovo mesto je bil izvoljen Andrej Ladinik, ki je to funkcijo opravljal do svoje nenadne smrti v avgustu leta 1967. Za njim je prevzel mesto predsednika Franjo Tavčar, ki je polnih 13 let vodil društvo. Bil je zelo agilen delavec, vendar, žal, tudi on je zaradi težke bolezni zaprosil za razrešitev funkcije predsednika. Danes vodi naše društvo Ivan Žagar — lahko rečem, da v zadovoljstvo vsega članstva.

Ne bi bilo prav, če se ne bi spomnili tajnika. To funkcijo je do leta 1954 opravljal Rudolf Jaser. Za njim je prevzel to delo Franc Pogorevčnik. Po njegovi smrti, januarja 1962, je postal v. d. tajnika Jože Šteble. Na letni konferenci v maju 1962 je bil izvoljen za tajnika Matevž Nagernik, ki opravlja to funkcijo še danes, za kar mu gre vse priznanje.

Lahko bi naštevati še vse odbornike, ki so v teh 30 letih pomagali voditi delo društva, vendar se jim naj zahvalim za njih delo, ne da bi jih imenoval; saj se poznamo med seboj.

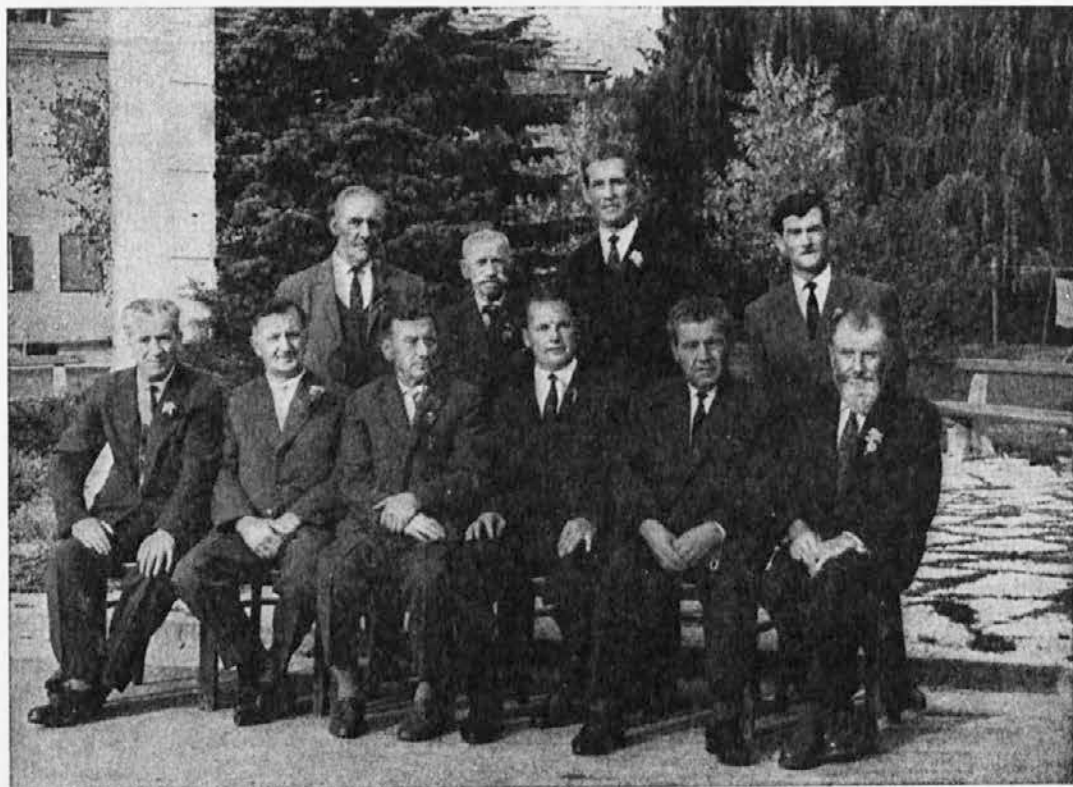
Vsa leta je društvo prirejalo razna družabna srečanja z namenom, da bi se člani spoznali med seboj in se tudi razvedrili. Prvi družabni večer je bil v mesecu februarju 1954. leta. Pokojni Pogorevčnik je na raznih srečanjih veliko prispeval za razvedrilo med člani. S svojim humorjem in karikaturami je vzbudil med članstvom precej smeha in vedrega počutja. Ta družabna srečanja so se tako nadaljevala leto za letom. Prav tako vsa leta organiziramo izlete širom naše domovine, ki so posebno priljubljeni med članstvom.

Kar lepo število naših članov je praznovalo zlate poroke.

V letu 1958 sta praznovala zlati jubilej zakonca Martin Komar in žena Marija. Naše društvo je aktivno sodelovalo pri tej svečanosti. Poskrbeli smo, da je slavlje potekalo v dvorani Narodnega doma v Mežici. Pripravili smo pester spored v času poroke.

V letu 1962 so proslavljali 50-letnico skupnega življenja — zlate poroke — zakonci Leopold Ozimic in žena Neža, Ludvik Kopmajer in žena Fanika ter Miha Muri z ženo Marijo. Organizirali smo srečanje pri kmetu Bivcu na Hamunovem vrhu, kamor smo s kmečkim vozom in konjsko vprego prepeljali vse tri pare slavljencev. Bil je to zelo zanimiv prevoz spričo še takrat neurejenih cest. Tudi na tem srečanju smo poskrbeli za dobro počutje članov — posebno še slavljencev.

Zakonski par Rudolf Jaser in žena Veronika je praznoval zlato poroko v letu



Odborniki DU Mežica iz leta 1965

1964. Priredili smo družabni večer članov v dvorani Narodnega doma v Mežici, kjer smo proslavili tudi njun jubilej.

Robert Lamprecht z ženo Marijo je praznoval zlato poroko v juliju 1973 in v letu 1976 zakonca Ivan Rastočnik in žena Marija. Tudi pri teh slovesnostih so sodelovali predstavniki našega društva.

Ne samo zlate poroke, ki jih le redki prežive, naši odborniki so skupaj s KK SZDL Mežica skrbeli tudi za druge ostarele krajanje. Prvo srečanje ostarelih krajanov so organizirali v letu 1965. Udeležilo se ga je več kot 100 starejših krajanov Mežice. Srečanja so se nadaljevala in od leta 1977 je to stalna oblika dela, pri kateri tesno sodelujeta KK SZDL Mežica in društvo upokojencev.

Vsa tri desetletja je društvo pomagalo članstvu pri urejanju dokazil za priznanje pravice do pokojnine. V letu 1952 se je ugotavljala pokojninska doba, to delo je trajalo štiri leta. Odborniki so z nasveti in delom mnogo pripomogli, da so posamezni člani prišli do svojih pravic. Seveda pri tem ne smemo pozabiti tesnega sodelovanja s službo pokojninskega zavarovanja. Z njo sodelujemo še danes, posebno še po uvedbi delegatskega sistema v naši družbi.

Posebno skrb smo v preteklih letih namenili preskrbi članstva z gorivom in nakupu ozimnice. S tem nadaljujemo še danes, saj vemo, kako težko je včasih dobiti premog.

Čast in ponos vsakega društva je društveni prapor. Po daljših, skrbnih in prizadevnih pripravah je društvo kupilo in ob primerni slovesnosti razvilo svoj prapor že v letu 1964.

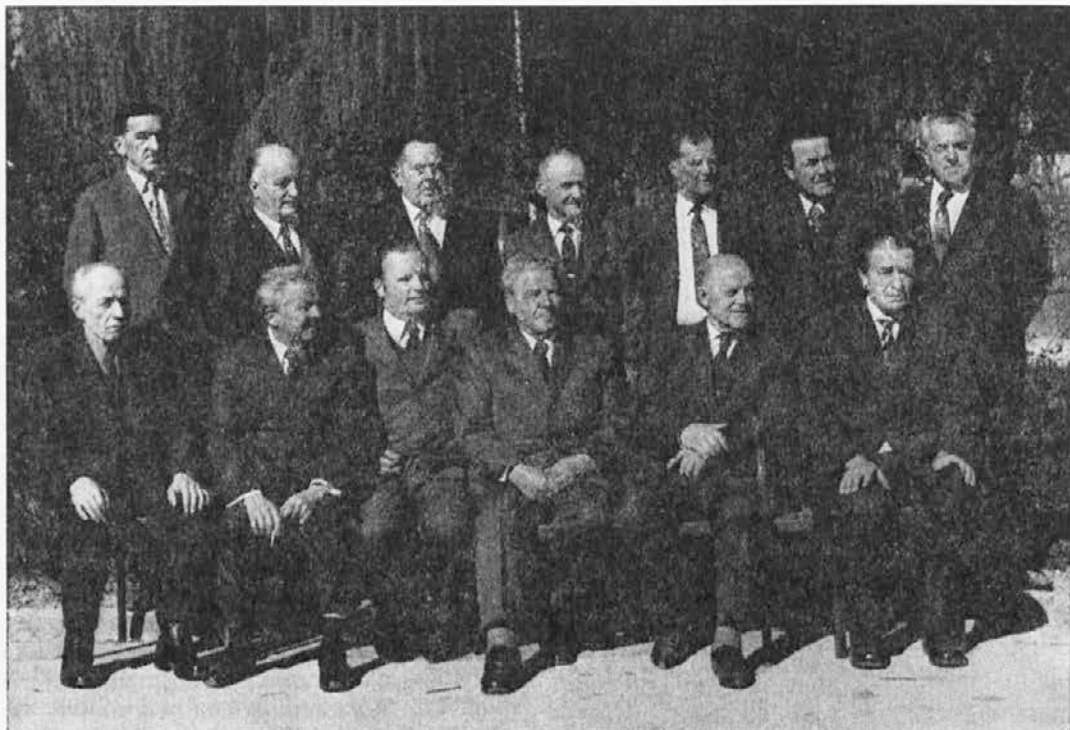
Upravni odbor in celotno članstvo sta si tudi zelo prizadevala pridobiti si lastne prostore za dejavnost društva. Prve pobude je dal v letu 1966 takratni predsednik Andrej Ladinik, po njegovi nenadni smrti pa je to zamisel nadaljeval Franjo Tavčar.

Z vso vnemo in zavzetostjo se je oprijel dela z željo, da bi uresničili načrte za pridobitev društvenih prostorov. Zaradi stanovanjske krize pa je imel odbor velike težave. Po vsestranskih prizadevanjih se je odboru v letu 1971 le uspelo dogovoriti s krajevno skupnostjo Mežica za odkup stare, propadajoče zgradbe za simbolično ceno. Sledila je pridobitev lastništva, naročili so načrte za obnovitev zgradbe. V letu 1972 smo začeli dograjevati, dozidavati, vgradili smo nove betonske plošče ter celotno ostrešje.

Pestilo nas je pomanjkanje denarja. Člani so pokazali razumevanje, takoj so priskočili na pomoč — nekateri s prostovoljnimi prispevki, drugi pa z udarniškim delom — vsem tem še danes naše iskreno priznanje in zahvala.

Prav je tudi, da se zahvalimo republikanemu odboru Društva upokojencev SRS, ki nam je priskočil na pomoč z izdatnimi finančnimi sredstvi. S temi sredstvi smo rešili stanovanjski problem in dogradili Dom upokojencev Mežica, ki nam je danes v ponos.

Po mnogih težavah, naporih in znoju smo 16. decembra 1975 odprli Dom upokojencev Mežica, v katerem je društvo našlo prostore za poslovanje in okrepčilo svojih



Odborniki DU Mežica iz leta 1972

članov. Ob tem bežnem pregledu graditve doma upokojencev ne moremo mimo tega, da se našemu častnemu predsedniku Franju Tavčarju ne bi iskreno zahvalili, saj je s svojim društvenim in političnim delom mnogo prispeval k dokončni ureditvi našega doma.

Vendar, danes z našim domom še nismo povsem zadovoljni. Srečni bomo, ko bomo za naše člane uredili kuhinjo za manjše obroke tople hrane po ceni, ki je primerna naši pokojnini. Upamo, da bo to že v kratkem.

Zlatka Strgar

VODOVOD ZA KRIŠTANOVE (Javorci si pomagajo)

Iz Črne pa do zadnjega gospodarja Kavnika v Javorju se visoko vzpenja makadamska cesta, vsa zvrtinčena kot jekleni ostružki. Da se levo in desno odcepi h kmetijam, povedo lesena znamenja z domačijskimi imeni. Večkrat ustavimo, da bi preverili, če smo še na pravi poti, pa nas pošiljajo naprej in naprej, da se nam že zazdi, kako se domačija nalašč odmika. Komajda je še dan, ko smemo končno ustaviti pred pravo hišo. Kavnikova mama nas sprejme na pragu.

Posedemo na dolgo leseno klop, kakršne v mestu nikjer več ni, in že je na mizi domače vino, vonj peciva se meša z vonjem po domačih klobasah.

Vedo, da smo prišli zaradi vaše akcije, zato so na pogovor pripravljeni. Mladi Kavnik ali Marjan Kompan, ki je predsednik pred dvema letoma ustanovljene vaše skupnosti, je prvi zastavil besedo o poteku akcije, imenovane »vodovod za Krištanove«. Mnogo si je dal opraviti z organizacijo akcije, vendar je zdaj zadovoljen. S pomočjo vaščanov, kmetijske zadruge, KS Črna in TOK so izkopali 1200 metrov dolg jarek za vodovod, položili cevi in ga deloma že tudi zasuli. Krištanova ali Štefka Mikličeva ne more prehladiti mladega Kavnika pa Šumnika — Antona

Rekreacija je potrebna za staro in mlado. Lani smo ustanovili kegljaško in šahovsko sekcijo, letos še strelsko. Vsi pridno trenirajo. Kegljaska sekcija je lani že tekmovala z drugimi upokojenskimi ekipami koroške regije, letos pa tudi z delavci v združenem delu. Odbor si želi še nadalje širiti športno dejavnost in rekreacijo članov, morda bi pomislili še na pevski zbor in še kaj.

Društvo upokojencev Mežica s ponosom koraka naprej, kajti naše tridesetletno delo ni bilo zaman.

Pavliča, ki sta se zares trudila, da bi v njihovo hišo voda pritekla sama, kot v druge že.

Pred nedavnim je Krištanova ostala brez moža, domačija brez moškega in gospodarja. Kmetija, poslonjena v strmi breg, je v primerjavi z drugimi majhna, saj obsega le 21 ha, Kavnikova pa npr. 90 ha. Niti najmanjše ravnice ni. Sam breg na breg, da si s stroji ni mogoče pomagati in je trpljenja za dve ženski preveč.

Pri hiši je namreč samo še sedemnajstletna hči, ki je že dala besedo, da bo ostala v strmini. Dela pa je za mnogo več rok, zato najemajo tuje.

Štefka Krištanova je tako drobna in krhka ženska, da jo je hudo pogledati v utrujene oči. Še pred kratkim je govorila: »Če nič drugega, me bo pa voda pregnala od tod.« Pa je ne bo, saj bo poslej ta tudi v njeni hiši. Ne bo je več nosila po dolгих strminah. Tak srečen smehljaj ji hušne čez obraz, ko govori o tem. Sama si ne bi mogla privoščiti vodovoda. Ni toliko denarja pri hiši. Zato je toliko bolj hvaležna Kavnikove mu Marjanu in vsem sosedom, ki so pomagali, pa čeprav je bil čas košnje. Ne pozabi na Šumnikovega Ivana. Ta je zadnja leta popravljaj črpalko, ki je doslej tiščala vodo v hišo. Rada je odpovedala kadarsibodi in so ostali brez vode, dok-



Pred Kavnikovo domačijo; na desni je Kavnikova mama

ler ni Šumnik spet popravil, ta mojster v javorskem vrhu, ki se vsega loti in mu tudi »rata«. Prijazen in dober je videti, kadar govori v nepokvarjenem narečju in se mu oči smehljajo. Vitalen mož z mnogimi izkušnjami, zato ni čudno, da so ga vaščani izbrali za namestnika predsednika vaške skupnosti, saj si tako podajata roko zagnana mladost in izkušena preudarnost.

Javorcem so strmine pomagale klesati značaj, zato pač ni dvomiti o njihovi trdnosti. Pomagajo si, če je treba. Lani so dobili telefone, da zdaj cingljajo že skoraj pri vsaki hiši. Radi bi si uredili cesto na Slovenj Gradec, a sami vsega ne zmorejo, saj nismo vsi enako bogati. Od 41 hišnih števil je le dvajset večjih kmetij, ostale so manjše. Mladine tudi ni veliko. Javorskih otrok, ki imajo svojo osemletko na višini kakih 1000 m, ni dosti — lani sta jih dve učiteljici poučevali še petnajst, letos bosta le še 9 otrok. A se ni preveč bati osipa, saj so gospodarji še mladi.

Terezija Jaser

Majin dom

*V bregu strmeh na Poljani
zgradila sva si domek svoj,
vložila vanj sva mnogo truda,
a srečna sva, je to domača gruda.*

*Od tod je lep razgled v dolino,
za kratek čas nam ptiči žvrgolijo,
breze pa za lahko noč uspavanko šumijo,
a jutranji pozdrav ti Peca zaželi.*

Rok Gorenšek:

NOVA TRGOVINA V KOTLJAH

V petek, 3. julija, je TZO Trata Prevalje odprla v združnem domu v Kotljah novo trgovino z reprodukcijskim materialom za potrebe kmetov in vrtičkarjev.

Na otvoritveni slovesnosti je govoril direktor zadruga, inženir Jože Pratkanar, trgovino je odprl predsednik združnega sveta, Jože Bricman, kmet iz Podgore, o hotuljski trgovski dejavnosti v preteklosti pa je Rok Gorenšek povedal naslednje:

V Kotljah smo imeli pred drugo svetovno vojno tri trgovine z mešanim blagom: Cehnerjevo, Kolarjevo in Tonijevo. Bili so tudi trije lesni trgovci in 8 gostiln ter gostišč. Vsi ti trgovci in gostinci so bili zasebniki. Zaposlovali so tudi nekaj vajencev, praktikantov, pomočnikov in delavcev. Vsi so se za tiste čase šteli za premožne, živeli so dobro, precej bolje kakor pa večina takratnega hotuljskega prebivalstva, ki so ga sestavljali mali in srednji kmetje, bajtarji, hlapci in dekle, kmetijski ter gozdni delavci. Med njimi je bilo takrat samo nekaj domačinov Hotuljcev, ki so bili zaposleni v bližnji železarni grofa Thurna na Ravnah oziroma v Guštanju, kakor so se takrat imenovala današnje Ravne na Koroškem.

Življenje tiste čase ni bilo lahko, bila je huda gospodarska kriza, kmetije so bile zadolžene. Ob nedeljah so se pred cerkvijo po cele ure vrstili oklici rubežev. Ker ni bilo zaslužka, tudi stanovanj ni bilo, ljudje so zelo slabo stanovali, saj o kaki stanovanjski gradnji, kakor jo poznamo danes, ni bilo niti govora. Ves čas stare Jugoslavije je bilo na Ravnah in v Kotljah zgrajeno komaj toliko novih hiš, kolikor je prstov na eni roki. Zaradi takšnih razmer, ki so vladale pred vojno, so nekateri med vojno od začetka verjeli nemškemu okupatorju, ki je obljubljal odpravo dolgov, delo in socialno varnost kmetom in delavcem. Prav zaradi tega pa so pozneje Hotuljci tudi tako množično podprli OF in sodelovali v tako velikem številu v NOB ter dali tudi velike človeške žrtve. Nastajajoča ljudska oblast jim ni ponudila samo osvoboditve izpod nemškega jarma in okupacije, pač pa tudi pravičnejšo družbeno ureditev, zaposlitev, socialno varstvo in odpravo davkov. Skratka, obljubila in dala je vse tisto, kar so si ljudje že od nekdaj želeli in česar do tedaj niso imeli.

Po osvoboditvi so bile ukinjene vse zasebne trgovine. Edino trgovino, ki je še ostala v Kotljah, je najprej prevzela »Naproza«, nabavno prodajna zadruga za Mežiško dolino na Prevaljah. Trgovino z lesom pa »Leproza« (lesno-prodajna zadruga) na Prevaljah, ki je od kmetov odkupovala les.

Z ustanovitvijo splošnih kmetijskih zadrug spomladi leta 1948 je bila ustanovljena na pobudo Prežihovega Voranca in Bena Kotnika, starega Lubasa, tudi Kmetijska zadruga Kotlje. Ta je prevzela v

svoje roke trgovino z mešanim blagom in trgovino z lesom. Ker ni imela primernih prostorov, je zadruga prav tako na pobudo Prežihovega Voranca in Lubasa pričela graditi v Kotljah Združni dom, kjer naj bi bilo gospodarsko, politično in družbeno središče kraja. Poleg prosvetne dvorane naj bi bili v njem prostori za hranilnico, ambulanto, knjižnico, pisarne itd. Seveda pa tudi prostori za združno trgovino, ki se je stiskala tedaj v neprimernih vlažnih prostorih v pritličju Štalekarjeve hiše. Pisarna zadruga pa je bila v 3 × 3 m velikem prostoru Križanove hiše.

Gradnja doma se je iz različnih vzrokov, največ pa zaradi pomanjkanja denarja, zavlekla in je trajala precej dolgo. Zgradilo se je lahko le toliko, kolikor je ustvarila zadruga čistega dobička. Zadruga pa je šele leta 1953 ustvarila prvi milijon in pol dinarjev čistega dobička. Potrebe so bile velike. Treba je bilo kupiti in urediti prav vse na novo. Od elektrifikacije kraja do vodovoda, od pisarniške opreme za zadrugo do traktorjev in strojev za zadrugo in Šrotnek. Zato je zadruga usposobila svojo trgovino v združnem domu šele leta 1957. A že leto pozneje jo je morala oddati v smislu odločbe, da se naj kmetijske zadruge ukvarjajo samo s kmetijsko proizvodnjo, ne pa s trgovsko dejavnostjo. Le s težkim srcem smo takrat oddali trgovske lokale, ki smo jih s takšnim odrekanjem zgradili, Ljudskemu magazinu na Ravnah. Takrat smo bili prepričani, in smo še danes, da je bila ta poteza in poznejša, ki je sledila, ko so kmetijske zadruge morale oddati tudi gozdarsko dejavnost, to je odkup in prodajo lesa, zelo ponesrečena v razvoju slovenskega združništva in kmetijstva. Zakaj vsaka zadruga je potrebovala in potrebuje tudi še danes za moderniziranje kmetijske proizvodnje denar, veliko denarja. Tega pa suhega nikjer ne dobi, razen če si ga pridobi s trgovsko dejavnostjo. Lep zgled sta nam lahko Holandija in Danska, kjer je vsa trgovska dejavnost na podeželju v združnih rokah. Toda tudi njuna kmetijska razvitost, moderniziranost in produktivnost njunega kmetijstva sta na prvem mestu v Evropi in v svetu. Prepričan sem, da nam danes ne bi bilo potrebno govoriti o tem, da naše kmetijstvo ne pridela dovolj hrane, če bi bili takrat pustili, da bi bila takratna bujna rast našega združništva rodila tudi sadove.

Prav zato toplo pozdravljamo pobudo KKZ TZO »TRATA« Prevalje, da odpre novo trgovino z reprodukcijskim blagom za potrebe kmetijstva prav v združnem domu v Kotljah. Kotlje so danes sredi silovitega razvoja, saj se spreminjajo v mesto. Potrebe pa rastejo. Kmetje okoliških krajev: Brdinj, Podgore, Prežihovega vrha, Uršlje gore in Podkrajja, potrebujejo vedno več različnih izdelkov, sredstev in strojev za svoj razvoj. Velik porabnik pa postajajo

Rok Gorenšek

PROSTOVOLJNO GASILSKO DRUŠTVO KOTLJE

Le malokdo ve, da je bilo v Kotljah, tej majhni koroški vasi, že leta 1923 ustanovljeno prostovoljno gasilsko društvo. Ustanovilo ga je 20 kmečkih sinov, delavcev in kmetov. Ustanovili so ga iz potrebe. Takrat so bili namreč vsako leto pogosti požari, saj je bilo nekega leta na komaj nekaj več kot sto hiš na hotuljskem območju kar 9 požarov. Pogoste pa so bile tiste čase tudi druge nesreče in nezgode, predvsem velika neurja, ko je narasla voda rušila ceste in mostove ter odnašala vse pred seboj. Ustanovitev Gasilskega društva je bilo torej kraju potrebno. Prostovoljno so se zanj odločili in ga ustanovili sami domačini, sebi v pomoč in zaščito. Zato je društvo tudi takoj zaživelo, postalo je nepogrešljiva sestavina, del hotuljske vsakdanjosti, hotuljskega življenja.

Mlado društvo je pridobivalo sredstva s prostovoljnimi prispevki svojih članov, krajanov in drugih. Prirejalo je igre in veselice, ki so postale v Kotljah kaj hitro tradicionalne. To sta bili predvsem vsakoletni, daleč naokoli znani hotuljski gasilski veselici: »pustna« in tista ob »lepi nedelji«.

Za lepo nedeljo so bile tiste čase velike cerkvene slovesnosti s procesijo, v kateri so sodelovali tudi gasilci. Njihov »paradni« nastop je težko pričakovalo staro in mlado. Dekleta so občudovala svoje fante, žene svoje može, otroci pa seveda svoje očete, brate, strice. Vsem pa so žareli obrazi od ponosa zaradi nastopa gasilcev, njihovega strumnega koraka in vaj, ki so jih izvajali ob spremljavi hotuljske muzike, ki ob takih priložnostih ni smela nikdar manjkati. Za uspešen nastop na »paradi«, je bilo treba seveda veliko vaditi, kar je terjalo veliko časa in dela, navadno po večerih, po že opravljenem vsakodnevnem delu.

V predvojni Jugoslaviji si je društvo z izkupički od iger, veselic in srečelovov ter s prostovoljnimi prispevki postavilo majhen gasilski dom z lesenim stolpom. Zemljišče je podaril društvu kmet Matevž. Nakupili so tudi najpotrebnejšo gasilsko opremo: gasilsko brizgalno na ročni pogon, uniforme, cevi in drugo orodje. Prevažali so seveda s konjsko vprego.

tudi vrtičkarji. Potrebe vrtičkarjev so danes velike in jih nikakor ne gre zanemariti. Novi kraj, nove Kotlje morajo biti tudi lepe in urejene.

Želimo, da bi imela ta poslovalnica dolgo življenje, da bi koristila Hotuljcem in kmetijskim zadrugi ter njenim delavcem. Želimo tudi, da bi kmalu zopet zaživela lepa in lično urejena zadružna mesnica v zadružnem domu.

K splošnemu varčevanju lahko prispeva velik del tudi zmanjšanje nepotrebnih potov s tem, da približamo proizvode porabniku.

Hvala!

Društvo je napredovalo in je še pred vojno naročilo novo motorno brizgalno pri takratni tvrdki »Zvon« v Ljubljani. Brizgalno so hotuljski gasilci prejeli šele po okupaciji Jugoslavije od Nemcev. Nemci so poskušali po zasedbi obnoviti društvo po svojih pravilih. To se jim pa ni posrečilo, ker je večina članstva odšla v partizane, nekatere pa so Nemci sami zaprli in poslali v taborišča zaradi sodelovanja z NOB.

Ponovno je prostovoljno gasilsko društvo v Kotljah zaživelo šele v novi, socialistični Jugoslaviji. Leta 1947 je sprejelo

HOTULJSKIM GASILCEM
ISKRENO
CESTITAMO
K 4.-6. MESTU
NA SVETU

v svoje vrste veliko število mladih fantov, ki so se vrnili iz vojske. Članstvo se je pomnožilo in pomladilo. Leta 1948 je društvo sodelovalo na prvem okrajnem tekmovanju gasilskih društev na Prevaljah. Hotuljske gasilce so ljudje ob prihodu na Prevalje izžvižgali, saj je njihov prihod s konjsko vprego in s kolesi vzbudil splošen smeh in zabavo med gledalci. Toda mladost, okretnost, predvsem pa železna, vojaška disciplina Hotuljcev, so prinesle društvu prvo zmago, prvo mesto. Da je uspehu sledil »slaven« odhod Hotuljcev v

Kotlje in v Kotljah še »slavnejši« in slovesnejši sprejem, mi ni treba posebej poudarjati. V poznejših letih delovanje društva ni bilo lahko. Povojne razmere niso bile najboljše. Predvsem je bilo delo težavno in težko zaradi stalnega pomanjkanja denarja. Kljub temu je takrat društvo prvič izvedlo tečaje za izprašane gasilce, dobilo prve gasilske častnike in podčastnike ter proslavilo 30-letnico ustanovitve.

Nadalje se je društvo takrat pripravljalo na gradnjo novega gasilskega doma in na nakup svojega motornega vozila. Oboje je bilo s trudom in naporom članstva in ob družbeni pomoči v poznejših letih doseženo.

Prostovoljno gasilsko društvo v Kotljah je danes organizacija, ki je zrasla s krajem in z ljudmi. Je organizirana sila, moč, ki je vedno prva na razpolago povsod, kjer je potrebno pomagati. Društvo šteje danes nad 140 članov, članic, mladink, mladincev, pionirk in pionirjev. To pa predstavlja desetino današnjega prebivalstva Kotelj in okolice.

Društvo lahko danes vsak čas, ali če bi bilo potrebno, postavi: 3 moške članske ekipe, 1 žensko člansko ekipo, po eno ekipo mladink, mladincev in 3 pionirske ekipe.

Kadrovska sestava in strokovna usposobljenost članstva za naloge v gasilstvu sta dobri. Društvo ima dva višja gasilska častnika (moški in ženska), dva gasilska častnika I. stopnje in 6 nižjih gasilskih častnikov ter dovolj šoferjev in motoristov. Izpit izprašanega gasilca ima večina aktivnih članov. Za ostale pa bo tečaj in izpit še letos.

S prihodom Mirka Nagliča, sedanjega poveljnika in višjega gasilskega častnika,



PGD Kotlje, prvak leta 1948. Gasilci so slikani na Prevaljah pred Riflom



Razvitje prapora leta 1953 v Kotljah

se je društvo ponovno pomladilo. Največ vredno je to, da je tretjina vsega članstva mladih, mladincev in pionirjev. Za to gre zasluga predvsem njemu in Jožici Jamerjevi, ki kot učiteljica in višji gasilski častnik že najmlajše pionirje in pionirke od prvih razredov osnovne šole dalje navdušuje za plemeniti lik pravega gasilca.

Prizadevanja niso bila zaman. Sistematična vzgoja od pionirja do mladincev in člana je obrodila bogate sadove. Hotuljsko gasilsko društvo je začelo dosegati uspeh za uspehom! To se najlepše vidi po tem, da ima društvo danes v svoji zbirki okoli 80 pokalov, večinoma za osvojena prva mesta na gasilskih tekmovanjih, nad 30 raznih plaket in priznanj, prav tako za osvojena prva mesta, in še veliko število raznih diplom in pohval.

PGD Kotlje je doseglo leta 1969 svoj prvi veliki uspeh. Pionirji so takrat na republiškem tekmovanju SRS osvojili pre-

hodni republiški prapor in za nagrado prejeli motorno gasilsko brizgalno »Tomos«.

Potem so sledila občinska, republiška in državna — zvezna tekmovanja.

1971. Nova Gorica, republiško tekmovanje SRS: pionirji A — prvo mesto; mladinci — prvo mesto; mladinci — drugo mesto; 1972. državno zvezno prvenstvo v Kraljevu, SR Srbija. Tam je tedaj tekmovala večina poprejšnjih pionirjev. Kot mladinci so osvojili 11. mesto.

1976. so tekmovali isti mladinci v Makarski, že kot člani, in osvojili na državnem zveznem prvenstvu 6. mesto.

Sedaj na občinskih, medobčinskih, republiških in drugih tekmovanjih vse enote dosegajo prva mesta. In to od pionirjev, mladincev in mladink do članic in članov. Zadnje republiško tekmovanje v Celju in medobčinska tekmovanja v Kotljah, Stranica in Dobu pri Ljubljani v letu 1980, kjer so člani osvojili prva mesta, so jim

Terezija Jaser

Kmet

*Kmetu danes ni lahko,
delati na zemlji noče več nikdo,
če kmet ne bo oral, sejal,
le kdo nam hrano bo dajal.*

*Zanj je zjutraj zgodaj dan,
ko od sonca ni še obsijan,
v hlevu ga živina kliče,
da krme nameče ji v korita.*

*Žuljave njegove so roke,
od dela zgarane,
dobro, pošteno ima srce,
zemlja mu pomeni vse.*

omogočila, da so se uvrstili na zvezno tekmovanje na Tjentištu v Bosni in Hercegovini.

Tekmovanje je bilo meseca septembra 1980. Hotuljski gasilci so osvojili drugo mesto v Jugoslaviji in se tako uvrstili na svetovno gasilsko prvenstvo, ki bo v Zvezni republiki Nemčiji.

Vse misli, napor in vse sile društva ter njegovih članov pa tudi vseh krajanov so letos usmerjene k edinemu cilju: sodelovati in dostojno predstaviti naše male Prežihove Kotlje, občino Ravne, republiko Slovenijo in celotno Jugoslavijo.

To je poglavitna naloga in velika čast za Prostovoljno gasilsko društvo Kotlje v 1981. letu. To in pa vsakodnevna, stalna pripravljenost za boj z »rdečim petelinom«, sovražnikom, zaradi katerega je gasilstvo pravzaprav nastalo. Ta boj ni lahek, je vse težji in zahtevnejši. Zato morajo biti tudi gasilci vsak dan bolj sposobni, bolj pripravljeni, da so mu kos. To pa zahteva veliko truda in napora, še več pa odrekovanja in prostega časa. Biti dandanes strokovno usposobljen gasilec in dosegati uspehe, ni majhna stvar.

Na kraju moram še enkrat poudariti, da so uspehi društva tudi uspehi kraja. Če ne bi bilo hotuljsko gasilstvo tako tesno povezano z ljudmi, s krajevno skupnostjo, Zvezo borcev, Socialistično zvezo delovnih ljudi in drugimi organizacijami pa tudi posamezniki, bi prav gotovo vseh teh uspehov ne bilo, ali pa vsaj ne tolikšnih. Tako pa je naše gasilsko društvo že od ustanovitve del Kotelj, del našega življenja. Kadar koli in kjerkoli je potrebna organizirana pomoč, so hotuljski gasilci zraven, tako ali drugače. Postavljanje spomenikov NOB, proslave, krajevni praznik, postavljanje mlajev. Sodelovanje je zgledno. Vzor drugim krajevnim skupnostim v občini. Takšno sodelovanje bomo tudi naprej gojili in ga širili v zadovoljstvo vseh, ki prebivamo v našem majhnem, a lepem kraju.

Hvala za sodelovanje in pomoč občinski gasilski zvezi, interesni skupnosti za varstvo pred požari, železarni Ravne, občini Ravne na Koroškem, Instalaterju Prevalje in vsem drugim, ki so kakorkoli pripomogli k dosedanjim uspehom. Prosimo jih, da bi nam še naprej pomagali; le tako bomo lahko izpolnili naše naloge in naše upe.



Prvi prvaki Slovenije. Pionirji Kotelj so leta 1969 prejeli za nagrado motorko TOMOS

Ivan Ažnoh

ALPSKO SMUČANJE NA KOROŠKEM

Smučanje je na Koroškem že star in zelo razširjen šport. Nekateri klubi praznujejo 50. obletnico organiziranega delovanja. V različnih obdobjih so prevladovali različne smučarske discipline, alpsko smučanje pa je bilo vedno v ospredju. Majhen koroški kot je poznan tudi po državnih prvakih v alpskih in klasičnih disciplinah in po udeležencih na olimpijskih igrah.

Zvrstile so se generacije tekmovalcev in organizatorjev. Vsak pri svojem delu je imel uspehe, težave in različne probleme, pri vseh je skupna ljubezen do športa.

Vsaka generacija je prenašala svoje izkušnje naprej: tekmovalci in športni delavci jih s pridom uporabljajo in prilagajajo razmeram, v katerih delajo.

Koroški kot je majhen, zato se smučarski delavci zavedajo, da k uspehom vodi le skupno načrtno delo v celi dolini. Aktivno delujejo štirje klubi, njihovo delo povezuje komisija za alpsko smučanje pri ZTKO.

Komisija dela že več let. Začelo se je, ko so klubi uvideli, da je potrebno tekmovalno alpsko smučanje strokovno voditi. To se je pokazalo še toliko bolj tedaj, ko je slovensko in s tem jugoslovansko smučanje prišlo v svetovni vrh.

Danes imamo v Sloveniji tekmovalce svetovne kvalitete in želimo, da jih bomo imeli tudi v prihodnje. To pa je odvisno od dela vseh smučarskih klubov, predvsem pa od tega, kako množična je ta športna dejavnost. V uspehih naših reprezentantov se odraža tudi delo vseh delavcev — smučarskih in ostalih — ki dajejo sredstva.

Možnosti za razvoj alpskega smučanja so se iz obdobja v obdobje izboljševale. Nujno potrebni so strokovnjaki in naravni pogoji — primerni tereni z objekti.

Klubi se v alpski komisiji dogovarjajo o skupnem delu in ciljih. Njihov glavni cilj je — z načrtnim delom ponovno vzgojiti reprezentante. Komisija je ugotovila, da je to mogoče le s skupnim delom z najmlajšimi tekmovalci, ki jih moramo postopno pripeljati v članske vrste. Izredno važna je kontinuiteta dela. To pomeni stalen dotok mladih tekmovalcev v selekcijo, oziroma odprtost selekcije.

Že več let imamo organizirano skupno vadbo najboljših tekmovalcev, ki sestavljajo občinsko selekcijo. Klubi združujejo sredstva za delo te selekcije.

V okviru selekcije poteka že celotna vadba in želimo, da bi tudi udeležba na tekmovanjih bila enotna, če drugo ne, vsaj strokovno vodstvo.

Selekcija je zelo raznolika, predvsem glede na starost tekmovalcev, kar otežuje strokovno vadbo posameznih starostnih kategorij.

Zelo pomembni so za vadbo tereni, teh imamo navidez dovolj, ustreznih pa je bolj malo, predvsem za veleslalom. Zato si komisija tudi prizadeva za urejanje in pridobivanje novih terenov.

Vadimo na smučiščih od Pohorja do Pece, pred sezono tudi drugje, zato so prevozi tekmovalcev poseben problem. Brez lastnega kombija delo selekcije ne bo več mogoče. Prevozi tudi podražujejo delo selekcije.

Vadimo na oddaljenih smučiščih. Na treninge odhajamo takoj po končanem pouku. V večjih centrih večina trenira dopoldne na snegu, popoldne imajo kondicijske treninge. Pri nas poskušamo vsaj enkrat med tednom s celodnevni treningi. Ob sobotah in nedeljah so tekmovanja in nemalokrat morajo tekmovalci odpotovati že v petek in se vračajo v nedeljo zvečer. V sezoni je delavnik tekmovalcev tak: dopoldne šola, popoldne trening (vrnitev okrog 18. ure), nato učenje: v sobotah in nedeljah tekmovanje. Obremenitev je večja kot kogarkoli zaposlenega. To navajam zaradi tega, ker nekateri mislijo, kako lepo je vrhunskim športnikom, posebno še smučarjem. Smučarji so nadalje še močno odvisni od vremena. Treningi in tekme so včasih v razmerah, ko turist še skozi okno ne pogleda. Nemalokrat vstajajo tekmovalci ob 4. uri, da pridejo na oddaljeno tekmovanje, tudi po cestah, ki so zaradi razmer nevarne za vožnjo. Odgovornost prevzemajo tisti, ki hočejo ali morajo peljati.

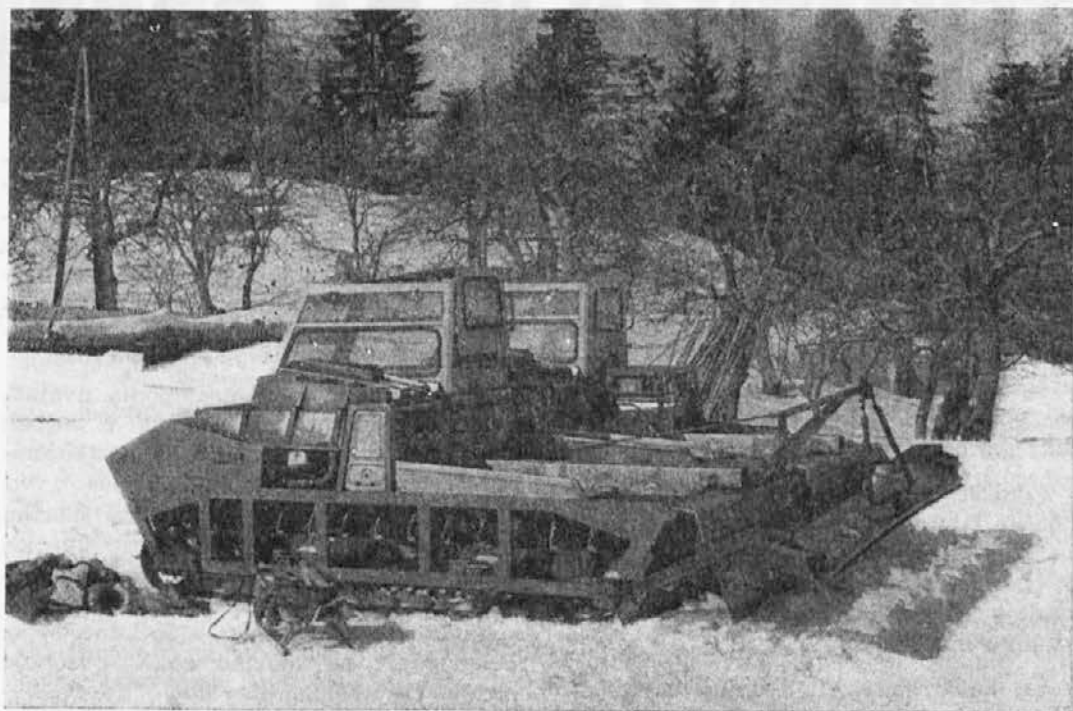
Tekmovalci (osnovno- in srednješolci) so s sedanjim načinom dela preobremenjeni, posebno starejši, ki imajo več vadb in tekmovanj. Potrebno bo najti boljši način dela. Kako se naj primerja tekmovalci, ki hodi v smučarsko gimnazijo v Škofji Loki, kjer pozimi ni šole, z našim tekmovalcem, ki redno obiskuje šolo? Normalno je, da mora naš zastajati, če pa je že enako dober, je dejansko boljši. Da pa ne bo pomote, se moramo zave-



Dušan Žagar, zmagovalci pokala Coca-Cola pri mlajših pionirjih

dati, da je šola prva. Gledati moramo le, da bomo na najlažji način poleg šole gojili še šport — pri smučanju je to še posebej težko.

Z delom so povezani uspehi. Nastala je praznina v članskih in mladinskih vrstah, ker je bilo prekinjeno delo z najmlajšimi tekmovalci. Tako imamo sedaj le tri tekmovalce, starejše od petnajst let, mlajših republiških reprezentantov pa imamo kar sedem, kar je gotovo odraz načrtnega dela s to generacijo. Med temi tekmovalci so republiški prvaki. Nekateri v Sloveniji nam to že zavidajo. To je rezultat našega dela, krivi pa bomo le mi, če ti tekmovalci ne bodo tako napredovali, da bodo tudi med člani zavzemali podobna mesta. To je tudi največja skrb komisije — nadaljevati delo s to generacijo in vzgojiti nove mlade tekmovalce. Le, če nam bo to uspelo, bomo mogli reči, da smo dosegli zastavljene cilje: reprezentante v članskih vrstah in kontinuiteto dela.



Da bi le še služil



Alojz Potočnik II. na republiškem prvenstvu v veleslalomu na Ošvenu



Naši upi



Tomaž Kostanjevec — najboljši v svoji starostni skupini na mednarodnem tekmovanju v Škofji Loki

Za to je potrebno mnogo truda in sredstev. Kako naj se naši reprezentanti kosajo s sovrstniki, ki imajo do sezone 60 dni vadbe na snegu, mi pa le 30 dni, in vadijo na ustreznih terenih ob pomoči tehnike, mi pa premoremo komaj kako štoparico, da o ostali opremi ne govorimo. Vsa sredstva, ki jih smučanje kot prioriteta panoga dobi, bi komaj zadostovala za redno vadbo selekcije, s tem pa bi zamrlo osnovno delo v klubih, kar bi bilo popolnoma zgrešeno. Zavedati se moramo, da smo s sedanjim načinom in višino financiranja dosegli današnje rezultate, če pa hočemo kaj več, bodo potrebna dodatna sredstva ali pa se bo potrebno že vnaprej sprijazniti, da ciljev ne bomo dosegli.

Že za letošnji program vadbe niso zagotovljena vsa sredstva, v prihodnje, če bodo uspehi, bodo sredstva še večji problem.

Delati bomo morali v skladu z možnostmi — ne glede na višino sredstev, ugotoviti pa bomo morali, ali smo glede na možnosti dosegli zadovoljive uspehe.

Koroška je poznana po dobri organizaciji smučarskih tekmovanj, za kar gre vse priznanje organizatorjem. V sezoni skoraj ni konca tedna, da na Koroškem ne bi tekmovali aktivni športniki ali rekreativci. S kvalitetnimi organizacijami smo pridobili tako zaupanje, da bomo v prihodnji sezoni prireditelji treh FIS tekmovanj.

Za prihodnjo sezono si prizadevamo, da bi tekmovalcem omogočili kar najboljše priprave, kondicijske in specialne vadbe pred sezono in v sezoni. Urediti moramo probleme v zvezi s prevozi in še boljše sodelovati z vsemi šolami, da bomo uskladili šolske in športne obveznosti. Upamo tudi, da bodo žičničarji selekcijo podprli z brezplačnimi voznicami in ustrezno pripravo terenov, ostalo združeno delo pa prevzelo druge stroške, ki nastajajo z delom selekcije.

Komisija bo morala dolgoročno in sproti reševati vse probleme in usklajevati delo med klubi. Upamo, da bomo deležni razumevanja, dosednji uspehi to vsekakor opravičujejo.

Milena Zagernik

TEKMOVANJE ZA ŠPORTNO ZNAČKO

Telesnokulturna skupnost SR Slovenije in Zveza telesnokulturnih organizacij SR Slovenije uvajata tekmovanje za športno značko.

V letu 1976 je začela tekmovanje prva starostna skupina — predšolski otroci, sledi druga starostna skupina, v kateri so učenci prvih štirih razredov osnovne šole, postopoma pa bo tekmovanje zajelo še štiri starostne skupine.

Predšolski otroci se potegujejo za eno značko (zlato), drugi starostni skupini sta namenjeni dve znački (srebrna in zlata), v vseh drugih starostnih skupinah pa tekmujejo na treh stopnjah (za bronasto, srebrno in zlato značko).

Za vsako starostno skupino in stopnjo so predpisane naloge, ki jih morajo tekmovalci uspešno opraviti.

Gre torej za zbirko 15 značk, ki jih lahko nekdo osvoji, če začne tekrovati že v predšolski dobi in potem nadaljuje tekmovanje vse življenje. Namen športne značke je motivirati in pridobiti kar največ otrok, mladine in odraslih za redno in sistematično telesno vadbo od 5. leta starosti naprej.

To dejavnost bomo postopoma uvajali, dokler akcija ne bo prerasla v najbolj množično organizirano in načrtno telesnokulturno dejavnost pri nas.

Glavni smoter tekmovanja za športno značko ni osvajanje posamezne značke, temveč redna in načrtna priprava za osvojitve značke in vpliv te dejavnosti na človeka kot bio — psiho — socialno bitje. Tekmovanje za športno značko vsebuje torej vzgojnoizobraževalne, zdravstvene, razvedrilne, športnotekmovalne in obrambne naloge.

Pomembnejše delne naloge tekmovanja za športno značko učencev nižjih razredov osnovnih šol:

— organizirano in sistematično posredovati učencem nekatere osnovne gibalne spretnosti, zlasti tiste, ki so temelj za zahtevnejše gibalno izražanje in uveljavljanje v kasnejših starostnih obdobjih;

— načrtno vplivati na razvoj temeljnih sestavin človekove motorike, kot so moč, skladnost in natančnost, ki so za to starostno obdobje še posebno primerne;

— razvijati pri učencih njihovi starosti primerno zanimanje in veselje do aerobnih telesnih vaj;

— zbužati zanimanje za planinsko dejavnost, ki je del slovenske narodne kulture;

— usmerjati učence v vadbo nekaterih nalog doma in jim tako postopoma obli-

kovati skrb za njihov telesni razvoj in potrebo po vsakodnevni vadbi;

— prek učencev vplivati na starše in njihovo zanimanje za telesni razvoj in zmogljivosti njihovih otrok.

Zaradi omenjenih vplivov še posebej cenimo redno, sistematično, smotrno in vzgojno pravilno usmerjeno telesno vadbo v nižjih razredih osnovne šole. Kar v tem času v telesnovzgojni dejavnosti zamudimo, kasneje ni mogoče popraviti.

Tekmovanje za srebrno in zlato športno značko ima pravilnik in program, v katerem so upoštevane vse navedene strokovne in organizacijske smernice:

a) tekmovanja za športno značko se lahko udeleži vsak učenec, ki redno obiskuje enega od prvih štirih razredov osnovne šole;

b) nosilec tekmovanja za to starostno skupino je šola, temeljna tekmovalna enota pa šolski razred. Vodja tekmovanja je razredni učitelj (razen, če na posameznih šolah ni drugače dogovorjeno);

c) tam, kjer šola ne organizira tekmovanja za športno značko, lahko prevzamejo to nalogo telesnovzgojne in družbene organizacije, ki vključujejo v svojo dejavnost otroke te starosti. V takem primeru je potreben ustrezen dogovor in usklajeno delo v občini (ZTKO občine);

d) vsak učenec ima lahko samo eno tekmovalno knjižico, naloge pa lahko opravlja pri različnih nosilcih in izvajalcih tekmovanja;

e) naloge, ki jih določa program tekmovanja, je mogoče izpolnjevati samo takrat, kadar je takšno preverjanje organizirano in pod strokovnim vodstvom. Vsako opravljeno nalogo je treba takoj zabeležiti v tekmovalno knjižico;

f) preverjanje nalog za športno značko mora organizirati oseba z ustrezno strokovno izobrazbo: profesor ali predmetni učitelj telesne vzgoje, učitelj razrednega pouka, organizator ali višji organizator športne rekreacije ali vaditelj v društvu Partizan z opravljenim vaditeljskim izpitom;

g) v štirih letih (od 1. do 4. razreda) je mogoče osvojiti SREBRNO in ZLATO športno značko. Srebrna značka je namenjena 1. in 2. razredu, zlata pa 3. in 4. razredu;

h) program tekmovanja za SREBRNO športno značko vsebuje te naloge:

1. razred:

1. dva izleta
2. sonožni preskoki bočno čez nizko gred
3. met žogice v cilj
4. vzravnavna v sed in ležanje na hrbtu
5. preval naprej
6. tek na 200 metrov

2. razred:

1. dva izleta
2. sonožno preskakovanje kratke kolebnice
3. plezanje po žrdi
4. skok v daljavo z mesta
5. spretnostna naloga z žogo
6. tek na 300 metrov

Učenci, ki so v prvih dveh razredih uspešno opravili vseh dvanajst nalog, dobe SREBRNO športno značko in ustrezno diplomo.



Ošven dobiva pomembne prireditve

Glede na pomembnost plavanja (ki je sicer v programu 4. razreda), je zaželeno, da plavalni pouk pričnemo že v 1. ali 2. razredu. Opravljena naloga iz plavanja lahko nadomesti katerokoli drugo nalogo iz 1. ali 2. razreda;

i) nalogo, ki je učenec ni opravil v prvem razredu, lahko opravi naslednje šolsko leto. Kasneje je ne more več opravljati. Nalogo, ki je ni opravil v drugem razredu, lahko opravi v naslednjem šolskem letu. Kasneje tega ne more več opravljati;

j) če učenec tudi v tretjem razredu ni opravil katere od predpisanih nalog za 1. in 2. razred, lahko vsako dopolni z dopolnilno nalogo, in sicer: kotalkanje ali drsanje, smučanje, kolesarjenje.

Če učenec tudi v tretjem razredu z dopolnilnimi nalogami ne more nadomestiti neopravljenih nalog iz obveznega programa za 1. in 2. razred, ne more dobiti srebrne značke, lahko pa se loti osvajanja zlate značke v 3. in 4. razredu;

k) program tekmovanja za ZLATO športno značko vsebuje te naloge:

3. razred:

1. dva izleta
2. raznožka čez kozo
3. odrivanje v stojo na laktech
4. dve spretnostni nalogi z žogo
5. tek na 400 metrov
6. teorija

4. razred:

1. dva izleta
2. plavanje (25 m)
3. plezanje po žrdi
4. preskakovanje kratke kolebnice
5. dve spretnostni nalogi z žogo
6. teorija

Učenci, ki so opravili vse naloge za 3. in 4. razred, dobe ZLATO športno značko in ustrezno diplomo;

l) nalogo, ki je učenec v tretjem razredu ni opravil, lahko opravi naslednje šolsko leto. Kasneje je ne more več opravljati.

Naloge, ki je učenec v 4. razredu ni opravil, ne more opravljati v 5. razredu, lahko pa jo nadomesti (v 4. razredu) z eno od tehle dopolnilnih nalog:

1. kotalkanje ali drsanje
2. smučanje
3. kolesarjenje

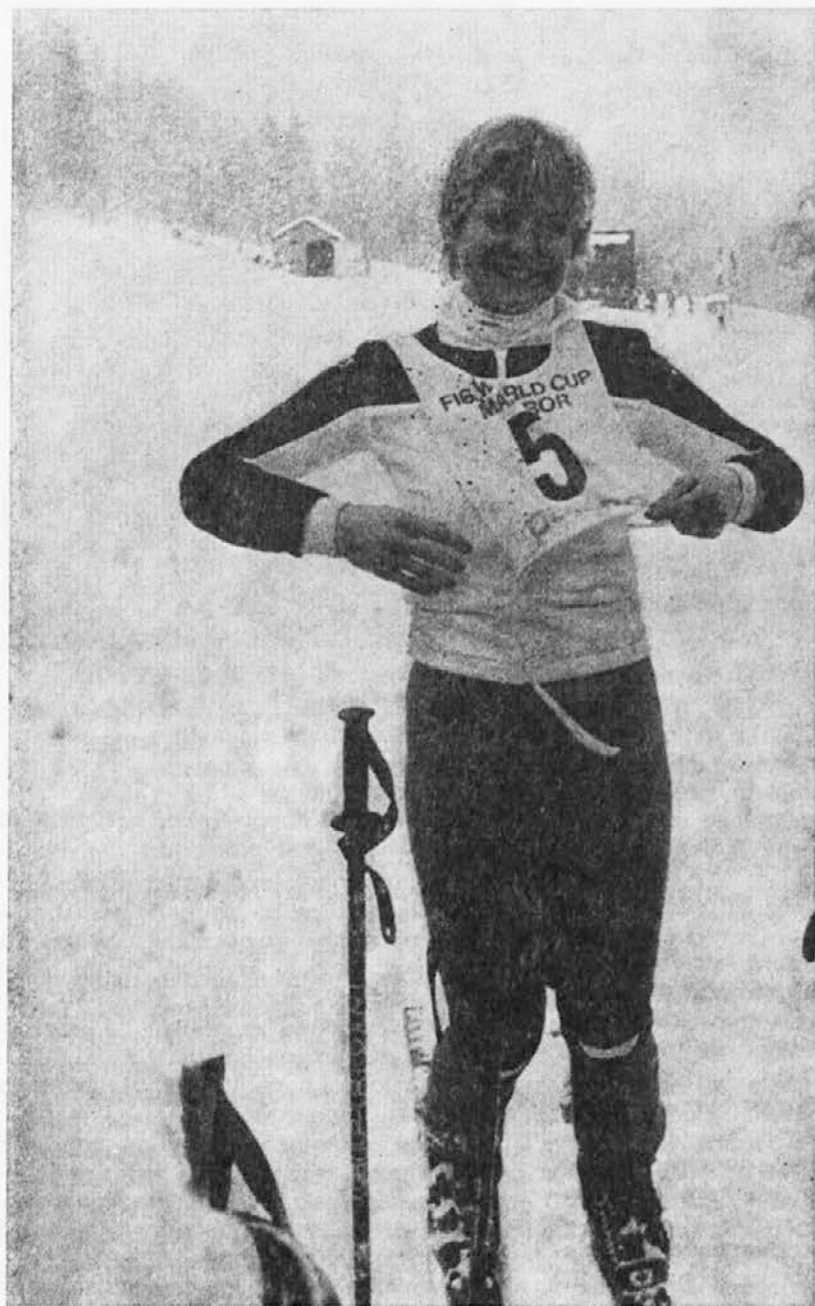
Z navedenimi dopolnilnimi nalogami ni mogoče nadomestiti plavanja.

Če učenec v 4. razredu tudi z dopolnilnimi nalogami ne more nadomestiti neopravljenih nalog iz obveznega programa za 3. in 4. razred, ne more dobiti zlate športne značke;

m) učenci, ki so preplavali 25 metrov, imajo pravico do značke BRONASTI DELFINČEK, ki jo podeljuje republiški štab akcije »naučimo se plavati«;

n) podelitev značk, diplom in potrjenih tekmovalnih knjižic mora biti kar najbolj slovesna ob koncu šolskega leta (praznovanje dneva mladosti, športni dan ali kak pomemben praznik).

Tekmovanje za športno značko torej ni namenjeno samo najboljšim športnikom, temveč lahko v tej akciji zadovoljujejo svoje potrebe in interese tudi najmanj zmogljivi. Prav gotovo pa je povsod nekaj takšnih posameznikov, ki imajo zaradi svoje telesne konstitucije ali pomanjkljive splošne gibalne izobrazbe težave pri opravljanju nekaterih nalog. Takšnim učencem je treba še posebej posvetiti več pozornosti, jih spodbujati k vadbi, jim dajati dodatne naloge in naloge za vadbo doma. Treba jih je hrabriti, predvsem pa pripraviti do tega, kar je temeljni smoter tekmovanja za športno značko, da bodo redno vadili. Povsem napako pa bi bilo, če se učitelj ne bi še posebej zavzel za slabše posameznike in bi že vnaprej iskal rešitev v dopolnilnih nalogah. Neodpuščljiva napaka pa je, če učitelj prizna nalogo manj spretnemu in zmogljivemu učencu, ki se ni dovolj potrudil, da bi nalogo opravil. To bi bil velik pedagoški spodrselaj, ki bi razvrednotil zamisel o športni znački, predvsem pa bi negativno vplival na vse druge učence, ki bi bili priča takšnemu postopku. Učenca je treba pripraviti do tega, da bo nalogo vendarle opravil. To je pomembna zmaga zanj in tudi za učitelja. To pa ne pomeni, da moramo pri učencih, ki jih telesna konstitucija zelo ovira pri izpolnjevanju posameznih nalog, natančno upošte-



Bojana Dornig je bila uspešna tudi na Ošvenu

vati predpisane zahteve. Pri takšnih učencih je treba upoštevati vložen trud in relativni napredek. Če je oboje očitno, jim lahko pogledamo skozi prste in jim priznamo nalogo, čeprav niso povsem zadovoljili zahtevi. Vsekakor pa je potrebno tak postopek ustrezno opravičiti pred ostalimi učenci in jih prepričati, da bodo učiteljev sklep sprejeli z razumevanjem. Takšno popuščanje naj bo resnično le izjema.

Številna šolska tekmovanja in težnja po izboru sposobnejših otrok za vrhunske športne storitve dajejo prednost telesno sposobnejšim učencem, zapostavljajo pa tiste, ki jim je telesna vadba najbolj potrebna. Prav gotovo takšna usmeritev šolske telesne vzgoje ni najbolj humana. Zato skrbi program tekmovanja za športno značko na tej starostni stopnji tudi — in predvsem — za manj zmogljive in manj spretnosti. Le-ti naj bi s trudom in ob posebni pomoči učitelja (in staršev) opravili predpisane naloge. V tem je še posebna vzgojna in humana vrednost tekmovanja za športno značko.

V naši občini poteka akcija za tekmovanje srebrne in zlate značke že od leta 1978/79. Srebrno značko z diplomom je osvojilo že 587 otrok, zlato značko z diplomom pa 508 otrok. Skupaj je torej tek-

movalo 1095 učencev od 1. do 4. razreda. V šolskem letu 1980/81 pa je v 1. razredih začelo s tekmovanjem 385 otrok. Zasluge za uspešno vodenje tekmovanja za športno značko na vseh osnovnih šolah imajo učiteljice razrednega pouka. Te so sestavile tudi odbor za II. skupino športne značke. V odboru je z vsake šole v občini po ena tovarišica, delo povezuje in tajniške posle za II. skupino športne značke opravlja strokovni sodelavec TKS Ravne Milena Zagernik, predsednik odbora pa je predsednik IO TKS Jože Šater.

Tako kot odbor za I. skupino športne značke smo se tudi v tem odboru dogovorili, da je naša osnovna naloga, da pride športna značka do slehernega otroka (če se kje zamujenega ne da popraviti, je to pri otrocih).

Na koncu pa naj dodam še nekaj v zvezi s tekmovanjem za zlato športno značko — I. skupina v vrtcih.

Ponosni smo, da smo v naši občini od leta 1976 do 1980 podelili že 1359 zlatih značk, od tega v Črni 169, v Mežici 233, na Prevaljah 283, v Žerjavu 24 in na Ravnah 650.

Ker imajo zaslugo za uspešno delo in razvoj tekmovanja za zlato športno značko za predšolske otroke izključno in pred-

vsem vzgojiteljice v vzgojnovarstvenih enotah od Črne do Raven, smo se jim v letu 1980 s skromnim priznanjem zahvalili za njihovo dosedanje delo, ki naj jim bo hkrati vzpodbuda za naprej. Ne samo njim, ampak tudi učiteljicam razrednega pouka, ki delajo za športno značko II. stopnje.

Priznanje so prejele:

1. Jožica Praprotnik, Črna
2. Tončka Geršak, Črna
3. Jožica Dlopst, Črna
4. Ida Kunc, Črna
5. Milena Konečnik, Žerjav
6. Mojca Merkač, Žerjav
7. Ivana Škrjanec, Mežica
8. Marta Vončina, Mežica
9. Anka Rastočnik, Mežica
10. Berta Konič, Prevalje
11. Anica Zabel, Prevalje
12. Lidiya Večko, Prevalje
13. Sonja Kamnik, Prevalje
14. Olga Lesjak, Ravne
15. Angelca Janežič, Ravne
16. Marička Čreslovnjak, Ravne
17. Mojca Prašnički, Ravne
18. Metka Štehar, Ravne
19. Mirjam Ivič, Ravne
20. Vilma Globočnik, Ravne
21. Justa Tasič, Ravne
22. Rozika Lipovšek, Ravne
23. Vida Dolinšek, Ravne
24. Zofka Sudar, Ravne

Vidovšič

Čebele

Čebelice male
so zimo prespale,
da so nabrale si
novih moči.

Ko pride pomlad,
bodo letele
in bodo prinašale
hlebčke rumene.

Ko pride poletje,
medilo bo cvetje,
bomo poslušali
veselo njih petje.

Ko pride jesen
in paše bo konec,
vsak že imel bo
meda poln lonec.

Spet prišla bo zima,
za njo pa pomlad,
jih bom dobro nakrmil,
ker imam jih pač rad.

Ta pesem je nova,
je komaj par dni,
želja pa moja,
naj čebela živi!

Ožbe Prosen

O REKREATIVNI DEJAVNOSTI IN ŠPORTU NA POZNA LETA

Človek začne pomalem pešati že po 40. letu, v dobo starosti pa pride kmalu po 60. letu. Seveda je to le splošno pravilo, so pa izjeme, saj poznamo 40- ali 50-letne starce in 60-letne mladeniče.

Zdravniki, ki so pregledovali stare športnike — take, ki so se redno urili od mladosti naprej, so ugotovili, da so nekateri celo pri 60 letih sposobnejši od neurjenih oseb, starih 20 ali 30 let. Na Švedskem je več tisoč smučarjev v starosti od 50 do več kot 70 let, ki še vedno tekmujejo na najtežji preizkušnji, na teku, dolgem tudi čez 50 km!

Popolnoma napačno je misliti, da so gimnastika, šport, ples, planinarstvo samo za mlade. Tudi starejši morajo biti aktivni, tako telesno kakor tudi umsko, kajti življenje brez dela, brez zanimanja, prizadevanja, razvedrila in uspehov je prazno. Tako življenje pospešuje procese staranja. Zato je prav, da se društva upokojencev zanimajo tudi za rekreacijo svojega članstva, za izlete, primerne športe, petje, šah in podobno. Upokojitev ne sme biti začetek brezdolja, začetek praznega življenja, temveč nasprotno: začetek tistega obdobja, ko se lahko človek v večji meri kakor dotlej posveti dejavnostim, s katerimi ima posebno veselje. Prav je, da sodi med te dejavnosti tudi toliko športa, kolikor je potrebno za zdravje, pa še zato, da upoštevamo procese staranja.

Skušal bom odgovoriti na dve vprašanji:

— prvič, zakaj športna aktivnost tudi v drugi polovici življenja, in

— drugič, kakšna naj bo, da bo človek čil in sposoben vse do visoke starosti?

Za mladost velja biološki zakon, da »delo razvija organe«, za drugo polovico življenja pa velja pravilo, da »delo ohranja organe«. Mišice izgubijo moč, če jih ne uporabljamo, če ne delamo, če se vozimo, namesto, da bi hodili. Zakaj je toliko ljudi neaktivnih, zakaj živijo brez športa? Največ zaradi tega, ker zavest o aktivni vlogi, ki jo ima sleherni posameznik v boju za zdravje in za telesno sposobnost, še ni prebujena. Glede tega smo zaostali, neizobraženi ter tudi neosveščeni! Za zdravje se zanimamo šele takrat, ko zbolimo, malo ali ničesar pa ne storimo za telesno utrjevanje in preprečevanje vsega tistega, kar povzroča bolezni. Pešanje zaradi pomanjkanja gibanja se polašča ljudi pomalem, neopazno, da tega niti ne ugotovimo. Pomalem pridobivamo na teži, pomalem izgubljammo mišično ali fizično moč, sposobnost srca, prožnost ožilja, prsnega koša in podobno. Gre za prezgodnje pojave staranja. Ljudje se sprijaznijo z usodo in navadno niti ne vedo, da gre predvsem za posledice napak v načinu življenja.

Za staranje in z njim povezano postopno upadanje telesne sposobnosti so značilni tile pojavi:

— mišična moč upada — mišice postajajo ohlapne (izgubljajo mladostno napetost);

— del hrustančevine zaapni ali celo okosteni. Gibljivost hrbtenice, sklepov in rebrnih stikov se zmanjšuje, prav tako se zmanjšuje prožnost prsnega koša. Pojavijo se bolečine v sklepih; — pojavlja se poapnenje žil in povišan krvni pritisk. Del žilic lasnic (kapilar) zakrni;

— pljučna kapaciteta pada, pri sedemdesetih letih znaša v nekaterih primerih samo še polovico;

— prebava se slabša, pojavljajo se težave z izločanjem;

— prilagoditvene in zazdravitvene sposobnosti organizma se zmanjšujejo.

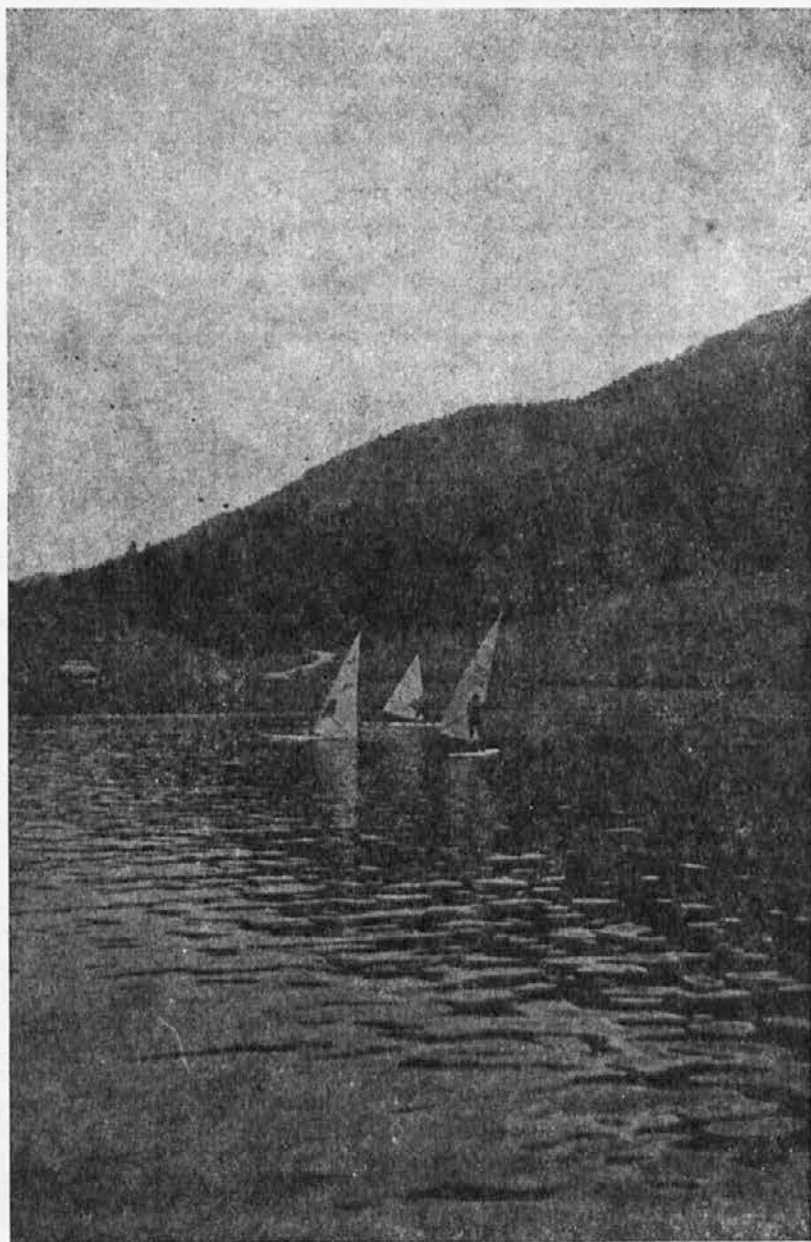
Se in še bi lahko naštevali. V medicini starosti (geriatriji) poznajo sto in več pojavov staranja, omenil pa sem samo nekatere, predvsem tiste, na katere lahko vplivamo z rekreacijo in sploh z zdravim načinom življenja. Kaj vse pospešuje procese

se staranja? Preveč sedenja, preveč bivanja v zaprtih prostorih, nepravilna prehrana in včasih preveč poživil, na drugi strani pa premalo telesne aktivnosti, premalo sprostitve, premalo tistega razvedrila, ki ga lahko posredujejo športne igre, izleti v naravo, plavanje, smučanje, kolesarjenje, ples in podobno.

»Uro vitalnosti« je treba navijati vsaj trikrat na teden, navijamo pa jo najbolj uspešno s tisto posebej priljubljeno dejavnostjo, pri kateri smo z dušo in telesom pri stvari. Za nekatere je to nedeljski izlet s prijatelji, za druge balinanje, deli na vrtu ali pa, na primer, partija taroka. Vse je lahko koristno, kar nas veseli, važno pa je, da skrbimo tako za zdravje telesa kot tudi za zdravje duha.

Kakšna naj bo športna rekreacija v drugi polovici življenja? Predvsem je treba skrbeti za normalno aktivnost notranjih organov — srca in ožilja. Ponavljamo splošno znano izkušnjo, da zdravje ni odvisno od atletske razvitih mišic, temveč od notranjih. »Za vsako srce je zelo koristno in celo nujno, da se vsak dan utruji od hoje. Vsak človek bi moral vsak dan prehoditi najmanj pet kilometrov, če si hoče ohraniti zdravo srce« (sovjetski akademik V. Parin). Približno ena ura hoje na dan — to bi bila pravišna mera gibanja, ki je potrebna za treniranje srca, ožilja in dihal.

Ivarčko spreminja
svojo podobo





Ponekod še danes tako

Ce pa se odločimo za optimalno obremenitev organizma, je treba vsak primer obravnavati individualno, kajti že v četrtem desetletju življenja so med posamezniki veliki razločki, delno kot posledica prirojenih dispozicij, delno pa kot posledica napak v načinu življenja. Če se starejši človek po dolgih letih pasivnosti odloči za šport, je potreben najprej zdravniški pregled in posvet s strokovnjakom. Začeti mora lahkotno, po malem in ne sme pričakovati uspeha že po prvih dveh tednih rekreacije.

V programu rekreacije za starejše osebe odmerjamo prvo mesto planinstvu ali

hoji v naravi. Človek mora hojo vzljubiti, zaupati mora, da mu bo pomagala do okrepitve srca, do boljšega stanja ožilja in dihal ter do bolj zadovoljivega počutja. Ko se navadi na vsakdanjo hojo na svežem zraku, začne pomalem z daljšimi koraki. Kratek korak je znamenje staranja in pešanja!

Živahna hoja naj nam pomeni pripravo na zahtevnejše oblike športne rekreacije. Nogomet je šport mladosti — v letih staranja pa raje igrjamo odbojko, radi se pomerimo tudi v balinanju in kegljanju. Napačno bi ravnali, če bi naprezali sile v hitrem teku, če bi se kosali v ska-

kanju ali če bi dvigali težka bremena. Hitrost in moč sta stvar mladosti, odlika starosti pa so vzdržljivost, preudarnost, preciznost. Stare osebe lahko brez škode trenirajo tek na dolge proge, lahko kolesarijo, veslajo in smučajo — hitri športi, ki terjajo bliskovito reagiranje in povzročajo stresne situacije, pa niso priporočljivi.

Tistim, ki so težki, preveč rejeni ter jih noge s težavo držijo, priporočajo zdravniki tako imenovane sedeče športe: kolesarjenje, čolnarjenje, jahanje, jadranje in podobno. Za rejene je priporočljiv tudi šport leže — namreč leže v vodi: plavanje.

Znano je, da se psihologi prav posebno zavzemajo za igre, to pa zaradi tega, ker je človek duševno in družbeno bitje: igre mu namreč pomenijo veselje, razvedrilo, sprostitve, stik z ljudmi in podobno.

Končno še vprašanje, ali naj stari ljudje tudi tekmujejo, ali so tekme upokojencev umestne in priporočljive? Na to vprašanje je lepo odgovoril švicarski zdravnik dr. Pavel Martin, ki se, čeprav star že čez 80 let, še vedno udeležuje tekm na smučeh in pravi: »Na tekme hodim zaradi tega, ker me to obvezuje k treniranju in zdravemu načinu življenja.« Tekmovanja pomenijo stimulacijo, pogoj pa je, da se pripravimo nanja. Napačno bi bilo, če bi živeli leto in dan brez športa in bi hodili le kdaj pa kdaj na tekmovanja. Nekateri menijo, da je treba člane društev upokojencev kar najbolj spodbujati k temu, da bi se redno ukvarjali z izbranimi športnimi panogami in da bi se na tekmovanja vsaj nekaj tednov načrtno in sistematično pripravljali. Pri tem pa naj vsaj občasno hodijo na zdravniške preglede.

Milena Šuler

POHOD OKROG URŠLJE GORE

(Ravenski mladinci smo počastili dan zmage)

V soboto, 9. maja 1981, nas je prebudilo prekrasno sončno jutro, tako, kakršnega se razveseli sleherni človek, posebno pa še planinec.

Na Rimskem vrelcu smo se zbrali ob pol osmih in se prešteli: 83 (triinosemdeset!) pohodnikov-planincev, čisto mladih in malo manj mladih. Najmlajša deklica je štela komaj štiri leta, najstarejši je bil že ves siv, vendar vsi nasmejani, navdušeni in pripravljeni!

Pred spomenikom mučenih in zverinsko ubitih zavednih domačinov izpod Uršlje gore smo se tiho poklonili spominu nanje in po kratkem nagovoru vodnika Jožeta Teuša krenili proti Poštarskemu domu. Mladi planinci so se strnili okrog svojega vodnika Ivija in vodili kolono, zadnji pa je stopal — z berglami — vendar čvrsto in junaško, naš Janko

Kokal. Na Poštarskem domu je bil prvi počitek. Krepko smo se podprli, oddahnili, se slikali in nadaljevali pot mimo kmeta Lesnika, v breg, v breg, da so bila kolena večkrat tako blizu ust, da bi lahko zagrizel vanje — seveda v lastna! V okrilju Uršlje gore smo uživali tišino, globoko dihal čist, dišeč zrak in se počasi bližali Križanu. Tu in tam je skočila veverica čez stezico in se urno skrila v košatih vejah smrek; prvi v koloni so ugledali tudi muflona, ki je lomastil skozi veje, saj smo hodili po njegovem okolišu. Postali smo, počakali prepotenega Janka in njegove tri postrtovalne tovariše ter pri lovski kočji LD »Pogorevc« zasedli vse klopi, ki so bile kmalu obložene z vsemi dobrotami iz nahrbtnikov. Vodnika Ivi in Teuš sta »lepila« ožuljke na drobnih nogah deklic, kmalu pa so mladi planinci kljub dolgi in naporni poti strnili krog okoli svoje tovarišice Mojce in zapeli

pesem »Od Vardarja pa do Triglava«, tako da smo še starejši pritegnili in se le težko odločili za nadaljevanje poti proti Jelenovemu travniku. Navduševali smo se nad prelepim razgledom: pred nami se je vzpenjala še zasnježena Peca, poleg nje malo nižja Olševa, v ozadju Kamniške Alpe, nato Raduha, levo Smrekovec in Javorje, kjer se je med temnimi smrekami belila cerkva.

Kako naj ne bi bili navdušeni? saj so nas resnično prevzele gorske lepote, obsijane z majskim soncem.

Nasmejani, prepoteni, ožgani od sonca in utrujeni, vendar od srca zadovoljni, smo prispeli na Naravske ledine. Zdaj smo bili že bliže doma. Predviden je bil neorganiziran odhod v dolino, vendar šest ur skupne hoje nas je združilo in utrilo v prijateljstvu. Najprej je odšla skupina mladih planincev z vodnikom Ivijem in pred spomenikom kurirju Rigu ob cesti blizu Ošvena položila med potjo nabrano cvetje — v znak hvaležnosti.

Kaj bi lahko še dodali?

Hodili smo po partizanskih poteh, bili v mislih z njimi, ki so nam z nadčloveško borbo, žrtvami in trpljenjem priborili svobodo, da lahko svobodni hodimo in uživamo lepote naše domovine.

Prepričani smo, da smo dan zmage dostojno počastili.

Milan Vošank

SKRITE STEZE URŠLJE GORE

Pravijo, da mora vsak pravi Korošec vsaj enkrat stopiti na travnato teme Uršlje gore. Na vrhove in grebene, kjer je hodila sveta Uršula in si zvila gleženj, pri tem pa tako trdo stopila na obpotno skalo, da se v nji še danes vidi globok, nogi podobni odtis. Tako govori legenda, obiskovalci naše gore pa ji lahko verjamemo ali ne, čeprav sta nam v dokaz tista skala in stara, iz kamna grajena cerkev pod vrhom, kjer se vsako poletje enkrat zberejo trume romarjev k sveti maši.

Uršlja gora je lep vrh. Mogočen z vseh strani, najveličastnejši in divji pa s severa, nad Prežihovimi Kotljami, ko se navpik požene navzgor gozdnat svet z gruščnatimi žlebovi, šele pod vrhom pregrajenimi s prepadno skalno Šmohorico. Očesu, vajelemu tega pogleda, ne zna zmotiti več idile niti kovinski lesketajoči televizijski stolp. Leta so naredila, da h Gori že kar spada.

Pod Šmohorico vodi ozka stezica. Gamsja bi ji lahko rekli, saj so ravno ti njeni največji obiskovalci. Le lovci in alpinisti jo še poznamo, vsem drugim je neznana. Skrito se vije pod ostenjem, prečka grabne, kjer je treba že kar plezati, pa spet varno zavije med macesne in ruševje. Odmaknjena je od vsega glasnega. Osamljena. Gamsi si vedno znajo poiskati take poti. Zdi se mi, ko hodim za njimi, da tega ne bi smel, da nasilno vdiram v njihov svet. Pa vseeno grem in si njihove poti kar prilastim, za tiste ure jih vzamem za svoje. Srčen sem — v svojem gorskem svetu.

Tem potem pravim skrite steze Uršlje gore. Navadil sem se nanje in le pozimi, če je zaradi snega prenevarno, grem na vrh po markirani poti. Kakor moram vedno, ko sem na poti po Gori, na vrh, najraje k staremu lesenemu križu, da se, ako le vreme dopušča, naužijem razgleda od Golice do Pec, do Visokih Tur, Kamniških gora in Julijskih Alp, in seveda po koroških dolinah tja do očetove kmetije na Brdinjah, tako moram vedno na te steze. In vedno na plezanje v Šmohorico. Le da se dotaknem skale, trdnega apnenca, da se zavijam nad globine, da čutim na sebi vrv prijatelja — včasih sem tudi sam —, da zapoje zabijanje klina in tleskajo vponke, vmes pa se oglašajo vriski, le tako doživim Goro v vsej njeni polnosti (vsako goro, ne samo Uršljo). Zimsko veselje na smučeh z vrha po pršiču ali srenu bi še znal enačiti s plezanjem. Ali še, če grem na vrh z nekom, ki strme poti spozna in pri tem vidno izžareva srečo — tako silno, da veselo začutim ta njegov opoj še sam.

Skrite steze moraš poiskati, ne ugledaš jih takoj. Začne se to iskanje, ko pridemo z Naravskih ledin do Luž, kotlinaste jase z lovsko kočjo. Na levi, med drevesi, tam, kjer se markirana pot obrne na desno, gremo kar naprej nazgor po strmem gozdnatem grebenu. Vendar ne previsoko, samo do obraščenih skal. Usmerimo se nad košatimi smrekami, levo nazdol proti temu

pečevju. Na stezi smo, dobro je vidna in ne bomo je več izgubili. Znajdemo se v drugačnem, na prvi pogled že kar surovem gorskem svetu. Kar ne moremo verjeti, da je na Gori, vedno, ob vseh letnih časih tako obljubeni, še možna taka samota. Bolj gremo naprej, bolj to spoznavamo, ko nas poteguje vase divjina severnih pobočij. Nad stezo obokano skalovje, ozki žlebovi in macesni in strmina. Strmina tudi pod nami. Mi pa hodimo sredi tega, počasi, previdno. Gora nas vse bolj sprejema. Občutimo to. Postajamo njeni občudovalci. Izogibamo se divjanju in tveganemu koraku, da nas ne bi zavrnila in vrgla raz sebe v prepade. Vseposod vidimo sledove gamsov. Pod skalnimi previsi so si poiskali in uredili od vetrov in snega varna ležišča.

Nekajkrat moramo navzdol, pa spet navzgor, dokler ne pridemo na raz. Do sedaj je bilo bolj malo razgleda, tokrat pa se nam odpre. Vidimo hribovske bajte in naseljene doline, naravnost pred nami pa se pne, mogočno in veličastno, vredna naziva stena — Šmohorica. Uršlja gora brez tega zidu, spodaj iz trdnega apnenca, zgoraj pa zasekanega z zelenimi policami in z rušnatim koničastim vrhom, ne bi bila popolna, prava. Kar nekaj plezalnih smeri vseh težavnostnih stopenj so plezalci zarisali v to pečevje, oblikovano v raze, previse, zajede in plati. Kratke smeri so to, vendar kljub temu vedno dobrodošle. Nikakor ne samo za vadbo.

Na razu se steza obrne v desno. Zopet gremo ob vznožju pečin, dokler se ne razgube kot posamezne skale med drevjem in rušjem. Usmerimo se naravnost po poraščenih strmini pod Šmohorico. Kmalu smo na začetku melišča globokega žleba. Tisti široki, desni je, ki se vleče od Ivarčkega jezera in v bližini Jurčkove kmetije do vrha, če gledamo iz doline. Še preden ga v celoti prekoračimo, ugledamo nad sabo kratko, navpično steno. Predstražo Šmohorice. Povzpne se na travnato polico pod njo, do manjše jame.

Pri jami, kjer je razgled že širši, do ravske fabrike z okolico in do Dravske doline seže, se alpinisti ponavadi ustavimo in pripravimo za plezanje. Toda mi, ki odkrivamo skrite steze in jih hočemo spoznati do konca, se ne smemo za predolgo pustiti zapeljati temu idiličnemu prostoru, ampak moramo naprej.

Pod zahodno steno Šmohorice, ki je pred nami, se spustimo po žlebu navzdol do izrazitega raza, kjer se pečevje ostro obrne v severno steno. Steza je spet dobro vidna. Preden nadaljujemo, se še ozrimo navzgor. Videli bomo zabite stare rjave kline in lesene zagozde. Najlepše plezalne smeri v Gori so to.

Pot je znova podobna prejšnji, ki smo jo že prehodili. Le bolj odprta je in bolj razgledna. In stene nad nami so večje, da jim ne vidimo vrha. Samo nekaj osamelih macesnovih viharikov ter rušja, ki se pripogiba navzdol. V teh osrednjih pečinah se ne pleza veliko. Svet je grob, od-

maknjen, na plezalca ne vpliva tako domače. Alpinisti pa so tu vendarle že našli strme poti.

Nekje sredi poti pod severno steno moramo splezati čez skalnato grapo. Ni težavna, le nekaj spretnosti in pazljivosti zahteva.

Stena se kmalu zatem strmo odseka in nakaže svoj konec. Spet smo v gruščnatem žlebu, levem, gledano od spodaj. Še enkrat, morda za slovo ali spomin ali z mislijo — še se bomo vrnili, se ozremo v pečevje Šmohorice. V previs z vrsto klinov, ki nas opozore na edino plezalno smer, pa zato tehnično izredno težavno, v tem vzhodnem koncu. Prekoračimo žleb in se počasi napotimo med drevjem strmo navzgor, težeč proti levi. Markirana steza in vršni greben sta nam vse bližja.

Zlatka Strgar

NAJVERNEJŠA JE PASJA VERA

KINOLOŠKO DRUŠTVO NA RAVNAH

Če sanjaš o psu, pomeni to prijateljstvo, govore razlagalci sanj in na daleč je razširjen rek, da je pes človekov najzvestejši prijatelj. Čemu neki? Zaradi tiste v srce segajoče vdanosti, ki žari v pasjih očeh, zaradi zvestobe do groba, ponižnosti, izjemne požrtvovalnosti v najtežjih okoliščinah? Te plemenite lastnosti, ki jih ima včasih več pes kot njegov lastnik, so našle svoje mesto v številnih filmih, pisali so o njih v knjigah; pretresljiva je Jeseninova Pesem o psici in Byronova, ki jo je dal vklesati na nagrobnik svojemu psu.

Pse imajo enako radi otroci in starši, pa ostareli, zapuščeni ljudje. Mnogim je pes edini prijatelj, ki mu pošepetajo na uho o vseh bolečinah in vse svoje skrivnosti, ne da bi se bali podle izdaje.



Med treningom

MOSTA ČEZ REKO MEŽO ZAČELO SE JE V PETEK, 19. VI., PRIDNO SO

Nekateri imajo radi majhne cučke, drugi se navdušujejo za »tazaresne« pse z rodovnikom. Slednji potrebujejo tudi ustrezen pokuk, če ne, vsa rodovniška slava ni dosti vredna. Na Ravnah je že dosti lastnikov takih psov, zato ni čudno, da so ustanovili kinološko društvo. Še največ zaslug za to ima **Hubert Skitek**. V kratkem času, ustanovili so se lanskega januarja, so s prostovoljnim delom pripravili teren za vadbo psov. Skitek in **Tevža Vavče** sta na tečaju v ljubljanski šoli za službene pse pridobila ustrezno znanje in jadrno organizirala tečaj tudi na Ravnah. To pomlad se je pričel prvi trening. Tečaj je obsegal 30 ur vaj iz poslušnosti, obrambe in sledenja. Udeležilo se ga je precej članov društva s svojimi psi. Na vadbišče ob Meži za železarno so prihajali z Raven, Leš, Prevalj in iz Dravograda. Skitek in Vavče sta vodila tečaj v zadovoljstvo vseh udeležencev, saj so lahko po vsaki vaji videli, koliko je njihov pes napredoval. Tudi so bili enotnega mnenja, da je trening koristen, ker dvigne žival na višjo kulturno raven, lastnik mu zapuza z večjo gotovostjo.

Jeseni ali prihodnjo pomlad bo društvo s tečaji nadaljevalo, saj se je dober glas že raznesel in bo zanimanja bržkone še več. Skitku in Vavčetu pa tudi še dolgo ne bo zmanjkalo moči, saj sta pri stvari zares s srcem in s pametjo.

Zanimivosti o psih

Pes sliši strel le tedaj, če je hitrost krogle večja od hitrosti zvoka (333 m/sekundo), ker zvok nastaja šele pri tej hitrosti.

Stari Grki so zelo cenili lovske pse, med njimi najbolj lakonske pse in mološke doge. Molosi so bili helensko pleme in Grki so jih imeli za pol divje ljudi. Zato pa so toliko bolj cenili njihove pse — mološke doge.

Ko je leta 1977 močan potres razrušil del Bukarešte v Romuniji, je Švica poslala na pomoč ekipo z desetimi reševalnimi psi. V petih dneh so psi našli deset preživelih in 97 žrtev.

Pes, ki se vsakomur rad prilazuje in se v mladosti ne upre svojim pouličnim prijateljem, nima prirojenega poguma.

Kadar pes izgubi upanje, ostari ali zboli, umira tiho v bolečinah, ki človeku pogosto niso znane.

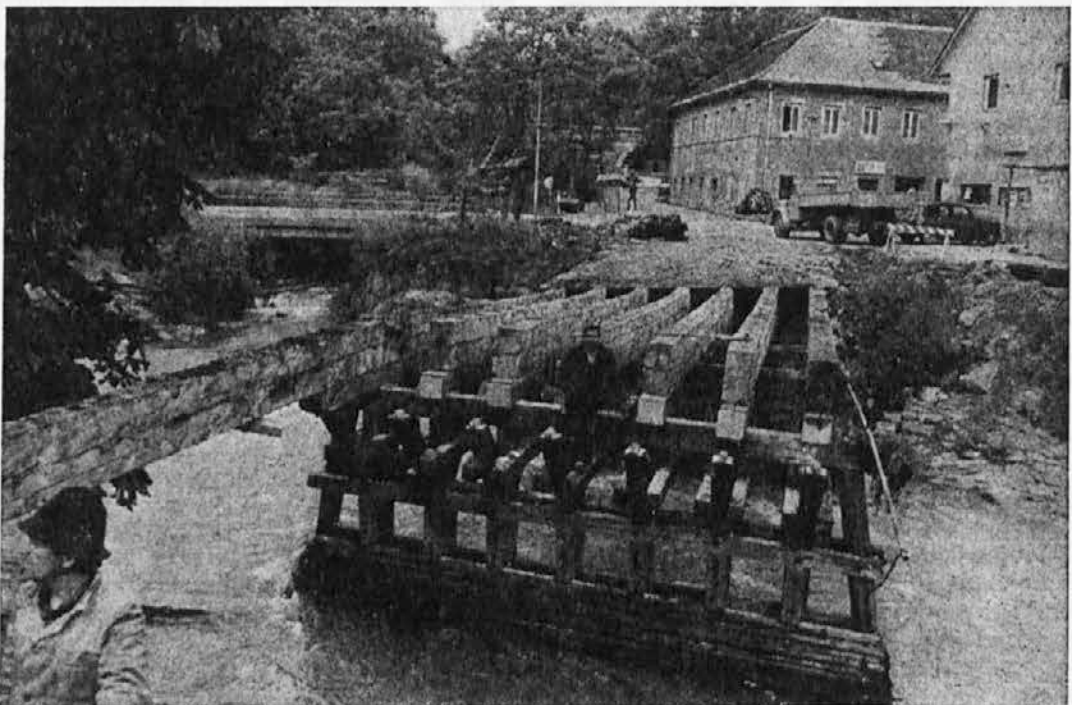
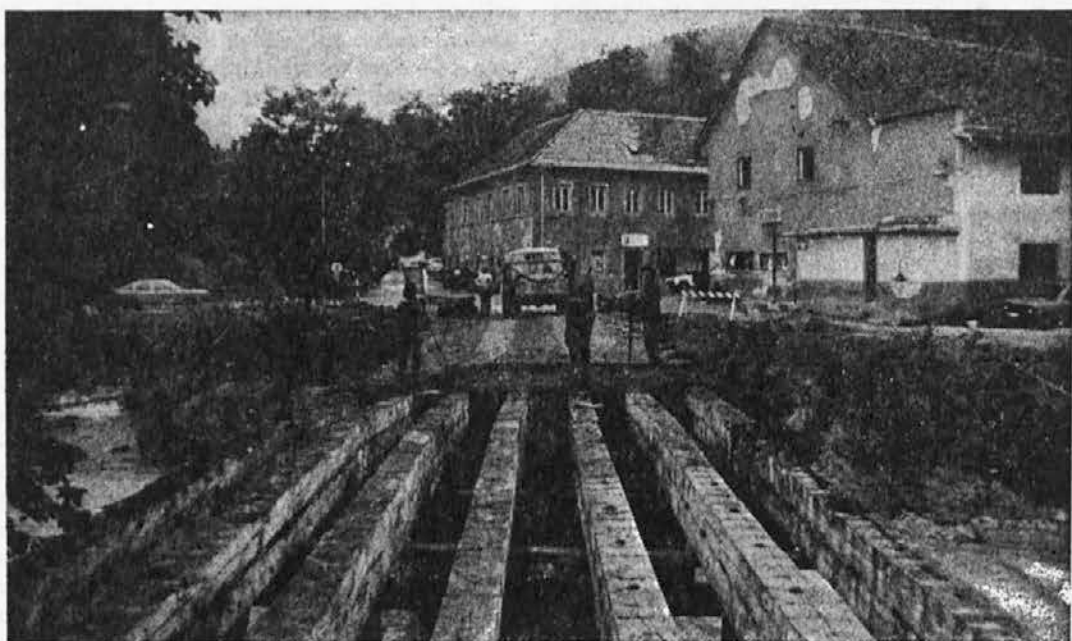
General George Paton, komandant 7. invazijske ameriške armade, je ob zavezniškem izkrčevanju na Siciliji prejel v dar psa bulterierja. Pes ga je nenehno spremljal. Leta 1945 sta skupaj izgubila življenje v prometni nesreči.

Kar pomeni za svet arabec v konjereji, pomeni v vzreji psov poenter (ideal plemenitosti).

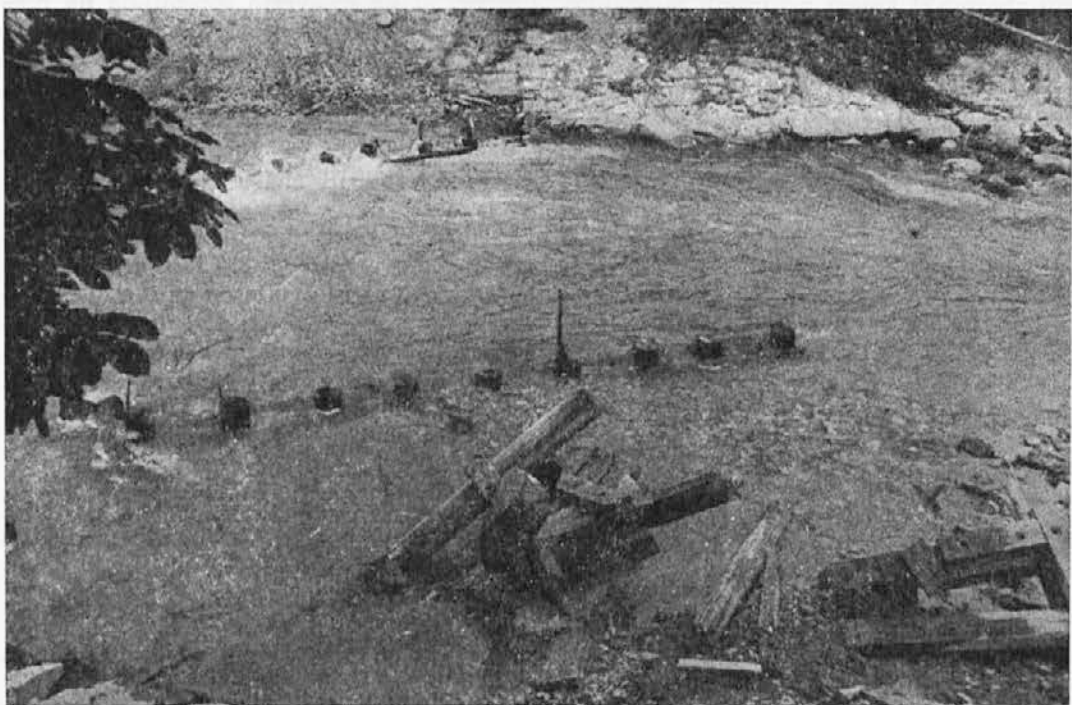
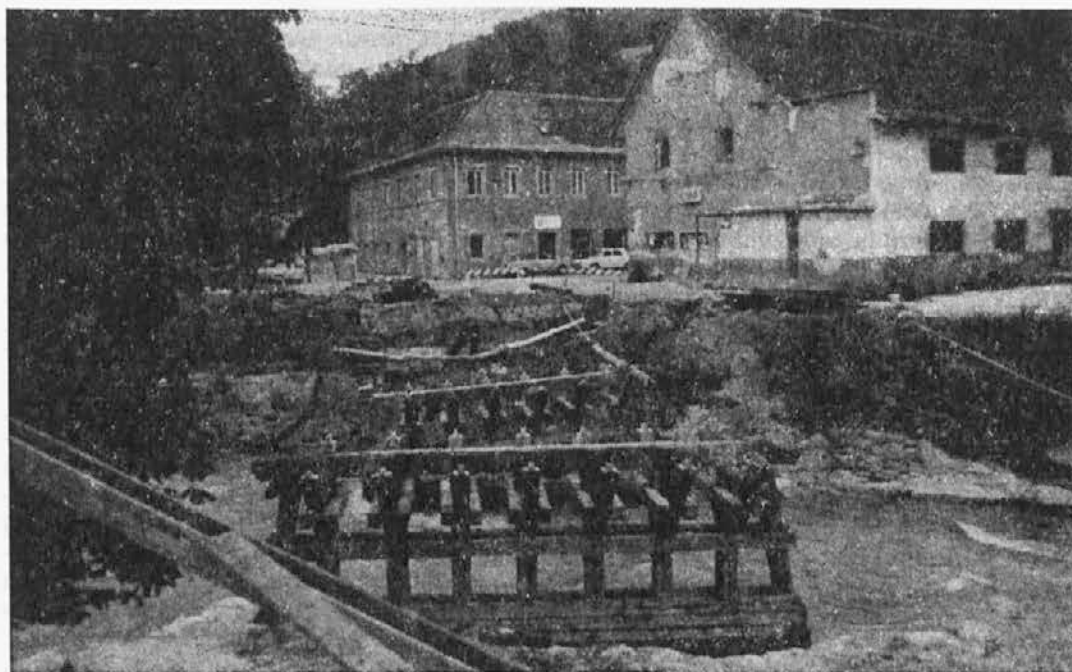
Franc Razgoršek st.

HOTULJSKI PAŠA

V letu 1907 smo hotuljski učenci začeli hoditi v novo šolo. Vanjo so se preselili vsi oddelki iz stare šole in od Žerjava, kjer so imeli doslej pouk višji letniki hotuljske dvorazredne ljudske šole. Učila sta nadučitelj Pintar in učitelj Močnik, ki je bil tudi občinski tajnik. Z mojim očetom Gregorjem Razgorškom, tedanjim hotuljskim županom, sta še slovensko uradovala.



PRI KINODVORANI NI VEČ! KONČALO PA V NEDELJO, 21. VI. DELALI



Z novo šolo pa so Kotlje dobile novega nadučitelja Josefa Fleissa. Doma je bil iz Grebinja, kjer je že precej narodnostno mešano ozemlje.

Kmalu je pokazal, zakaj je bil nastavljen v Kotljah. Nova učna metoda se je pričela kar v prvem razredu. Že v začetku je zahteval od otrok, da morajo tudi domov grede med seboj nemško govoriti. Toda kako bi bilo to mogoče, saj takrat v Kotljah ni bilo nemških družin razen Osjandrovih na Kiseli vodi in Kratzovih na Brezju (Pirkhof), drugi smo bili sami Slovenci.

Tudi učitelja Močnika je hitro odstranil, da je lahko sam postal občinski tajnik. Vse dopise je pisal v nemščini, celo v gotici, tako da so imeli moj oče velike težave s prebiranjem.

Tako se je v Kotljah začelo nemčurstvo. V desetih letih je nadučitelj Fleiss iz popolnoma slovenske občine naredil na pol nemško.

Med prvo svetovno vojno je bil oproščen vojaške službe, zato pa je druge toliko bolj pošiljal na fronto, posebno svoje nasprotnike. Skrbel je, da so kmetje oddajali vse predpisane dajatve, predvsem živino in žito. Za veselice pa je imel na razpolago sladkor in moko — obnašal se je mogočno, da so mu rekli hotuljski paša.

Ob koncu vojne 1918 pa je zelo hitro izginil iz Kotelj. Imel se je česa bati. Iz vojske so se vračali mnogi, ki jih je on spravil na fronto, mnogi pa se niso vrnili in te bi njihovi rojaki z veseljem maščevali.

Franč Gornik

MERE IN VAGE PO NOVEM IN STAREM

V tem letu smo prešli na uporabo novih SI merskih enot, ki nam prinašajo Pascale, Joule, radiane itd.

Zadeva ni smešna in je ni podcenjevati. Njen namen je urediti enoten mednarodni merski sistem, ki ga podpira zakon.

Merski sistemi pa seveda niso samo od danes. Spreminjali so se z ljudmi, narodi in po potrebi. V sredini prejšnjega stoletja (1852) že zasledimo v »Malem berilu« za nemške in slovenske šole »Mere in vage«, ki pa so za Dravo drugačne kot na Celjskem ali na Kranjskem.

Če vas zanimajo, si jih preberite.

Měra in vaga v nebesa pomaga, če je pravična in dobra. Potreba nam je vago in měro dobro poznati, da se ne damo goljufati krivičnim ljudem. Tehtamo na cente, funte, ote itd. Cent (Ct.) ima 100 funtov, funt (£) ima 4 četrti ali 32 lotov, lot (Lt.) 4 drahme ali kvintelce.

Měro imamo suho, mokro in dolgotno. Suha měra po Austrijskem je po navadi vagan. Vagan drži 32 velikih bokalov. Pol vagana ali měrnika ali celšjek je 16 malih bokalov. Po kranjskem měrijo zernje na měrniki; po koroškem na bern; po nekkih krajih za Dravoj na korce, škafe, lonce, skledce itd.

Mokra měra za vodo, vino itd. je po Austrijskem vedro po 40 bokalov; bokal ima 2 poliča ali 4 maslice. Celjsko vedro ima le po 20 bokalov. Sode merimo po navadi z veziro. Sodje deržé po 1, 2, 5, 10

BIL JE PEVEC

V spomin Rudiju Gerdeju

Rudija Gerdeja smo nekateri poznali že kot sodelavca železarne Ravne. Poblize smo se z njim spoznali leta 1969, ko je z nekaterimi upokojenci in nekdanjimi aktivnimi pevci pričel spravljanje k življenju pevskega zbora. Pevsko nadarjenih in za delo v pevskem zboru pripravljenih ljudi v ravnemskem društvu upokojencev ni manjkalo. Društvo upokojencev je bilo takrat na trdnih nogah, njegov odbor pa zelo delaven. Članstvo je naraščalo in z njim tudi potrebe po kulturnih dobrinah. Gerdej je bil namreč predsednik društva upokojencev in je znal prisluhniti potrebam članov, zato si je zelo želel imeti upokojenski pevski zbor za potrebe društva in kraja. Pridobil si je Viktorja Krivca, srčno vnetega zborovodjo, ter nekaj navdušenih somišljenikov, s katerimi je ustanovil pevski zbor. Zbor je na začetku štel nekaj več kot oktet, zanj pa so hitro zvedeli tudi v železarni, kjer so bili zaposleni številni prijatelji petja; tudi te je znal Rudi pridobiti in jih navdušiti za delo pri upokojenskem pevskem zboru. Vneto je zbiral sredstva za note in obleke, kajti želel je imeti tak zbor, kot jih je videl v mestih: lepo postavljene v enotnih oblekah. Pridobil si je mnogo simpatizerjev med predstavniki domačih ustanov in delovnih organizacij, ki so prispevala sredstva za potrebe pevskega zbora. Zboru je omogočil redne vaje v domu upokojencev na Ravnah, obenem pa je organiziral številne nastope pevskega zbora po dolini in tudi drugod. Rudi si je vedno prizadeval, da bi pevski zbor dobil dostojno ime; skupno s pevci je pripravil anketo ter se z njimi odločil za ime FUŽINAR, prepričan, da je to najbolj primerno ime, saj predstavlja kraj in delovno organizacijo, iz katere iz-

hajajo pevci. Takrat nas je bilo že osemindvajset pevcev. Prezgodnja Krivčeva smrt ga je hudo potrla, saj je dobro vedel, da je izgubil dobrega pedagoga in svetovalca. Pogumno se je lotil iskanja novega, primernegega pevovodje in ga tudi našel. Bil je srečen, ker delo ni zamrlo, še več, plodno se je širilo in zbor se je vidno uveljavljal. Delo in njegovo šibko zdravje sta narekovala, da se je umaknil s predsedniškega mesta pri društvu upokojencev in v pevskem zboru. Še vedno pa je rad prihajal na pevske vaje. Ob petju in načrtih smo obhajali njegovo sedemdesetletnico; ni se dal kar tako ugnati letom, ki so upočasnili njegov korak in ga silila, da preneha tudi s petjem. Poslovil se je od aktivnega petja, a pri tem ni pozabil spremljati naše delo, rad je prihajal na koncerte in proslave, na katerih je sodeloval Fužinar. Veselil se je vsakega našega uspeha, zavedajoč se, da je to njegov zbor.

Za petinsedemdesetletnico življenja smo mu zborovski kolegi pripravili podoknico, kjer nas je, žal, zadnjič spremljal s svojim prijetnim baritonom. Duhovit kot vedno,



Rudi Gerdej

je skušal svojo težko bolezen skriti za šalami in spomini na svoja mladostna popotovanja. Rad se je spominjal svojega rojstnega kraja, najlepša leta svojega dela na Jesenicah in pionirskega dela v stari valjarni na Ravnah. Sicer pa pogledjmo njegovo življenjsko pot.

Rodil se je leta 1905 v Področci, onkraj Karavank. Kot mlad fant je prišel po prvi vojni na Jesenice, kjer se je zaposlil v železarni in tudi kmalu našel prijatelje ter pot k petju, ki ga je že po naravi privlačevalo. Pel je v oktetu in kasneje v moškem

pevskem zboru na Javorniku. Tudi jeseniški pihalni godbi se je priključil, ta je takrat veljala za najboljšo. Njegova glasbena nadarjenost izvira iz družine, ki je dala sposobne glasbene delavce, med njimi velja omeniti brata Štefana, ki je znan zborovodja in skladatelj, ter sestro Mici, ki se je uveljavljala kot šolana solo pevka. Na Jesenicah si je Rudi ustvaril družino, predvsem pa se je uveljavil kot dober valjar. Tako je dočakal drugo vojno in okupacijo. Po osvoboditvi, leta 1948, se je preselil v Štore, kjer se je šele pričel razvijati železarstvo. Svoje znanje je razdal mladim, vendar pa pri tem ni našel primernegega zadovoljstva in se je naposled odločil za delo v železarni na Ravnah, kamor je prišel leta 1955. Tukaj je našel svoj pravi dom, saj mu je pomenilo delo v naši železarni zadovoljstvo. Delal je v valjarni kot mojster in bil priča nastajanja novega in boljšega delavčevega jutrišnjega dneva v železarni.

Na Ravnah mu je umrla žena, ljubljena oseba, ki ga je zvesto spremljala na njegovih delovnih popotovanjih. Leta 1966 je odšel v zaslužni pokoj, kar pa ni pomenilo slovesa od dela zunaj tovarne. Vključil se je v delo pri upokojenskem društvu, bil je dolga leta aktiven in razgledan predsednik odbora tega društva.

Rudi Gerdej je bil s srcem in dušo pevec. Vsi znamo ceniti to njegovo vrlino, zato tudi vsi pevci in prijatelji žalujemo ob spoznanju, da ga ni več in da ga nikoli več ne bomo videli med poslušalci na naših koncertih. Njegov spomin bo ostal zapisan v naših srcih in uspehih fužinarskega zbora.

Avtorje neobjavljenih člankov obveščamo, da bomo njihove članke, zlasti tiste, ki obravnavajo tematiko NOB, objavili v naslednji številki Koroškega fužinarja.

Fotografije so prispevali: M. Rodič, Marjan Lačen, Alojz Germ, Zlatka Strgar, Ivan Kušnik, Franc Rotar, Ervin Wlodyga, Foto Zelnik, Joško Kert, Franc Kamnik, Franc Košak, Rok Gorenšek in fotoarhiv Koroškega fužinarja, ki je prispeval tudi naslovno fotografijo.

do 100 veder in tudi več. Štertinkak derži po 10, polovjak po 5 veder. Petaček ima pa 5 celjskih veder.

Dolgotna mera nam pové, kako dolgo, široko, visoko ali globoko je kaj. Vse to mērmo po sežnih in čevljih in palcih. Sežen (°) mēri 6 čevljev, čevelj (') mēri 12 palcev ali col, palec ali cola (") ima 12 linij ("""). Rokodelci, zidarji, tesarji itd. mērijo na sežen in pošet ali colštāb; kramarji pa na lakēt; tkavci mērijo platno na palice.

Zemlja se mēri na štirjaške ali kvadratne sežne in orala ali pluge. Oralo ali plug obseže 1600 štirjaških sežnov, štirjaški seženj (□°) ima 36 štirjaških čevljev, štirjaški čevelj (□') obseže 144 štirjaških palcev, štirjaški palec (□") ima 144 štirjaških linij (□"""). — Druge reči, p. kamenje, mērimo s kočnisko mēro.

Po pravici moramo mēriti, naj bo suho ali mokro, na dolgo ali na debelo. Krivično blago dobrega prineslo ne bo. Krivičen krajcer deset pravičnih požre. Torej je pregovor: Mēra in vaga v nebesa pomaga, ako je pravična in dobra, ne pa pičla in krivična.

Izdaja delavski svet železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Silva Breznik, Jože Kert, Fanika Korošek, Rudi Mlinar, Jože Šater, Mitja Šipek, Maks Večko, Dušan Vodeb in Jože Žunec. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861 131, interni 497. Lektor Marija Potočnik. Tiska ČGP Večer, Maribor.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov uredniškega odbora tudi: Stanko Bodner, Jurij Glavica, Ivan Leitenger, Filip Jelen, Marija Kolar, Ladislav Kukec, Janez Mrdavišič, Franc Rotar in Ivan Zunko.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Uradni list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.